Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: **Sukupuolittuneet käytännöt, lelut ja leikit varhaiskasvatuksessa**

Tekijä: Sanna Lackman-Ala-Poikela

Koulutusohjelma/oppiaine: Sukupuolentutkimuksen maisteriohjelma

Työn laji: Pro gradu-työ

Sivumäärä: 138

Vuosi: 2014

Tiivistelmä:

Gradussani tutkin, kuinka sukupuoli muotoutuu lapsuuden instituutioissa ja vertaisryhmissä. Tutkimukseni tavoitteena on tuoda esiin, kuinka sukupuolta muokataan varhaiskasvatuksen arjessa. Sukupuoli kietoutuu valtaan monella tapaa. Kasvattajat ja vertaiset käyttävät valtaa normaalistaessaan lapsuutta. Normaalistaminen ilmenee kieltoina, estoina ja pelkoina, kun yritetään välttää epänormaalia sekä paineena normaali kohti.

Tutkimusaineistoni koostuu nettikeskustelusta, jossa kasvattajat argumentoivat Helsingin Sanomissa syksyllä 2009 olleen sukupuolittunutta lelumainontaa käsitelleen uutisen pohjalta. Keskustelussa on mukana miehiä ja naisia, joista osa on isiä ja äitejä. Keskustelua käydään lelujen ja lapsuuden sukupuolittumista vastaan ja sen puolesta. Tutkin sitä, miten sukupuolittunutta lapsuutta normalisoidaan arjessa. *Miten* esimerkiksi leluja ja leikkejä kontrolloidaan? *Kuka* niitä kontrolloi ja *miksi*?

Sukupuolijako korostuu varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvattajat kohtelevat tyttöjä ja poikia eri tavoin ja lapset oppivat, että sukupuoliero määrittää heidän olemistaan. Tytöille ja pojille opetetaan, miten heidän odotetaan käyttäytyvän ja leikkivän ja millaiset lelut kuuluvat pojille ja tytöille. Lapset kokevat paineita ollakseen tavallisia, sillä kasvattajat olettavat kaikki pojat samanlaisiksi ja kaikki tytöt toisenlaisiksi. Kasvattajat eivät näe eroja monenlaisten tyttöjen kesken ja erilaisten poikien kesken. Lapset kuitenkin hyötyvät enemmän siitä, kun heitä opetetaan kyseenalaistamaan sukupuolinormatiivisia tapoja toimia, kuin jos niitä tuputetaan heille. Erityisesti poikien rooli on nykyisin ahdas, eikä pojille sallita feminiinisiä olemisen tapoja.

Tutkimustulosten mukaan erilaisuus ja toisenlainen pelottavat kasvattajia ja siksi he käyttävät valtaa normalisoidakseen lapsuutta tavalliseksi. Pelko rajoittaa erilaisuuden hyväksymistä, samoin se pakottaa tekemään asiat tietyllä tavalla, kuten asiat on tapana tehdä. Poikia ja tyttöjä rajoitetaan eri tavoin. Tytöille sallitaan maskuliinistakin käyttäytymistä, kun taas poikien käyttäytyminen on tiukasti rajattua. Pojilta odotetaan maskuliinisuutta ja jos he eivät sitä ole, heitä rohkaistaan siihen. Pojat kokevat kovia paineita oikeanlaiseen sukupuoleen kasvamisessa ja se huolettaa kasvattajia.

Tutkimustulosten mukaan suomalaisessa tasa-arvokeskustelussa on vallalla kaksi eri tavoin ajattelevaa kasvatusnäkemystä, feministikasvattajat ja sukupuoliuskoiset konservatiivit. Molemmilla puolilla on naisia ja miehiä. Feminismi herättää pelkoa suomalaiskasvattajissa. Ei ole samantekevää minkälaisia asenteita varhaiskasvattajat opettavat leikki-ikäisille lapsille. Sukupuolitietoisen varhaiskasvatusympäristön rakentamista tuetaan parhaiten sisällyttämällä varhaiskasvattajien opintoihin tasa-arvo ja sukupuolitietoisia opintojaksoja. Tärkeintä on saada sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvo kirjattua uuteen varhaiskasvatuslakiin, muutoin päiväkotien sukupuolittuneet tapaisuudet eivät muutu.

Avainsanat: Sukupuoli, varhaiskasvattajat, sukupuolisensitiivisyys, lelut ja leikki, normaalius, valta, pelko.

Sisällysluettelo

1. Johdanto ja uutinen 1
2. Tutkimuskysymykset ja menetelmä 5
    - Laadullista tutkimusta 6
    - Dekonstruktio laadullisessa tutkimuksessa 9
    - Merkitysrakenteiden tulkinta 10
    - Vastauksista tulkintaan 13
    - Internetin keskustelupalstat laadullisena aineistona 15
    - Eettisyys verkkokeskusteluissa 17
    - Havaintojen teko aineiston keräämisenä 20
3. Avainsanat 26
    - 3.1 Sukupuoli ja sen moninaisuus 26
        - Sukupuoli tehdään toistoissa 28
        - Heteronormatiivisuus 30
        - Transsukupuolisuus ja intersukupuolisuus 30
        - Leikki-iässä sukupuolen rajoja kokeillaan 32
        - Kasvattajan rooli ja kasvatuksen merkitys 34
        - Seksuaalivähemmistöt ja sateenkaariperheet 35
        - Sukupuolijako korostuu varhaiskasvatuksessa 37
    - 3.2 Varhaiskasvatus ja sukupuolisensitiivisyys 38
        - Sukupuolisensitiivinen opettaja ja kasvattaja 40
        - Sukupuoli tulee tehdä näkyväksi 42
        - Sukupuolieroja ylläpidetään varhaiskasvatuksessa 43
        - Sukupuolta tuotetaan varhaiskasvatuksessa 44
        - Sukupuolistavat käytännöt piilossa 47
        - Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus kätketään Vasuun 48
        - Tapaisuudet pysyvät päiväkodissa 49
4. Valintoja leluviidakossa 53
    - 4.1 Kuluttamisen sukupuolittunut maailma 53
        - ”Hyväläiset ja pahalaiset” poikien taisteluleikit 54

Lällyt ja häpäistyt tyttöjen nukkeleikit 56
Tyttöhömppää ja actionroinaa 57
4.2 Kasvattajien näkemyksiä sukupuolittuneista leluista 58
Pinkki lelu myy paremmin 59
Lelukuvastot ja kasvatus 63
Prinsessat ja bioniclet 67
Kehtaako poika ostaa nuken tyttöjen osastolta? 68
Lelujen arvottamisesta 70
Barbie lunastaa paikkansa…nukke siinä missä muutkin 71
5. Kasvattajat sukupuolta tekemässä 75
5.1 Kasvattajan valta 75
Tytöille sallitaan, poikia rajoitetaan 76
5.2 Pelottava erilaisuus 85
Huoli pojista (ja tytöistä) 87
Paine oikeaan sukupuoleen ja leikkiin 88
Poikatyttöjä ja nostalgiapuhetta 95
Asennekasvatusta ja sukupuolisensitiivisyyttä 100
Poikien hoivaleikit 102
Heteronormatiivinen sukupuoliusko ja homopelko 106
Feminismin pelko 109
Epäilyä ja syyttelyä 110
Eli mitä tässä pitäisi pelätä? 114
Vapauden sallimista vai tuputusta 115
Kriittiset ja ahdasmieliset 116
Feministit ja konservatiivit 118
6. Yhteenveto ja pohdinta 121
Lähteet 127

1. Johdanto ja uutinen

Syksyllä 2009 Helsingin Sanomissa julkaistiin uutinen ruotsalaislasten valituksesta Toys R Us:n lelukuvastoa kohtaan. Kuudesluokkalaisten mielestä lelukuvaston mainokset olivat vanhanaikaisia ja kumpaakin sukupuolta loukkaavia. Graduni aineistona olen käyttänyt suomalaiskasvattajien käsityksiä lelujen sukupuolittumisesta tämän uutisen jälkeen. Suomalaiset henkilöt kävivät keskustelua aiheesta Helsingin Sanomien verkossa mielipidesivuilla 5 - 10.10.2009.

Ruotsalaislapset valittivat lelukuvaston sukupuolisyrjinnästä

”VÄXJÖ. Ruotsalaiset lapset ovat suuttuneet siitä, miten tyttöjä ja poikia jaotellaan lelukuvastoissa. Eteläruotsalaisen Växjön koulun kuudesluokkalaiset valittivat Toys R Us -ketjun kuvastosta mainosasiamiehelle, joka antoi yritykselle huomautuksen. ”Oppilaat kokivat, ettei sen pidä näin olla. Tällainen vaikuttaa lapsiin niin, etteivät he ehkä voi enää leikkiä niin kuin haluavat”, sanoi opettaja Kristina Tannerfalk SVT:n paikallisuutisille maanantaina. Lapset valittivat Toys R Us – ketjun viimevuotisesta joulukuvastosta, jossa tytöt esitettiin enimmäkseen vain prinsessoina ja pojat hurjina ritareina tai supersankareina. Heidän mielestään mainokset olivat vanhanaikaisia ja kumpaakin sukupuolta loukkaavia. Mainosasiamies oli oppilaiden kanssa samaa mieltä ja antoi huomautuksen sukupuolisyrjinnästä.”

Helsingin Sanomat 5.10.2009

Vaikka uutisesta ja sitä seuranneesta keskustelusta HS:n nettisivuilla on viisi vuotta aikaa, aihe on yhä hyvin ajankohtainen. Samaa keskustelua sukupuolittuneesta lapsuudesta ja siihen liittyvistä asioista, kuten leluista ja vaatteista käydään yhä edelleen. Ilmiönä lapsuuden sukupuolittuminen ei ole mikään uutinen. Sen sijaan ilmiöön suhtautuminen vaihtelee. Keskustelua käydään sukupuolittumisen puolesta ja sitä vastaan. Toisten mielestä on luonnollista, että tytöt ja pojat

kuuluvat eri kategorioihin, eivätkä he ymmärrä, miksi asiasta vaahdotaan. Toiset välttävät viimeiseen asti lokeroimasta omaa lastaan. Suuri osa kasvattajista valitsee todennäköisesti keskitien. Koska lapsuus on sukupuolittunut, sitä halutaan *normaalistaa* eli tehdä tavalliseksi kasvatuksen käytännöissä. *Miten* tämä ilmenee käytännössä?

Paitsi kontrolloimalla lasten omia leluvalintoja ja leikkejä, kasvattajat tuottavat normaalia sukupuolta monin eri tavoin lapsuuden instituutioissa. Yhteiskunta asettaa lapsia sukupuolen mukaisiin ryhmiin heti lapsen synnyttyä. Sukupuolittaminen alkaa jo synnytyssairaalassa, jossa tytöt ja pojat saavat tiettyihin värikoodeihin perustuvat vaatteet. Vauvojen onnittelukortteja on vaikea löytää neutraalissa värissä, sillä vaaleanpunainen ja -sininen hallitsevat. Samoin on lastenvaatteiden laita. Yhä useampi vanhempi on kuitenkin herännyt pohtimaan, tarvitseeko värien hallita lasten maailmaa? Moni valitsee vaatteet ja lastentarvikkeet tietoisesti joko värikoodia noudattaen tai sitä aktiivisesti välttäen. Sukupuoli tuottaa *eron* myös siihen *tapaan,* joka määrittää, kuinka varhaiskasvatuksen instituutioissa lapsia kohdellaan. Seuraava havaintoni sattui hiljattain lähipäiväkodin pihalla:

”3-vuotias tyttö avaa oven iloisena ja juoksee liukumäkeen päiväkodin pihalle. Kauluri roikkuu puolittain haalarin päällä ja saappaat on väärissä jaloissa. Hän on pukenut itse ulkovaatteet. Eteisessä samanikäinen poika lötköttää rennosti kasvattajan sylissä ja odottaa palvelua. Hän silminnähden nauttii, kun aikuinen pukee hänet ulos.”

Miksi emme kohtele poikia ja tyttöjä samanarvoisesti? Poikien koulumenestyksestä ja niin monesta poikia koskevasta ollaan huolissaan, mutta emme vaadi pojilta samaa kuin tytöiltä. Tytöt kasvatetaan itsenäisiksi jo päiväkodissa, pojat sen sijaan saavat olla poikia. Tähän tulisi kiinnittää huomio ja muuttaa lasten kohtelu samanlaiseksi. Emme voi aina vedota siihen, että pojat eivät osaa ja jaksa. Kannustetaanko poikia omatoimisuuteen? Lukuisia kertoja olen nähnyt, kuinka pojat istuvat rattaissa, kun tyttö kävelee reippaana vierellä. Varhaiskasvattajat käyttävät eskarityttöjä apuopettajina, tytöt siivoavat poikien leikit, jotta pojat pääsevät purkamaan energiaa ja kolmivuotiaat tytöt tarjoavat pojille leipää. Nämä ovat tyyppiesimerkkejä siitä, kuinka sukupuoli määrittää lasten olemista varhaiskasvatuksessa. Haluammeko tämän siirtyvän työelämään, jossa taistellaan palkkaeroista ja kohdataan tytöttelyä? Poikia kannustetaan rajuihin leikkeihin ja estetään samalla poikia olemasta herkkiä. Hoivaleikin valinnut poika palautetaan autoleikkiin, koska tyttöjen leikkiin ei mahdu poikia. Tytöt saavat leikkiä autoilla, mutta miksei poikien hoivaleikeistä innostuta päiväkodissa? Miksei pojille tarjota mahdollisuuksia hoivaan?

Väittelin 3-vuotiaan kanssa siitä, saako poikakin olla prinsessa. Tytär väitti ensin, että ei saa, vain tytöt ovat prinsessoja. Kun kerroin, että joku poikakin voi haluta olla prinsessa, hän totesi, että joku poika saa olla. Tytär pukeutuu pinkkiin, mutta esittelee päiväkodissa uuden miekkansa ja taistelee lohikäärmettä vastaan. Vähitellen toiset lapset ja aikuiset heräävät huomaamaan, että sukupuolen rajoja voi ja pitää rikkoa. On yhtä hyväksyttyä valita itse vaatteensa ja leikkinsä ja näyttää muille, että uskaltaa erottua massasta. Annetaan lasten kokeilla itse sukupuolensa rajoja. Leikki-ikäiset kokeilevat mielellään erilaisia rooleja ja heille tulisi tarjota mahdollisuus monenlaisiin roolikokeiluihin niin vaatteiden ja leikkien kuin lelujen kautta. Emme voi muuttaa koko yhteiskuntaa, mutta jos oikein tarkasti mietimme, näemme, että aikuisten elämässä sukupuoli ei tule yhtä selvästi näkyviin, kuin sukupuoltaan kokeilevien kolmivuotiaiden päiväkotiryhmissä. Kasvattajien tarvitsee vain antaa lapsille vapaus kokeilla, eikä liikaa ohjata lapsia sukupuolta stereotyyppisesti jakaviin toimintoihin. Näin lapset löytävät itse oman polkunsa, ja osaavat luovia sukupuolittuneessa yhteiskunnassa. Lasten kanssa voi myös yhdessä miettiä sukupuolta ja sitä, kuinka siihen liittyy monenlaisia olemisen tapoja. Kaikki lapset eivät halua toistaa sukupuoltaan tietyn kaavan mukaisesti, kuten yleensä varhaiskasvatuksessa oletetaan. Se on vain oletus siitä, miten keskimäärin on ollut tapana tehdä. Lapsia ei tarvitse sukupuolittaa, vaan tulisi sallia lasten itse valita leikkinsä ja lelunsa.

Päiväkodissa vietettyjen naamiaisten jälkeen kasvattaja totesi minulle: ”*Kyllä se on niin, että tytöt vaan on niitä prinsessoja*.” Miekasta huolimatta, tyttäreni pukeutui prinsessapukuun ja kasvattaja totesi, kuten totesi. Lapsi valitsi prinsessa-asun. Sallitaanko poikien pukeutua prinsessa-asuun edes naamiaisissa? Ovatko roolivaatteet myös poikien feminiinisiä kokeiluja varten? Hyväksytäänkö pojille prinsessan rooli varhaiskasvatuksen käytännöissä ja annetaanko heille mahdollisuus kokeilla erilaisia rooleja, muitakin kuin poikamaisia? Mihin poikia kannustetaan, entä tyttöjä? *Suvi Vilenius-Hernesniemen* gradututkielma *Poikakin voi olla prinsessa* sukupuolen tekeminen ja muutoksen mahdollisuus tasa-arvoisessa kasvatuksessa (2013) kannustaa kasvattajia muutokseen. Usein asenteet ovat poikien moninaisemman sukupuolen ilmaisemisen tiellä ja siksi lapset valitsevat perinteisen tavan toimia, vaikka ehkä joku lapsista haluaisi kokeilla toisenlaista roolia. Annetaanko siihen mahdollisuus, riippuu siitä kuinka sukupuolisensitiivisyys pääsee esiin.

Joulun lähestyessä posti tuo koteihin sukupuolittuneita lelukuvastoja, joita lapset selaavat kiinnostuneesti ja vanhemmat ovat mukana miettimässä, mitä uutuuksia joulupukki tänä vuonna tuo. Uskallammeko rikkoa rajoja ja valita lapsille myös toisen sukupuolen leluiksi nimettyjä? Näin

lapset saavat monipuolisempia leikkikokemuksia, kun perinteisiä leluja on jo kotona. Tähän alkuun haluan vielä kertoa kokemukseni eräästä pojasta, jonka kanssa sain pelata korupeliä.

”Eskari-ikäinen poika kertoi minulle innostuneena kirjoittaneensa joulupukille ja käski minun arvata, mitä lahjoja hän toivoi. Sitten hän kertoi toivoneensa jotain poikien uutta lelua. Kysyin sitten, että etkö halua lainkaan nukkeja? Hän murahteli vastaukseksi, ettei tietenkään. Hetken päästä samainen poika halusi pelata kanssani. Hän kysyi pelataanko jotain ja kun lupauduin, hän valitsi hyllystä ”prinsessojen korupelin”, jossa ideana on heittää noppaa ja pukeutua koruihin, joita pelin edetessä kerätään. Olemme pelanneet tätä peliä sen jälkeen usein yhdessä ja se tuntuu olevan hänelle mieluinen ja hän nauttii koruihin pukeutumisesta. Muut pojat eivät ole olleet pelistä kiinnostuneita, tytöt sen sijaan ovat. Muut pojat saattavat kyllä leikkiä tyttöjen kanssa Bratzeilla, Barbeilla tai poneilla, mutta eivät kaikki pojat. Tämä ”korupoika” ei yleensä leiki niillä. Hän kuitenkin nykyään ehdottaa usein minulle korupelin pelaamista.”

2. Tutkimuskysymykset ja -menetelmä

Tavoitteenani on tutkia, kuinka sukupuoli muotoutuu lapsuuden instituutioissa ja vertaisryhmissä. Tutkimukseni tavoitteena on *paljastaa,* kuinka sukupuolta muokataan arjessa. Sukupuoli kietoutuu valtaan monella tapaa. Sukupuolittunutta lapsuutta halutaan normaalistaa. Kasvattajat ja vertaiset käyttävät valtaa normaalistaessaan lapsuutta. Normaalistaminen ilmenee kieltoina, estoina ja pelkoina, kun yritetään karsia ja välttää epänormaalia sekä paineena normaalia kohti.

Tutkimusaineistoni koostuu nettikeskustelusta, jossa ”kasvattajiksi” nimeämäni aikuiset argumentoivat Helsingin Sanomissa syksyllä 2009 olleen sukupuolittunutta lelumainontaa käsitelleen uutisen pohjalta. Uutinen synnytti tuolloin keskustelua aiheesta, jossa ruotsalaislapset valittivat lelukuvaston sukupuolittumisesta. Keskustelussa on mukana sekä miehiä että naisia, joista osa on isiä ja äitejä. Lisäksi mukana on muita keskustelijoita (MK), jotka eivät tuo sukupuoltaan tietoisuuteen keskustelussa. Keskustelua käydään puolesta ja vastaan. Rajasin keskustelun ensin lasten leikkejä ja leluja sekä kasvatusta koskeviin puheenvuoroihin, mutta tarkennukseksi otin myöhemmin mukaan kohtia, joista tulee ilmi, miten ”tavallisia” tyttöjä ja poikia ”tehdään”. Erityisesti tämä liittyy poikien tavallisuuteen ja mahdollisuuteen myös poiketa tuosta määrätystä roolista.

Olen kiinnostunut siitä, *miten* sukupuolittunutta lapsuutta normalisoidaan arjessa. *Miten* esimerkiksi leluja ja leikkejä kontrolloidaan? Kuka niitä kontrolloi ja miksi? Aineistoltani kysyn seuraavat kysymykset:

1. Miten sukupuolittunutta lapsuutta normaalistetaan varhaiskasvatuksen *käytännöissä*?
2. Miten leluja ja leikkejä kontrolloidaan?
3. Kuka leluja ja leikkejä kontrolloi ja miksi?

Laadullista tutkimusta

Käytin laadullisessa tutkimuksessani aineistolähtöistä lähestymistapaa. Analysoin aineistoa teemoittaisella sisällönanalyysillä. Aluksi jäsensin aineistoni teemoittain ja teemojen sisällä tein varsinaista tulkintaa, joissa kiinnitin huomiota siihen, *miten* kasvattajat puhuvat normaalista lapsuudesta, tyttöydestä ja poikamaisuudesta ja *millainen* lapsuus *määrittyy* normaalia vastaan *epänormaaliksi* kasvattajien puheissa. Normaali määrittyy negaation kautta, mitä se ei kasvattajien mielestä ole, esimerkiksi tavallinen poika ei leiki nukeilla.

Normaalia, tavallista lapsuutta siis tuotetaan keskusteluissa, arjen käytännöissä päiväkodeissa, kerhoissa ja muissa vertaisryhmissä, joissa lapset ovat keskenään. Aikuiset haluavat usein pysyä turvallisessa, luonnolliselta tuntuvassa ja arjessa huomaamattomaksi muuttuneessa tavassa kohdata lapsi sukupuolensa edustajana. Käsitys *tavallinen lapsi* saattaa kuitenkin olla tuntematon käsite. Tavallinen määrittyy kasvattajien puheessa siinä, mikä suljetaan pois epätavallisena. Se mikä ei ole tavallista, osataan kyllä määritellä. Toisaalta aikuiset kasvattajat käyvät keskenään voimakastakin keskustelua siitä, *miten* tavallinen, *sallittu* oleminen *määritellään. Miten* määrittyy se, joka hyväksytään tavalliseen kuuluvaksi.

Toisinaan aikuiset ovat sallivampia kuin vertaiset sen suhteen, miten lapsuuden erilaisia variaatioita hyväksytään lelujen, leikkien ja vaatteiden muodossa. Jos aikuiset antavat luvan käyttää sukupuolelle epätyypillisiä leluja ja vaatteita; toiset lapset helposti näyttävät oikeanlaisen tavan. Se, *miksi ja miten kontrollia tapahtuu* niin arjessa, lapsuuden instituutioissa ja jopa mielipidepalstalla, kertoo laajemmin suomalaisen yhteiskunnan asenteista, peloista ja halusta rajoittaa tietynlaista sukupuolen ilmaisua, koska se tuntuu uhkaavan normaalia lapsuutta. Samalla se kertoo myös rohkeudesta ja uskalluksesta kyseenalaistaa vallitsevia uskomuksia, joilla ei lopulta ole muuta funktiota, kuin rajoittaa kaikkien ihmisten elämää. Turhien sääntöjen ja tapojen kontrolli onkin usein vain itsetarkoitus, jonka avulla pönkitetään omaa normaaliutta ja varmistetaan, ettei epänormaali muutu tavalliseksi, sillä ilman poikkeavaa ei voida määritellä normaalia.

Kun aloitin tutkimuksen teon, minulla oli valmis aineisto, jonka olin valinnut, mutta ei mitään tietoa siitä, *miten* alan työstää aineistoani. Luin ja luin ja uudelleen luin sitä, kunnes aineisto alkoi hahmottua päässäni. Vähitellen löysin aineistosta olennaisia teemoja, kuten pelko ja huoli,

paine, suomalaisuus ja ruotsalaisuus sekä normaalius. Piirsin käsitekarttoja sanoista, jotka toistuivat aineistossa ja pohdin niiden merkitystä tutkimaani ilmiöön.

Kiviniemen (2010, 70) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruun väline on tutkija itse, joten aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen voi katsoa kehittyvän tutkijan tietoisuudessa vähitellen tutkimusprosessin edetessä. Tutkiminen on myös oppimista. Laadullista tutkimusta voi sanoa prosessiksi, koska tutkimuskysymykset tai aineistonkeruun ratkaisut saattavat muotoutua vähitellen tutkimuksen edetessä. Tärkeää tutkimuksessa on se, että tutkija tavoittaa tutkittavien näkemystä tutkittavana olevasta ilmiöstä tai ymmärtää ihmisten toimintaa tietyssä tilanteessa (Denzin & Lincoln 2000). Tutkittavan ilmiön arvoitus avautuu vähitellen ja samalla täsmentyvät tutkimusmenetelmälliset ratkaisut. Tutkimusongelma täsmentyy koko ajan. Keskeistä on löytää tutkimuksen johtolangat, joita seuraten tehdään ratkaisuja. Tutkijan on tärkeä tiedostaa oman tietoisuutensa kehittyminen tutkimuksen aikana ja hänellä tulee olla valmiuksia tehdä tutkimuksellisia uudelleenlinjauksia. (Kiviniemi 2010, 70–71.)

Tutkijan on tiedostettava se, että avoimuus tutkimustehtävän kehittelyssä ei merkitse suunniteltujen ja etukäteen pohdittujen johtoajatusten puutetta. On tärkeää, että tutkija osaa rajata aineistoaan, eikä kaikkea kerättyä aineistoa voi sisällyttää tutkimusraporttiin, vaan pitää löytää olennainen tieto. Laadullinen aineisto ei sellaisenaan kuvaa todellisuutta, vaan todellisuus välittyy lukijoille tutkijan tulkinnallisten valintojen kautta. Tutkimustehtävää rajatessaan tutkija ottaa kantaa siihen, mikä on se aineistosta esiin nostettava ydinsanoma, jonka tutkija haluaa tulkintansa kautta erityisesti nostaa keskustelun keskiöön. (mt.)

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan pitää luontevana aineiston keruun ja teorian kehittämisen vuorovaikutteisuutta. Tutkijan kiinnostus saattaa suuntautua tiettyihin hänen tärkeiksi olettamiin seikkoihin, joita aineistosta nousevat näkökulmat tukevat ja lisäksi ne tuottavat uusia näkökulmia ilmiöön. Tutkimuksen edetessä ilmiön tarkastelu muuttuu valikoivammaksi ja kohdennetummaksi, kun tutkimuskysymykset täsmentyvät. Aineisto ja teoria käyvät vuoropuhelua. Aineistonkeruu saattaa tapahtua pitkän ajan kuluessa, jonka aikana tutkijan tietoisuus kehittyy ja tutkimusongelmat täsmentyvät. Ylimääräisen, ”hukka-aineiston” kertyminen ei saa näkyä tutkimusraportissa, mutta sen kerääminen on voinut olla välttämätön välivaihe tutkimusprosessin etenemisessä. Aineistonkeruuta ei voi etukäteen rajata, koska laadullisessa tutkimuksessa ratkaisut tehdään tutkimuksen kuluessa kun tutkimusongelmat täsmentyvät selkeämmiksi. (Kiviniemi 2010, 74–79.)

Tutkijan tulee kyetä tarttumaan aineiston kriittisiin kohtiin ja hankkia niihin liittyvää lisäaineistoa tulkintansa tueksi. Oikeastaan kaikki, mitä tutkimuksen aikana tapahtuu, voi hyödyttää tutkijaa ja sisältyä tutkimusraporttiin. Aineistoon saattaa kuulua havainnoinnin, haastatteluiden ja analysoitavien tekstien lisäksi epävirallisempaa aineistoa, joka on saatu jokapäiväisen vuorovaikutuksen yhteydessä kahvipöytäkeskusteluissa. Olennaista ei ole tutkimusmenetelmien määrä, vaan tutkittavan ilmiön haltuunotto ja ilmiötä koskevan käsitteellistämisen kehittyminen. Se edellyttää prosessiluonteisuutta aineiston analysoinnilta. (Kiviniemi 2010, 74–79.)

Laadullinen tutkimus on luonteeltaan tulkinnallista. Laadullisen aineiston analyysi on luonteeltaan toisaalta analyyttista, toisaalta synteettistä. Analyyttista on aineiston luokittelu ja jäsentäminen systemaattisesti eri teema-alueisiin. Jäsennys asettuu lopulliseen muotoonsa vähitellen, usein vasta useiden analysointivaiheiden kautta. Keskeistä on löytää synteesiä luova temaattinen kokonaisrakenne, joka kannattelee koko aineistoa. Raportoinnissa tulee välttää sirpalemaisuutta ja pyrkiä teemojen kokonaisvaltaiseen käsittelyyn. Analyysissa on tärkeää löytää keskeiset ydinkohdat, jotka kuvaavat tutkittavaa ilmiötä. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole löydettävissä mitään totuutta, joka voitaisiin nostaa esiin tutkimustuloksina. Tutkimus on siten tutkijan tekemien valintojen pohjalta syntynyt tuotos, joka on tutkijan henkilökohtainen tulkinta ilmiöstä. (Kiviniemi 2010, 80–81.)

Tutkimuksen kannalta on tärkeää ottaa huomioon, minkälaista vaihtelua tutkijassa, aineistonkeruumenetelmissä tai tutkittavassa ilmiössä tapahtuu tutkimusprosessin kuluessa ja nämä kehitysprosessit tulisi tuoda esiin raportoinnissa (Kiviniemi 2010, 81). Prosessin esiintuominen liittyy myös tutkimuksen uskottavuuteen. On tärkeää kertoa, miten ja millaisten olettamusten ohjaamana aineistoa on eri vaiheissa kerätty. Koska tutkimusraportti on tutkijan tulkinta tutkittavasta ilmiöstä, joku toinen tutkija saattaisi löytää samalle aineistolle toisenlaisen luokitusperustan ja painottaa enemmän joitakin toisia aineistosta löytyviä kohtia. Tulkinta on aina ehdollinen, vajavainen ja yksipuolinen näkemys ilmiöstä (Palonen 1988) ja jokaiselle tulkinnalle voidaan esittää vaihtoehtoja. Tutkijan pitää kyetä tekemään mahdollisimman johdonmukainen esitys omista tulkinnoistaan ja niistä perusteista, joiden pohjalta hän on näihin tulkintoihin päätynyt. (Kiviniemi 2010, 83.)

Dekonstruktio laadullisessa tutkimuksessa

Ranskalaista filosofia Jacques Derridaa on sanottu postmodernistiksi ja jälkistrukturalistiksi. Derrida otti käyttöön sanan dekonstruktio (*deconstruction)* osoittamaan binaarisia vastakohtia, kätkettyjä merkityksiä ja hajottamaan kokonaisuus osiin. Dekonstruktion avulla voidaan avata binaarisia vastakohtia ja niitä voidaan tarkastella puheen ja kirjoituksen vastakkainasetteluna. Binaarisia vastakohtia ovat esimerkiksi luonto ja kulttuuri, mies ja nainen. Järjestelmän mukaan vastakkaiset käsitteet eivät ole tasa-arvoisia, vaan hallitseva termi saa määritellä vastakohdan negaation kautta. Binaarisessa vastakohdassa toinen puoli saa keskeisen roolin, kun taas toinen puoli jätetään marginaaliin, se suljetaan pois ja määritellään vain vastakohtansa kautta. ”Kun tämä binaarivastakohtien eli dikotomioiden rakenne tiedostetaan, voidaan järkyttää tiedon rakenteita ja paljastaa perinteisen ajattelun logosentrismi eli ajatus yhtenäisestä ja läsnä olevasta tiedosta ja tekstistä, merkityseroista *difference,* merkityksistä ja merkityskokonaisuuksista *differance.*” (Niikko 2010, 90.)

Dekonstruktio on analyysia siitä, mitä länsimainen filosofia on tukahduttanut tai sulkenut ulkopuolelle, jättänyt marginaaliin. Dekonstruktion määrittelyyn liittyy paljon epäselvyyttä. Derridan (1988) mukaan dekonstruktiota ei voi pitää menetelmänä, vaan kyse on filosofisesta ajattelutavasta. Naskalin (2003) mukaan dekonstruktiota ei voida nimittää koulukunnaksi eikä liikkeeksi, vaan kyse on filosofian rinnalla kulkevasta ajattelusta. (Niikko 2010, 91–92.)

Dekonstruktiossa paremmin rakennetaan kuin yleistetään tietoa. Siinä pyritään kyseenalaistamaan yhdenmukaista ymmärtämistä ja tulkintaa. Samalla pyritään paljastamaan taustalla olevat ideologiset esioletukset. Dekonstruktiossa painotetaan, kuinka marginaaliset positiot rakennetaan viittaamalla vallitseviin normeihin. Tieteellistä tietoa ja totuuksia pidetään vallan vaikutuksina. Sukupuoli, ikä, luokka, rotu, kansallisuus ja seksuaalisuus rakentavat arvoja diskurssien avulla. Keskeinen edellytys ymmärtää dekonstruktio on ajatus subjektin ja objektin alkuperättömyydestä. Kysymys on subjektiuden erilaisesta rakentumisesta. Subjektius rakentuu kulttuurisina tekoina, jäljittelyinä ja toistoina (Naskali 2003). Dekonstruktio merkitsee lukijan subjektiivista tapaa lukea tekstiä ja tehdä eroja. Dekonstruktiivinen analyysi paljastaa näkökulmia, jotka usein jäävät huomiotta perinteisessä tekstiluennassa. Kun tekstiä dekonstruoidaan, tutkitaan ennakkoluuloja, joita kirjoittaja on saattanut käyttää kontrollin tarkoitusta varten. Lisäksi etsitään harhakuvia, myyttejä ja ennakkokäsityksiä, jotka voivat tietoisesti tai tiedostamattomasti motivoida taustalla.

Se, mikä näyttää puuttuvan tekstistä, esimerkiksi sukupuoli tai etnisyys, voi tulla näkyviin dekonstruktiivisessa luennassa. (Niikko 2010, 93–95.)

”Dekonstuktiivinen lukeminen on kiinnostunut siitä, kuinka kielen avulla luodaan joitakin merkityksiä ja torjutaan toisia merkityksiä (Niikko 2010, 96)”. Rosenay (1992) sanoo, että on tärkeää löytää tekstistä ristiriitaisuuksia ja ”vaikenemisia” (*silences*) ja kaivaa esiin yleistettäviä asiantiloja, joita kohti teksti on pyrkimässä. On tärkeää kiinnittää huomiota tekstin epäselvyyteen ja tulkintojen monimuotoisuuteen ja siihen mitä jätetään marginaaliin. Dekonstruktiivisessa luennassa etsitään sokeita pilkkuja ja halkeamia, jotka paljastavat tahattomasti tekstin ilmi- ja piilosisällön välisen jännitteen. Se auttaa hakemaan niitä eroja, jotka ovat olemassa, mutta eivät näy tekstissä. (mt.)

Dekonstruktiosta voidaan käyttää nimitystä torjunnan etiikka (*ethic of resistance)*. ”Torjunnan etiikka viittaa tietoiseen ja kriittiseen ajattelutoimintaan niiden asioiden suhteen, mitä me oletamme ja pidämme itsestään selvinä käsityksinä.” (Niikko 2010, 100.) Se tarkoittaa, että pyritään osoittamaan tai paljastamaan kätkössä olevat merkitykset eli dekonstruoimaan, joka tapahtuu avaamalla, purkamalla ja hajottamalla se, mitä jo tiedämme. Torjunnan etiikassa dekonstruoimme sen, minkä tiedämme olevan totta ja reflektoimme, analysoimme ja kritikoimme totena pitämiämme asioita uudelleen. ”Dekonstruktiolla voidaan avata binaarivastakohtia, vastakkainasetteluja ja dikotomisia rakenteita (Niikko2010, 100)”.

Dekonstruktio ei tarjoa lopullisia vastauksia ongelmaan, mutta se auttaa tutkijaa ymmärtämään ongelman takana olevia tekijöitä. ”Dekonstruktiivinen lukeminen ja diskurssianalyysi ovat kriittisen ajattelun soveltamista sosiaalisiin tilanteisiin ja kätkettyjen toimintojen, uskomusten, uskomusjärjestelmien ja maailman tulkintojen paljastamista (Niikko 2010, 101)”. ”Dekonstruktiivista otetta tarvitaan valtavirta-ajattelun, itsestään selvien asioiden ja myyttien purkamiseksi sekä marginaaliin jäävien kysymysten esiin nostamiseksi. Dekonstruktio on kriittinen ja skeptinen tutkimuksen ja teorioiden sovinnaisia muotoja kohtaan.” (mt.)

Merkitysrakenteiden tulkinta

Merkitysten tulkinta edellyttää herkkyyttä havaita vihjeitä. Merkitykset ovat kontekstiherkkiä, koska esineillä ja asioilla ei itsessään ole merkitystä. Kulttuuriin sosiaalistuessamme opimme tulkitsemaan merkityksiä niin, että tutun toiminnan tulkinta on varsin helppoa. Se, millaiseksi

vastaanottaja ymmärtää viestin, riippuu hänen aiemmista tiedoistaan ja kokemuksistaan. Ihmiset lähettävät toisilleen viestejä, jotka ymmärretään eri tavoilla. Jokainen ymmärtää toisen ihmisen omista lähtökohdistaan käsin. Todellisuus on siis monimerkityksellistä. Yksilöinä koemme asiat eri tavalla. Samalta näyttävä tilanne on erilainen eri ihmisille. Kun etsitään merkityksiä, etsitään henkilökohtaisia merkityksenantoja. Yksittäiset merkityksenannot rakentuvat kulttuurissa vallitsevien toimintatapojen ja tarinoiden varaan. Voidaan myös väittää kaikkien tiedostettujen merkityksenantojen rakentuvan jonkin piiloisen varaan. Toimintamme, havaintomme ja uskomuksemme etenevät rutiinilla vaatimatta tietoista tilanteiden uudelleenarviointia ja uusien toimintatapojen kehittämistä. (Moilanen & Räihä 2010, 46–49.)

Tutkijaa kiinnostaa, *miten* lapsi kokee pelit (tai leikit), *miksi* hän pelaa (tai leikkii) jatkuvasti, *millaisista* peleistä (leluista) hän pitää ja millaisiin hahmoihin hän samastuu? Tutkija voi tutkia leluja tai pelejä kulttuurisena ilmiönä. *Millaisia sukupuolirooleja* ne välittävät, millaista on sankaruus peleissä tai *miten* julkisuudessa *suhtaudutaan* leluihin (peleihin)? Kun kysytään miksi lapsi leikkii, haetaan leikkien merkitystä lapsen elämässä. Kyse on siitä, mitä lapsi tavoittelee leikkimällä tietoisesti tai tiedostamattaan. Kun kysytään, *miten* lapsi *kokee* leikin, leikki saa merkityksensä osana lapsen kokemusmaailmaa. Kun kysytään miten kasvattaja kokee lasten leikit ja lelut, leikki saa merkityksensä osana kasvattajan kokemusmaailmaa, *miten kasvattaja* kokee ne. Kun tutkitaan leikkien tai lelujen *kulttuurista näkökulmaa*, leikkejä ei suhteuteta yksittäisiin lapsiin tai kasvattajiin, vaan muihin kulttuurisiin ilmiöihin (esimerkiksi sukupuolirooleihin). (mt.)

Löfström (1999) on tutkinut sukupuolieroja suomalaisessa agraarikulttuurissa. Hänen tutkimuksessaan on oivaltavia esimerkkejä siitä, *mitä tutkijan on kysyttävä aineistolta ja miten.* Miten ihmiset puhuvat sukupuolittuneista rooleista? Löfström kysyy: Miten naismaisiin miehiin suhtaudutaan? Minä voisin kysyä: Miten prinsessamekkoisiin poikiin suhtaudutaan? Tutkijan on haettava vastausta kysymykseen, *miksi puheet ovat sävyltään* tietyntyylisiä. Hänen tulee ymmärtää puhe *osana kulttuurista merkityksenantoa*. Jotkut tutkimusongelmat kohdistuvat merkityksiin.
Tulkintakysymykset määräävät sen, millaisia merkityksiä ollaan hakemassa. Kysymykset nousevat kysyjän tiedoista ja omista kokemuksista. Eri tutkijat tekevät erilaisia oletuksia tutkimuskohteestaan. Oletukset ja vastauksen rajoitukset (Sintonen 1985) toisaalta avaavat näkökulmia mutta toisaalta sulkevat.
Tutkimusongelmat muuntuvat ja täsmentyvät tutkijan esiymmärryksen laajetessa ja syventyessä. Tutkija löytää uusia näkökulmia ja hylkää entisiä. Uudet tutkimusongelmat saavat tutkijan katsomaan asiaa uudesta näkökulmasta ja hakemaan uudenlaisia merkityksiä. Kun tutkija perehtyy

aineistoonsa, hän saa uusia vihjeitä siitä, millaiset merkityksenannot ovat aineiston kannalta mielenkiintoisimpia ja hedelmällisimpiä. Samasta aineistosta voidaan löytää erilaisia merkityksiä. Ongelma merkitysten tutkimisessa on se, että merkitykset syntyvät asioiden suhteista toisiinsa. Erilaiset oletukset ja intressit saavat tutkijat suhteuttamaan tutkimansa asiat eri tavoilla, mikä johtaa erilaisten tulkintojen rakentamiseen.

Tutkimuksen etenemisen kannalta on eduksi, jos tutkija pystyy näkemään omat lähtökohtansa ja paikantamaan itsensä tutkimuksen keskiöön. Kun tietää asemansa, pystyy tiedostamaan oman esiymmärryksensä. Ennakkoluulot ovat välttämättömiä tulkinnan prosessin käynnistämiselle. Tutkijan esiymmärrykseen kuuluvat ne teoriat, joihin hän on tutustunut, mutta myös muut tutkijan henkilökohtaiseen historiaan liittyvät kokemukset. Merkitysten kuvaamisen tulee nojautua aineistoon ja tehdä sille oikeutta. Siksi merkitysten kuvaamisen tulee olla mahdollisimman riippumatonta teoriasta. Kuitenkin sitä seuraavassa teoreettisessa syventämisvaiheessa tarvitaan laajaa teoreettista sivistystä. (Moilanen & Räihä 2010, 50–53)

Tutkimuskysymykset voivat täsmentyä ennen aineiston keruuta tai aineiston keruun aikana. Aineisto saattaa myös olla olemassa valmiina ennen tutkimuskysymysten täsmentymistä. Näin on, kun valitsee jonkin valmiin aineiston, kuten nettikeskustelun. Kaikissa tapauksissa tärkeintä on, että tutkijan kysymykset ja aineisto kohtaavat. Jos tutkija haluaa saada selville, miten ihmiset kokevat jonkin asian, aineiston tulee tehdä oikeutta kokemusten ominaislaadulle.

Giddensin (1984) tietoisuuden kolmijako on: *diskursiivinen tietoisuus, praktinen tietoisuus* ja *tiedostamaton.* Tämä tarkoittaa, että toimintaan vaikuttavia tekijöitä ei voida aina tiedostaa eikä sanallisesti ilmaista. Tällaisia ihmisen toimintaan vaikuttavia tekijöitä, joita ei välttämättä tiedosta, ovat myytit, säännöt ja normit (esimerkiksi sukupuolinormit).

Kokemukset ovat hetkellisiä ja osittain kielen avulla ilmaisemattomissa. Käsitykset ovat tutkimuskohteena pysyvämpiä ja kielellisiä, mutta myös osittain tiedostamattomia. Käsityksiä tutkittaessa on tavoiteltava myös piileviä käsityksiä. Jos tutkii ihmisten käsityksiä, tutkijan tulee tehdä samanlaiset kysymykset: millaisia käsitykset ovat luonteeltaan ja *miten* niihin pääsee käsiksi. Kokemuksia ja käsityksiä ei voi välttämättä tavoittaa samalla aineistolla. (Moilanen & Räihä 2010, 53–55.) Minä tutkin kasvattajien käsityksiä sukupuolittuneesta lapsuudesta, leluista ja leikeistä.

Teemoittamisessa aineisto pelkistetään etsimällä tekstin olennaisimmat asiat. Teemojen avulla pyritään löytämään tekstin merkityksenantojen ydin. Teemat liittyvät tekstin sisältöön. Teemoittaessaan aineistoa tutkija lukee tekstin useaan kertaan pyrkien löytämään rivien välistäkin keskeiset merkitykset. Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkija etsii aineistosta teemoja, joista informantit puhuvat. Teemoja ja niissä syntyneitä merkityksiä tulee jaksaa tarkastella kriittisesti. Tekstiä lukiessa etsitään asioita, jotka ovat ristiriidassa tulkintojen kanssa. (mt. 55–56.)

Vastauksista tulkintaan

Merkitysrakenteiden tulkinnassa tutkimustulos ei ole se, mitä informantit sanovat. Tutkittavien lausumat ovat *vihje jostakin,* joka tutkijan on selvitettävä. Alasuutari (1995) sanoo laadullisen tutkimuksen tekijää salapoliisiksi, joka yrittää ratkaista arvoitusta saamiensa vihjeiden perusteella. Tutkija ratkaisee arvoitusta informanttien antamien vihjeiden perusteella. Jos näin ei tehtäisi, laadulliset tutkimukset jäisivät laadulliseksi kuvailuksi.

Tutkijan on tärkeää *kuvata tarkasti, miten* hän on aineistonsa hankkinut ja miten hän on päätynyt kyseisiin johtopäätöksiin. Raportin myötä lukija voi arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Teoriat ja tulkinnat on pidettävä selvästi erossa suorista havainnoista ja informanttien lausunnoista. Silverman (1988) varoittaa: ”Vältä käsittämästä informantin lausuntoa selityksenä.” Sulkunen (1990) sanoo: ”Se, mitä haastateltavat sanovat, on vain harvoin minkään kvalitatiivisen aineiston analyysissa kiinnostavaa. Siitä on tehtävä tulkinta ja vielä sellainen tulkinta, joka tavalla tai toisella kiinnittää puheen pinnan alla oleviin kulttuurisiin jäsennyksiin tai habitukseen.”

Tulkinnassa on tarkoituksena päästä havaintojen taakse eli asioita ei oteta sellaisena kuin ne näyttäytyvät. Pintataso vastaa kysymykseen *miten* informantit puhuvat jostakin asiasta. Merkityssuhteiden tulkinnassa tämä on riittämätön taso. Täytyy mennä pintaa syvemmälle ja nähdä, mikä merkitysstruktuuri ohjaa tutkittavien puhetta. Informanttien puhetta saattavat ohjata myytit, normit ja muut tiedostamattomat tai tiedostetut taustalla olevat asiat. Tutkimuksessani informanttien puhetta mahdollisesti ohjaavat (sukupuoli-)*normit*, sekä *paine* tavalliseen ja (erilaisuuden-)*pelko*.

Löfströmin (1999) *Sukupuoliero agraarikulttuurissa* -tutkimuksen mukaan naismaisista miehistä puhuttiin väheksyvään sävyyn ja miesmäisistä naisista ihailevaan sävyyn. Löfström selittää kyseistä toimintatapaa hierarkkisesti. Mies oli agraarikulttuurissa naista ylempänä, joten hierarkkisuus näkyi myös puheissa naismaisista miehistä tai miesmäisistä naisista. Miehisiä ominaisuuksia arvostettiin, vaikka niitä olisi ollut naisessa. (Moilanen & Räihä 2010, 57–61.)

”Tutkijalle ei riitä pelkästään se, että hän argumentoi tulkintojaan muihin ilmiöihin tai tutkimuksiin (Moilanen & Räihä 2010, 61)”. Tutkimuksen luotettavuutta tai laadullisen tutkimuksen uskottavuutta lisää se, että voidaan löytää vastaavia ilmiöitä ja selityksiä toisista tutkimuksista. (mt.)

Löfström (1999) sanoo, että kulttuurisia identiteettejä rakennetaan usein kontrastiivisesti, konstruoimalla ja esittämällä jokin toinen yhteisö vastakohtana omalle yhteisölle ja kulttuurille. Erottelu me-he ei ole koskaan jyrkkä, eikä identiteetti lepää suoraviivaisen kaksijakoistamisen varassa, mutta kaiketi kaksijakoiset, dikotomiset erottelut (me-muut, ulkona-sisällä) ovat tavallinen mentaalinen malli. Ne ovat eräs tapa yrittää tuoda symbolista järjestystä maailmaan ja tehdä maailma hallittavaksi. (Moilanen & Räihä 2010, 61–62.)

Tutkimuksessani informantit tekevät eroa toisiin informantteihin puhumalla meistä ja heistä. Keskusteluun ottavat osaa sekä feministikasvattajat että konservatiiviset kasvattajat. Vaikka ero ei todellisuudessa ole näin jyrkkä, kuitenkin toisen ryhmän ”syyttelyn” kautta, voidaan huomata jakoa ”meihin”, (joita edustavat suomalaiset, homofobiset, vanhoilliset, audimiehet, sukupuoliuskoiset, femisminpelkoiset) ja ”heihin” (ruotsalaiset, feministit, naiset, opettajat, sukupuoliaktivistit). Toisen ”ryhmän” syyttelyn kautta tehdään erontekoa toisiin, muihin, erilailla ajatteleviin kasvattajiin. Erottautuminen noista muista, toisinajattelevista, on tapa hallita maailmaa, pitää oma elämä järjestyksessä.

Jos joku ei tuo esiin moraalisen konvention mukaisia tunteita tai toimii päinvastoin, esimerkiksi nauraa hautajaisissa, olemme oikeutettuja tekemään kyseisestä henkilöstä tiettyjä päätelmiä. (Moilanen & Räihä 2010, 62.) Jos joku kasvattaja antaa pojan mennä prinsessamekossa päiväkotiin, voimme oudoksua häntä, koska hän poikkeaa ”normaalista” kasvattajasta. Voimme pitää kasvattajan tekoa joko hyvin rohkeana tai sitten paheksua häntä jostakin syystä, koska pelkäämme erilaisuutta ja maailmankuvamme saattaa järkkyä. Ajatteluumme vaikuttavat uskomukset ja normit, jotka tiedostamme tai emme tiedosta, mutta niiden pohjalta reagoimme tietyllä tavalla.
Tutkimuksen analyysia, tulkintaa ja johtopäätöksiä tehdessä on tärkeää käydä keskustelua muiden alaan liittyvien tutkimusten kanssa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii nousemaan aineistosta teorian tasolle, kun vastaavasti kvantitatiivinen tutkimus tarkastelee aineistoa teorian avulla. (Moilanen & Räihä 2010, 62–63.)

Merkitysrakenteiden tulkinnan analyysissa lähtökohtana on, että informanttien puheet ovat vihjeitä pinnan alla olevista rakenteista. Siksi autenttisten lainausten käyttö nousee keskeiseen asemaan, koska tulkinta rakentuu niistä. Savolaisen (1991) mukaan autenttisia lainauksia voidaan käyttää neljällä eri tavalla: Ensiksi *tulkinta voidaan perustella sitaatilla*, joka on suositeltavin tapa. Lisäksi niitä voidaan näyttää kuvaamaan ja elävöittämään aineistoa. Kun tulkinta perustellaan tekstikatkelmalla, on mahdollista välttää ”hölmö vaikutelma”, josta Alasuutari varoittaa. Ihmisistä ja heidän puheistaan antaa hölmön vaikutelman, jos kirjoittaja ensin kertoo, mitä haastateltava kohta aikoo sanoa, sitten liittää tekstiin suoran sitaatin ja vielä kertaa kirjakielellä, mitä haastateltava yritti sanoa. Kirjoittajan tulee johdatella lukijaa siihen, mitä suorassa sitaatissa sanotaan, mutta hänen ei tule kertoa eikä myöskään toistaa tieteen kielellä sitaatin sisältöä. Muiden tapojen käytöllä ei päästä tulkinnan tasolle, vaan ne jäävät kuvaileviksi. Sitaatit toimivat tulkintojen tukena ja jos niitä on liikaa, lukija hyppää niiden yli.

Paikallinen selittäminen on Alasuutarin (1995, 235) mukaan laadullisen tutkimuksen ydin. Tutkijan on teoreettisen viitekehyksensä varassa osoitettava, mitä yleisempiä johtopäätöksiä tuloksista voidaan vetää. Tutkimuksen kuluessa viitataan muihin tutkimuksiin. Yleistyksiä ei tehdä laadullisessa tutkimuksessa varsinaisesta tekstistä, vaan johtopäätöksistä ja tulkinnoista. Päätelmien yleistettävyys liittyy kiinteästi tulkintojen perustelemiseen. Alasuutari (1995, 222) käyttää laadullisessa tutkimuksessa yleistämisen käsitteen sijaan mieluummin suhteuttamista. Tutkijan on osoitettava lukijalle, missä suhteessa hän olettaa tai väittää tutkimuksensa valottavan muutakin kuin ensisijaisesti analysoimaansa yksittäistä tapausta. (Moilanen & Räihä 2010, 64–67.)

Internetin keskustelupalstat laadullisena aineistona

”Sosiaalinen media tarkoittaa verkkoviestintäympäristöjä, joissa jokaisella käyttäjällä tai käyttäjäryhmällä on mahdollisuus olla aktiivinen viestijä ja sisällöntuottaja tiedon vastaanottajana olon lisäksi. Sosiaalisessa mediassa viestintä tapahtuu siis monelta monelle, eli perinteisille joukkotiedotusvälineille ominainen viestijän ja vastaanottajan välinen ero puuttuu.” (wikipedia) Käsitteenä sosiaalinen media on yleistynyt vuoden 2007 jälkeen, jonka jälkeen se syrjäytti vähitellen Web 2.0-käsitteen puhuttaessa vuorovaikutteisista verkkopalveluista. (mt.)

Janne Matikaisen (2008b, 24) mukaan sosiaalinen media on monimuotoinen verkkoympäristö, jossa käyttäjät osallistuvat sisällön tuottamiseen kirjoittamalla, kommentoimalla sekä tallentamalla kuvia ja videoita.
Sosiaalinen media tarkoittaa tietoverkossa toimivaa yhteisöllisesti tuotettua ja jaettua mediasisältöä. Sen käyttäjät jakavat keskenään mielipiteitä, näkemyksiä, kokemuksia ja näkökulmia eli he ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa verkon välityksellä. Sosiaaliseen mediaan kuuluu Web 2.0-nimikkeen alle kerättyjä palveluja, kuten wikit, keskustelupalstat, podcastit ja blogit. (Matikainen 2008a, 65.)

Internetin kehittyessä kuluttajan ja käyttäjän asema ja rooli ovat muuttuneet ja uudet tekniset ratkaisut ovat lisänneet avoimuutta, yhteisöllisyyttä ja interaktiivisuutta internetin käyttäjissä. Oman äänen esiin tuominen verkkokeskusteluissa on helpompaa, kuin aikaisemmin. Julkaiseminen on helpompaa ja siksi lähes kuka tahansa voi tuoda mielipiteitään ja kokemuksiaan julki verkossa. Verkko on media, joka kokoaa samanlaisista asioista kiinnostuneita ihmisiä yhteen ja samalla se on väline, jonka avulla voidaan paitsi työskennellä yhdessä, mutta myös keskustella ajankohtaisista asioista. Internetin myötä on tullut mahdolliseksi tehdä uudenlaista tutkimusta ja internet tarjoaa valmiita tutkimusaineistoja, kuten keskustelupalstoja. (Sassi 2009, 33, 35–36) Uudet viestintä- ja informaatioteknologiat mahdollistavat ihmisille vaihtoehtoisia tapoja saada äänensä kuuluviin ja päästä suhteisiin mediassa ja median kautta (Hujanen 2009, 41).

Internetin keskustelufoorumeissa on useita kirjoitetun kulttuurin piirteitä. Viestit tallentuvat keskusteluihin ja jäävät myöhemmin keskusteluun liittyvien tai keskustelua seuraavien luettaviksi. Keskustelua voidaan jatkaa, vaikka se on aloitettu edellisenä päivänä tai jopa aiemmin. Vuorovaikutus keskustelufoorumeilla on tekstivälitteistä, jolloin toisia keskustelijoita ei voi nähdä, kuulla tai koskettaa, vaikka heidän kanssaan ollaan vuorovaikutuksessa. Kirjoitettujen tekstien sanatarkka siteeraaminen on helppoa. Viestejä voi kohdentaa toisille keskustelijoille nimimerkkien kautta ja toisten puhetta siteeraamalla. Kun ollaan vuorovaikutuksessa median välityksellä ja koneella kirjoitetun tekstin kautta, mahdollistuu keskustelijoiden anonyymiteetti. Toisaalta viestit saattavat olla myös lyhyitä ja vuorovaikutus voi olla nopeaa. Keskustelija voi osallistua kirjoittamalla yhden viestin tai useita pitkiä puheenvuoroja. (Laukkanen 2007, 40–41.)

Arpo (2005, 16–17) näkee nettikeskustelut kirjallisen ja suullisen kulttuurin rajankäyntinä, koska niissä on piirteitä molemmista. Keskusteluun osallistujilla on erilaisia puhetyylejä, joita muut osallistujat voivat tulkita. Puhe- ja kirjoittamistyylit antavat vihjeitä, jotka liittävät keskustelijan

tiettyihin ikä-, sukupuoli- tai muihin kategorioihin. Eri tyylien ääripäitä edustavat huoliteltu kirjakielinen ilmaisu ja hyvin puhetyylinen ilmaisu. (mt.)

Eettisyys verkkokeskusteluissa

”Internet kiehtoo tutkijoita helppona aineistolähteenä. Tutkijan ei tarvitse poistua työhuoneestaan, vaan hän voi tallentaa aineistoaan tietokoneelleen valmiiksi digitaalisessa muodossa” kirjoittaa Marjo Laukkanen. Tutkija voi havainnoida, mutta häntä itseään ei havainnoida. Kuitenkin tutkija joutuu miettimään tutkimuksen avoimuutta ja luottamuksellisuutta. Robert Arpon (2005, 65) näkemyksen mukaan yksityisyyden suoja ja tutkittavien informointi ovat keskeisiä tutkimuseettisiä kysymyksiä ja niiden kohdalla tutkijat ovat päätyneet erilaisiin ratkaisuihin. Marjo Laukkanen tutki väitöskirjassaan nuorten tyttöjen *Demi*-lehden keskustelupalstoja. Hän tulkitsi keskustelupalstojen olevan julkisia ja keräsi aineistonsa ilman, että keskustelijat tiesivät tutkimuksesta. Tutkimuksen valmistuttua hän paljasti tutkineensa Demiä. Tieto Demistä tutkimuskohteena otettiin vastaan ristiriitaisesti. Se herätti kiinnostusta, mutta myös pelkoa ja suuttumista.

Hinen (2000, 23–24) mukaan on kyseenalaista, voiko keskusteluihin lähetettyjä viestejä pitää julkisina. Siksi tutkijan tulisi pyytää lupa kaikilta niiltä, joiden viestejä hän tutkimuksessaan käyttää. Tutkittavat voivat kokea tulleensa hyväksikäytetyiksi, kuten Laukkasen väitöstutkimuksen jotkut nuoret olivat kokeneet. Toisaalta voi olla hankalaa pyytää lupa, ellei tiedä keneltä tai kuinka monelta keskustelijalta lupa on pyydettävä. Laukkanen toteaa, että luvan pyytäminen kaikilta keskusteluun osallistujilta olisi ollut mahdotonta. (Laukkanen 2007, 36.)

Mikäli päätyy käyttämään valmista aineistoa, kuten nettikeskustelua, eikä ole mahdollisuutta pyytää lupaa kaikilta tutkimukseen osallistuneilta, tulisi pohtia tutkimuksen eettisyyttä ja huolehtia siitä, ettei paljasta tutkittavia henkilöitä. Tutkittavien henkilöiden suojelemiseksi, tekstissä ei saa mainita keskusteluun osallistuneiden nimimerkkejä, eikä mitään henkilökohtaisia yksityiskohtia. Laukkanen puhuu piilohavainnoinnista, jolla hän tarkoittaa sitä, että tutkija pysyy ulkopuolisena, eikä ota osaa keskusteluun. Piilohavainnointi herättää kysymyksen, voiko ulkopuolisena pysyttelevä tutkija ymmärtää tutkimaansa ilmiötä? Laukkanen puolustaa valintaansa piilohavainnointiin sillä, ettei hän halunnut häiritä keskustelua.

Usein valmiit aineistot ovat jo käytyjä keskusteluja, eikä niihin osallistuminen jälkikäteen ole mahdollista. Tutkimusaineistoni lukeutuu valmiiseen, jo käytyyn nettikeskusteluun, jonka tulkitsen julkiseksi, kaikkien yhteiseksi ja näkyvillä olevaksi tilaksi, jonka kuka tahansa voi löytää etsiessään aineistoa. Mielestäni en ole kuitenkaan kuka tahansa ulkopuolinen, vaikka en ole ottanut osaa juuri tähän keskusteluun. Minua kiinnostaa lapsuuden sukupuolittuminen ilmiönä. Kasvattajien käsitykset ja mielipiteet sukupuolesta, kasvamisesta ja kasvattamisesta kiinnostavat minua monesta näkökulmasta. Sukupuolentutkimusta ja kasvatustieteitä opiskelleena, kahden lapsen äitinä ja ihmisenä sekä pitkään varhaiskasvatuksessa työskennelleenä, olen kiinnostunut siitä, *miten* kasvattajat puhuvat sukupuolesta, tytöistä ja pojista ja *miten*, he kertovat lastensa sukupuolesta. Kaikki aineistoni keskustelijat eivät ole itse vanhempia, mutta kaikki keskustelijat tuovat esiin ajatuksensa lasten sukupuoleen kasvamisesta joko yleisellä tasolla tai omakohtaisten kokemusten kautta, kertoen omista lapsuusaikaisista kokemuksistaan tai omista lapsistaan. Näin saan tietoa ilmiöstä nimeltä sukupuolittunut lapsuus.

Tutkimukseni aineisto, *Helsingin Sanomien* nettisivuilla (5 - 10.10.2009) käyty mielipidekeskustelu on osa kaikille yhteistä ja yleistä mediaa. Keskustelu käytiin lokakuussa 2009 ja olen tallentanut ja printannut keskustelun netistä. Itse en ole osallistunut keskusteluun. Aihe on yhä ajankohtainen, vaikka keskustelusta on aikaa viisi vuotta. Keskustelua tästä aiheesta käytiin tuolloin viisi päivää, jonka aikana lähetettiin 198 viestiä. Keskusteluun otti osaa kaikkiaan noin sata henkilöä, mutta jätin osan viesteistä huomiotta, koska kirjoitukset eivät liittyneet suoraan aiheeseeni, vaan sivusivat vaikkapa sukupuolittunutta koulutusta. Jätin huomioimatta myös muutamat epäasialliset viestit, joita voi nimittää trolliviesteiksi. Olen poiminut tutkittavaksi 123 viestiä. Aineistoni koostuu 123 kirjoituksesta, joita ovat tuottaneet verkkoon 78 verkkokeskusteluun osallistujaa.

Olen ryhmitellyt keskustelijat sukupuolen mukaan siltä osin, kun sukupuoli on ilmaistu viesteissä. Lisäksi olen jakanut osallistujat äiteihin ja iseihin. Ensisijaisesti sijoitan keskustelijat lasten vanhemmiksi, jolloin *äidiksi* sijoitan 9 keskustelijaa ja *isäksi* 7 keskustelijaa. Nämä keskustelijat tuovat esiin, että heillä on lapsia. Muut naiset, jotka eivät tuo esiin, että heillä on lapsia, olen sijoittanut ryhmään muut *naiset* 17 keskustelijaa ja vastaavalla tavalla poimin joukosta muut *miehet*, heitä on 20 keskustelijaa. Loput keskustelijat, jotka eivät tuo sukupuoltaan esiin keskustelussa, olen sijoittanut ryhmään *muu keskustelija* (MK) ja heitä on 25 keskustelijaa. Käytän verkkokeskustelijoista nimitystä *kasvattaja,* koska tässä keskustelussa he kaikki osallistuvat mielipiteil-

lään lasten kasvatukseen liittyvään toimintaan. He sanovat mielipiteensä siitä, *miten* heidän mielestään sukupuolittunutta lapsuutta tuotetaan arjessa. Vaikka keskustelijat eivät vastaa suoraan tutkimuskysymykseeni, he tuovat esiin erilaisia keinoja, *miten* sukupuolta tuotetaan ja tehdään arjessa. Samalla he kertovat, mitä mieltä he ovat tästä. Lisäksi moni keskustelija ilmaisee mielipiteensä ruotsalaislasten tekemästä valituksesta mainosasiamiehelle. HS:n uutisen mukaan ruotsalaislapset suuttuivat lelukuvaston vanhanaikaisista ja sukupuolta loukkaavista mainoskuvista. Heidän mielestään tyttöjä ja poikia jaotellaan lelukuvastossa sukupuolen mukaisesti, eivätkä he voi leikkiä kuten haluavat.

Aluksi en kiinnittänyt huomiota vastaajien sukupuoleen, vaan tutkin ja luin keskustelua etsien vain kiinnostavia repliikkejä ja kohtia. Kun olin lukenut aineistoa jo useaan kertaan ja analysoinut sitä sisällön perusteella, siitä alkoi hahmottua kaksi ”leiriä”, jotka keskustelivat keskenään. Keskustelua käytiin paitsi lasten sukupuoleen kasvamisen ympärillä, myös vastaajien omien tarkoitusperien ympärillä. Kirjoituksissa epäiltiin toisten keskustelijoiden motiiveja ottaa osaa tähän lasten sukupuolta ja kasvamista käsittelevään keskusteluun, joka toi esiin myös aiheen tärkeyden ja herkkyyden. Sukupuoli on herkkä asia ja se koetaan usein annetuksi, luonnolliseksi ja pysyväksi ja jopa pyhäksi, mikä tekee siitä keskustelemisen myös haavoittuvaksi ja herkäksi. Sukupuoleen liitetään myös seksuaalisuuden ja normaaliuden määrittelyä. Jos joku epäilee, että hänen lapsensa sukupuoli ei ole yhteiskunnan mittapuiden mukaan keskimääräistä ”normaalia” vastaava, lasta saatetaan ohjata normaaliuteen. Keskustelijat ovat tätä normaalistamista vastaan ja puhuvat myös puolesta. Normit, pelot ja myytit ohjaavat informanttien puhetta.

Ensin näytti siltä, että keskustelijoiden leirit jakaantuivat naisiin ja miehiin. Syyttelyn kohteeksi joutuivat ruotsalaisia puolustavat, sukupuolitietoiset ja feministeiksi nimetyt, ja samanaikaisesti naisiksi, keskusteluissa luokitellut. Miehetkin saivat osansa syyttelystä. Toiseen leiriin luokiteltiin vanhoilliset, homopelkoiset ja feminismiä karttavat suomalaiset heteromiehet. Myöhemmin palatessani aineistoon laitoin vastaajien nimimerkkien ja kerronnan perusteella ilmitulleet sukupuolet näkyviin ja huomasin, että molemmissa leireissä on sekä naisia että miehiä. Feministimieheksi itseään nimittävä keskustelija puhuukin keskustelusta feministien ja konservatiivien kamppailuna ja painottaa molempiin ryhmiin kuuluvan sekä miehiä että naisia. Sukupuolenmukainen syyttely on turhaa. Tässä vaiheessa luin vielä aineistoa läpi ja löysin sieltä vielä muutaman tutkimustani täydentävän vastauksen. Sekä miehet että naiset pelkäävät lapsen normaalin sukupuolen puolesta, he laittavat lapsiaan normaalin sukupuolen muottiin ja samalla he vastustavat sitä,

että lapsia liikaa ahdetaan sukupuolensa mukaan tiettyihin rooleihin. Kasvattajat ovat huolissaan erityisesti poikien vapaudesta ja mahdollisuuksista toimia sukupuolensa edustajina.

Havaintojen teko aineiston keräämisenä

Ympäristön havainnoiminen on oleellinen osa arkielämää. Havainnoissa näkyy se, miten hahmotamme ympäristöä, reagoimme siihen ja miten pyrimme ymmärtämään kokemaamme ja näkemäämme. Aikaisemmat havainnot tukevat uusia havaintoja ja poikkeavat havainnot kiinnittävät huomiota ja kaipaavat vastausta. Tieteessä havaintoja tekemällä pyritään saamaan aineistoa jonkin tietyn ongelman tai ilmiön ymmärtämiseksi. Tieteessä ajattelu ohjaa sitä, *mitä* ja *miten* havainnoidaan. Yhteiskuntatieteissä puhutaan osallistumisesta havainnoimisen tärkeänä osana. Tutkijan ja tutkittavien välinen vuorovaikutus on tällöin kaksisuuntaista dialogia. On tavallista, että tutkija jonkin oman roolinsa avulla tekee havaintoja tutkimastaan ongelmasta tai ilmiöstä. (Grönfors 2010, 154.)

Grönforsin mukaan tutkijalla voi olla myös eräänlainen kaksoisrooli tutkimustyössään eli ihmisen rooli ja tutkijan rooli, jotka voidaan ainakin osaksi pitää erillään. Havainnointia ja osallistumista tehdessään tutkija käyttää ”työkalunaan” omaa persoonaansa. Tutkijan on tunnettava itsensä ja oma persoonansa, koska hän itse omine kokemuksineen saattaa vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta, tutkijakohtaiset tekijät on tiedostettava ja otettava huomioon, kun tutkimuksen tuloksia esitellään ja arvioidaan. Samaa asiaa voidaan tutkia useasta eri näkökulmasta ja esimerkiksi tutkijan ikä, koulutustausta tai jokin muu tutkijan persoonaan kuuluva piirre voi olennaisesti vaikuttaa tutkimukseen tai tuottaa erilaista tietoa. Tutkijan on oltava tietoinen siitä, mitä kaikkea on otettava huomioon tutkimusmenetelmässä, joka perustuu siihen, että tutkija osallistuu tutkittavan yhteisön elämään. Kun tutkija joutuu tutkimuksen subjektien kanssa tekemisiin, he todennäköisesti asettavat tutkijan sellaiseen rooliin, joka on heidän näkökulmastaan ymmärrettävä. Tämä rooli riippuu tutkittavien omasta yhteiskunnallisesta asemasta, koulutuksesta ja heidän kokemuksestaan erilaisista ihmisistä. (mt. 155–156.)

Havainnointi tutkimusmenetelmänä on perusteltua silloin, jos havainnoimalla saadaan ehkä totuudenmukaisempi ja ainakin monipuolisempi kuva tutkittavasta ilmiöstä, kuin esimerkiksi haastattelulla tai kyselylomakkeella. Nämä edellä mainitut menetelmät tuovat helposti esiin johonkin ilmiöön liittyvät normit, kuin varsinaisen normiin liittyvän käyttäytymisen. Poikkeava havain-

nointitieto ei kumoa normia, mutta se kertoo siitä, että normista myös poiketaan. Kun poikkeamiseen reagoidaan, se tekee normin havaittavaksi ja antaa tutkijalle mahdollisuuden nähdä normi konkreettisesti. (Grönfors 2010,157–158.)

Havainnoinnin asteet vaihtelevat totaalisesta piilohavainnoinnista totaaliseen osallistuvaan havainnointiin. Aste-erot liittyvät tutkijan rooliin ja havainnointimahdollisuuksiin. Piilohavainnoinnissa tutkija on häivytetty tutkimuksen kohteiden tietoisuudesta. He eivät tiedä, että heitä havainnoidaan. Soluttautumista tutkittavien joukkoon ryhmän ”luonnollisena” jäsenenä pidetään nykyään tutkimusetiikan vastaisena. Jos havainnoidaan julkisessa, kaikille avoimessa tilassa, ei ole tarkoituksenmukaista pyytää jokaiselta havainnointilupaa. Tutkija voi olla myös pelkkä havainnoija ja olla osallistumatta lainkaan tai ainakaan merkittävästi subjektien elämään ja toimintaan, vaikka tutkittavat tietäisivät, että heitä tutkitaan. Tällaisesta havainnoinnista on kyse, kun lapsia videoitiin päiväkodissa (Värtön tutkimus). Täydellinen osallistuminen, josta käsin tehdään havaintoja, on suhteellisen harvinainen tutkimuksen muoto. Eräs sen muoto on, kun tutkija on luonnostaan jonkin yhteisön jäsen. Työpaikoilla voidaan tehdä tämän tyyppistä havainnointia, joko yhteisön luonnollisena jäsenenä tai tutkimusta varten sinne värväytyneenä.

Päiväkodin arki on niin monimuotoista, että siitä on vaikea saada syvällistä tietoa muulla tavalla, kuin havainnoimalla. Siksi moni päiväkoteja tutkinut onkin valinnut menetelmäkseen havainnoinnin. (Grönfors 2010, 158.) Petteri Värtö (2000) on tarkastellut päiväkodissa lasten sukupuoliroolien kehittymistä ja muotoutumista. Havainnoinnin apuvälineenä hän on videoinut päiväkodin toimintaa, jolloin alkuperäisiin tilanteisiin on voitu palata yhä uudelleen. Myös Naisasialiitto Unionin *sukupuolitietoisuus päiväkodissa* -projektien aikana käytettiin videointia välineenä, jotta varhaiskasvatuksen työntekijät pystyivät huomaamaan oman sukupuolittuneen toimintansa. Lapsilta voidaan kysyä jotain sukupuolirooleista tai kasvattajia haastatella, mutta päiväkodin sukupuolittunut toiminta tulee selkeästi näkyviin videohavainnoinneissa. Myös esimerkiksi Elina Paju (2013), Mari Vuorisalo (2013) ja Harriet Strandell (1995) sekä Sirpa Lappalainen (2006) ja Nea Alasaari (2013) ovat havainnoineet lapsia päiväkodissa. Eila Aarnos (2010), Ulla-Maija Salo (1999) ja Tuula Gordon jne. (2000) ovat tehneet etnografista tutkimusta koulussa.

Havainnointitietoa on mahdollista yhdistää onnistuneesti muulla tavoin kerättyyn aineistoon. Sen avulla saadaan havainnollista, kuvailevaa tietoa syventämään vaikkapa haastatteluaineistoa. Jos valitaan havainnointimenetelmä tutkimusmetodiksi, tulisi siihen olla aina selkeä perustelu. Menetelmänä havainnointi on suuritöinen ja aikaavievä. (Grönfors 2010)

Itse en koe tehneeni varsinaista havainnointia, enkä koe toimineeni etnografina, vaikka olen kirjoittanut muistiin joitakin arkielämääni liittyviä kokemuksia, joissa sukupuolittuminen on selkeästi noussut esiin. Taustani ja koulutukseni vaikuttavat varmasti paljonkin havaitsemiini sukupuolittuneisiin asioihin ja ilmiöihin arkielämän ja kasvatuksen kentillä. Näitä havaintoja olen tehnyt jonkin verran työelämässä, mutta enimmäkseen kuitenkin henkilökohtaisessa elämässä. Tiedostan myös sen, että en voi tuoda julki kaikkea kokemaani ja näkemääni tai kuulemaani. Voin puhua asioista vain yleisellä tasolla ja olla kiinnostunut ajankohtaisista ilmiöistä kentällä. On antoisaa huomata, että sukupuolitietoisuus on nostanut päätään kasvattajien keskuudessa ja Suomessa on meneillään nyt projekteja, joissa koulutetaan varhaiskasvatuksen ammattilaisia sukupuolitietoisuuteen. Etenkin Helsingissä päiväkotien työntekijät ovat mukana tasaarvokoulutuksessa. (Moilanen, K. 2014) Tämä on erittäin ajankohtainen aihe varhaiskasvatuksessa ja on toivottavaa, että sukupuolitietoinen näkökulma saapuu myös Pohjois-Suomeen.

Omat havaintoni tukevat minua tutkimukseni analysoinnissa ja ilmiön ymmärtämisessä. Olen nähnyt työni kautta ja lapsiperheessä elävänä sekä lasteni harrastusten myötä paljon lapsiperheiden elämää. Tiedän olevan erilaisia lapsia ja erilaisia perheitä, sekä eri tavoin toimivia ja ajattelevia vanhempia. Tiedän, *miten* vanhemmat keskimäärin toimivat lastensa kanssa. Kiinnostavaa onkin se, kun joku poikkeaa normista. Havaintoja ei tule eteen joka päivä, mutta jokin halkeama ”normissa” kiinnittää huomion ja saattaa paljastua jotain kiinnostavaa. Sekin voi olla huomionarvoista, että aina sama kaava lasten sukupuolittamisessa jatkuu. Se, *miksi* yleensä aina toimitaan (sukupuoli-) normin mukaisesti, herättää ajatuksia.

Havainnointi, yleisesti ottaen vaatii tutkittavien luvan, usein myös tutkittavien huoltajien, yhteisön tai muun tutkittavaan oleellisesti liittyvän tahon luvan. Monien yhteisöjen tutkiminen edellyttää joko virallista tai epävirallista lupaa myös yhteisön johdolta. Kun yhteisön sisälle, vaikkapa päiväkotiin pääsee tutkijaksi havainnoimaan, on muistettava, että tutkija on eräässä mielessä, kuin pieni lapsi, joka sosiaalistetaan yhteisön normien ja tapojen piiriin. (Grönfors 2010, 163–164.) Tutkijan on tuolloin annettava itselleen mahdollisuus asettua noviisin rooliin, eikä hänen tule esiintyä osallistujan tai asiantuntijan roolissa. Ihannetilanteessa tutkijalla on rauha tehdä luontevasti havaintoja ilman, että hänen läsnäoloonsa kiinnitetään erityistä huomiota. Päiväkotiympäristössä tämäntyyppinen ”hengailu” ja ”vallattomana aikuisena” toimiminen, josta Sirpa Lappalainen (2007) etnografiassaan puhuu, eivät ole helppoja keinoja, koska päiväkodin kiireen keskellä jokainen ylimääräinen silmä- tai käsipari aktivoidaan mukaan työhön. Itse olen kokenut

ajoittain raskaaksi työelämässä toimimisen ja tutkimuksen teon yhdistämisen, koska käytäntö ja teoria ovat eronneet niin paljon toisistaan. Olen joutunut luopumaan toisesta, että olen voinut keskittyä toiseen. Koen, että ilman työelämän kokemuksia, en olisi tutkijana sama. Tutkijana, olen voinut hyödyntää kokemuksiani työelämästä ja myös lapsiperhe-elämästä. Toisaalta olen voinut hyödyntää tutkimustietoani työelämässä, vaikka juuri se on ollut haastavinta, koska työelämässä arkikäytäntöjen muuttaminen on äärimmäisen hidasta. Omaa ajatteluaan ja toimintaa muuttamalla, voi kuitenkin yrittää hieman vaikuttaa kasvatuksen sukupuolittuneisiin käytäntöihin.

Havainnoinnista kertyvät muistiinpanot ovat tutkimuksen raaka-ainetta, eivät siis lopullista tutkimusta, siksi voi aiheuttaa turhaa hämmennystä, jos tutkimuksen subjektit pääsevät niitä lukemaan. Havaintoaineiston analyysimenetelmät ja -mahdollisuudet riippuvat aineiston laajuudesta ja muistiinpanotavoista sekä tutkimuksen teoreettisista näkökulmista. (Grönfors 2010, 166–167.) Osallistuvaan havainnointiin perustuva raportti perustuu henkilökohtaiseen tutkimuskokemukseen, vuorovaikutukseen tutkijan ja tutkittavien välillä. Tutkimusraportissa saisi näkyä henkilökohtainen ote. Ilmiötä ei tarvitse etäännyttää liikaa tutkimuksen subjekteista. Grönfors (2010, 169) vertaa tutkijaa tulkkiin, tutkimusraportin kirjoittajana. Tutkijan tehtävänä on tulkita tutkittua yhteisöä ja tutkimuksessa esiintyviä ihmisiä tai heidän ajatuksiaan kolmannelle osapuolelle ja saattaa tutkittavien ajatukset tutkittavasta ilmiöstä luettavaan ja ymmärrettävään muotoon.

Lopuksi haluan pohtia, onko tutkimukseni feminististä kasvatustutkimusta? Käytän aineistonani valmista nettikeskustelua, jonka olen analysoinut, kysymällä aineistoltani *miten* sukupuolittunutta kasvatusta normalisoidaan arjessa, *kuka* sitä normalisoi ja *miksi* sitä halutaan normaalistaa?
Feministinen kasvatustutkimus analysoi valtaa. Sen painopiste on yhteiskunnan, kulttuurin ja historian muokkaamissa prosesseissa, joissa sukupuoli-identiteetit ja seksuaalisuudet rakentuvat. Siksi koulutus ja kasvatus, erityisesti sukupuoleen kasvaminen nähdään poliittisina kysymyksinä. (Naskali 2010, 277.)
Kasvatus ja koulutus ovat yhteiskunnallisen vallan käytäntöjä, joiden kautta yksilöitä sukupuolitetaan kulttuurissa sopiviksi määritettyihin sukupuolen esittämisen tapoihin. ”Kasvatustieteellinen nais- ja sukupuolentutkimus on yhteiskunnallisesti orientoitunutta koulutustutkimusta ja koulutus- ja kasvatusideologioiden analyysia. Se nostaa sukupuolen kasvatustoiminnan keskiöön ja tarttuu kasvatustieteessä vaiettuihin ja koulumaailmassa jopa tabuina pidettyihin kysymyksiin seksuaalisuudesta ja väkivallasta.” (Naskali 2010, 278).

Feministisen tutkimuksen tärkein tavoite on nostaa sukupuoli esiin teoreettisena käsitteenä sen sijaan, että sitä pidetään itsestäänselvyytenä. Kasvatustieteen perusteoksissa sukupuoli jää lyhyen maininnan tasolle tai se tehdään jakona tyttöihin ja poikiin, erittelemättä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. (Naskali 2010, 278–279.) Mielestäni tutkimuksessani on piirteitä feministisestä kasvatustutkimuksesta. Voin sanoa tutkimukseni olevan feminististä.

Nettiaineistoni lisäksi olen kirjoittanut ajoittain muistiinpanoja, kokemuksiani arjen tilanteista, jolloin olen havainnoinut jotain normista poikkeavaa tai sitten todennut, että jokin tilanne kiinnitti huomioni, koska sukupuolittuminen eli sukupuolen *normaalistamisen* keinot tulivat esiin erityisen selvästi. Olen kiinnittänyt huomioni siihen, *miten* lapsia kohdellaan tyttöinä ja poikina ja *kuka* heidän tyttöyttään ja poikamaisuuttaan valvoo ja miten kontrolli ilmenee. Minua kiinnostavat myös ne keinot, joilla tytöt ja pojat venyttävät sallittujen roolien rajoja toisen sukupuolen suuntaan ja saavatko lapset toteuttaa sukupuoltaan omina itsenään, jos he poikkeavat normista. Entä aikuiset, ovatko opettajat, lasten vanhemmat ja varhaiskasvattajat enimmäkseen konservatiivisia vai löytyykö heillä tietoa, ymmärrystä ja halua lapsen erilaisen sukupuolen ilmaisemiselle? Uskaltavatko he, antaa lapsen olla oma itsensä? Saako lapsi poiketa normista?

Sekä Mari Vuorisalon (2013) väitöskirja että Nea Alasaaren (2013) gradu-tutkielma todistavat, että kasvattajat kohtelevat lapsia eriarvoisesti päiväkodeissa. Puheliaimmat ja sosiaalisesti taitavat lapset saavat enemmän huomiota. Myös poikien aloitteita huomioidaan enemmän kuin tyttöjen. Useiden päiväkotitutkimusten mukaan päiväkodissa kasvattajat ovat hyvin normatiivisia. ”Päiväkodissa pidetään huoli siitä, että lapset osaavat noudattaa sukupuolinormeja” -kirjoittaa Nea Alasaari gradussaan. Alasaari (2013) on videokuvannut päiväkotiryhmien arkea Helsingissä ja todennut kasvattajien reagoivan piilosääntönä toimivan sukupuolinormatiivisuuden rikkomiseen tekemällä sääntöä rikkovan lapsen näkymättömäksi. Lapsen vaivihkainen huomiotta jättäminen on vahva keino viestittää lapsen sukupuolelle sopimattomasta toiminnasta.

Alasaari videokuvasi kahden päiväkotiryhmän toimintaa ja huomasi, kuinka poikia tuettiin autoleikin pariin ja tyttöjä nukkeleikkiin. Poika palautettiin autoleikkiin, jos hän haki kontaktia nukkeleikissä mukana olevaan hoitajaan. Pienempien lasten ryhmässä pojat saivat osallistua nukenhoitoon, mutta yli 3-vuotiailla lapsilla leikki eriytyy selkeästi poikien automatolle ja tyttöjen kotileikkiin. Isommilla lapsilla suositaan yhä tyttö-poika sukupuolijakoa, joka tulisi kieltää samalla tavoin kuin rotuun perustuva jako on kielletty. ”Normatiivisuus lävistää arjessa sanallisen ja kehollisen viestinnän kuin myös huonejaon ja sisustuksen.” (Alasaari 2013, 72–73.)

Alasaari (2013, 75) mainitsee, että lelujen sekoittaminen saattaisi edesauttaa lasten yhteistoimintaa. Lasten yhteisleikkiä esiintyy enemmän niissä tilanteissa ja niissä tiloissa, joissa lapset saavat leikkiä vapaasti ja lelut ovat vapaasti esillä. Päiväkodeissa lasten sukupuolirajoja suojellaan leikkiä ja tilaa hallitsemalla. Lelut on jaettu eri huoneisiin ja nuket ja autot omiin koreihin ja kerralla saa ottaa vain yhden leikin. Jos haluaa vaihtaa leikkiä, on siivottava entiset lelut pois.

Päiväkodissa kaikki lapset *oletetaan* joko tytöiksi tai pojiksi ja lapset oletetaan näiden ryhmien sisällä tietynlaisiksi. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 59.) Uskotaan kaikkien tyttöjen olevan tyttömäisiä tyttöjä ja poikien poikia, eikä nähdä eroja tyttöjen välillä ja poikien välillä. Kasvattajat toimivat samalla tavalla huolimatta erilaisista koulutustaustoista ja siitä, ovatko he saaneet tietoa sukupuolisensitiivisyydestä tai olleet mukana tasa-arvoprojekteissa. Alasaari (2013) tarjoaa selitykseksi sitä, että yhteiskunnassa vallitsevaa sukupuolinormatiivista diskurssia ei problematisoida varhaiskasvattajien koulutuksessa. Hän epäilee jopa tasa-arvohankkeiden vaikutusta, jos ne eivät jätä kasvattajille sukupuolitietoisia toimintatapoja. (mt, 76.) Toisaalta sukupuolitietoisen kasvattajan roolin omaksuminen ja omien asenteiden muuttaminen sukupuolisensitiivisempään suuntaan on äärimmäisen hidasta. Kestää keskimäärin neljä vuotta omaksua uusi sukupuolitietoinen kasvatustyyli. (Ojala, 2011.) Ehdottomasti sukupuolitietoista koulutusta tulee lisätä kaikille koulutusasteille ja täydennyskouluttaa myös kaikki varhaiskasvatusammattilaiset. Kiire ei saa olla peruste sille, että kasvattajat eivät oppisi sukupuolitietoiseen kasvatustyyliin. Siitä on heille jopa hyötyä, kun kasvattajat pysähtyisivät reflektoimaan omaa työtään. Turhista sukupuolisäännöistä luopumalla sekä lapsilla että aikuisilla on helpompi olla päiväkodissa.

3. Avainsanat

Tässä luvussa avaan tutkimukseni kannalta keskeisiä käsitteitä, kuten sukupuolen moninaisuuksineen. Määrittelen myös mitä on sukupuolisensitiivinen kasvatus ja miksi sitä tarvitaan. Kolmanneksi paneudun varhaiskasvatuksen sukupuolittumiseen.

3.1 Sukupuoli ja sen moninaisuus

Kulttuurissamme sukupuolen ajatellaan olevan ihmisen synnynnäinen, pysyvä ja jatkuva ominaisuus. Sukupuolia ajatellaan olevan kaksi; nainen ja mies, mutta se ei ole ainoa totuus, koska kaikkia ihmisiä ei voi jakaa joko naisiin tai miehiin, vaikka niin usein tehdäänkin. Sukupuoliuskomuksena on yleinen luulo, että sukupuolet ovat toisensa poissulkevat ja ominaisuuksiltaan erilaiset, vastakkaiset ja toisiaan täydentävät. Sukupuolen ajatellaan määrittävän ihmisen persoonaa, ulkonäköä, tyyliä, toimintaa ja muita ominaispiirteitä. (Huuska 2002, 31.)

Sukupuoleltaan moninaisten ihmisten olemassaolo kyseenalaistaa sukupuoliuskomuksiamme. Ihmiset eivät jakaudu biologisilta ominaisuuksiltaan selkeästi kahteen sukupuoleen. Samalla ihmisellä voi olla osa sukupuoliominaisuuksista miehisiä ja osa naisellisia. Kahden toisistaan eroavan sukupuoliluokan sijaan on realistisempaa puhua aste-eroista sukupuolijanalla, *sukupuolimoninaisuudesta* tai *sukupuolispektristä*. (Huuska 2002, 32.)

Hyvin harva ihminen edustaa täysin yksiselitteisesti feminiinistä naista tai maskuliinista miestä. Sukupuoli on monimuotoinen ja sillä on erilaisia ilmenemistapoja. Sukupuoli ei ole vain

biologinen ominaisuus, vaan se on samalla juridinen, sosiaalinen, psyykkinen ja aistillinen kokemus. (Vilkka 2010, 17.)

Biologinen sukupuoli (*sex*) muodostuu monesta osa-alueesta: ”Niitä ovat geneettinen, anatominen ja hormonaalinen sukupuoli (Vilkka 2010, 17)”. Sukupuolten eroa ja samanlaisuutta käsittelevä tutkimus sai uutta näkökulmaa, kun sukupuolta alettiin tarkastella enemmän sosiaalisena kuin luonnollisena asiana. Sukupuoliroolikeskustelu alkoi muuttua keskusteluksi sosiaalisesta sukupuolesta. Sosiaalinen sukupuoli (*gender*) tarkoittaa sukupuolen kokemuksellisia, persoonallisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja juridisia ominaisuuksia. Se on myös vahvasti kokemus, tunne omasta sukupuolisuudesta. Kokemuksellisesti ajateltuna kulttuurissamme on sukupuolia niin monia kuin on sukupuoleen liittyviä kokemuksia. Sosiaalinen sukupuoli muodostuu käyttäytymiseen liittyvistä ominaisuuksia, pukeutumisesta, ilmeistä, eleistä, tyylistä sekä puhetavasta ja roolista, jonka omaksumme. Sosiaalinen sukupuoli on yksilöllinen, valittu, rakennettu ja muuttuva ja se rakentuu kulttuurissa ja vaihtelee kulttuurin mukaan. Se on tapa, jolla omaksumme naiseuteen ja mieheyteen liittyviä piirteitä. Tavat, joita omaksumme voivat jäljitellä biologista sukupuoltamme, mutta ne voivat olla muitakin. Simone de Beauvoirin mukaan sukupuoleen ei synnytä, vaan sukupuoleen tullaan, siihen *kasvetaan.* (Vilkka 2010, 18–19.)

Sukupuoliseksi tulemisessa on aina iso merkitys kulttuurin sisäisillä sosiaalisilla rakenteilla, kuten perheellä, varhaiskasvatuksella, koululla, koulutuksella ja työelämällä. Sosiaaliset rakenteet omaavat valtaa kasvattaa ihminen johonkin rooliin, kuten naiseksi tai mieheksi. Sosiaalinen sukupuoli on monella tapaa sopiva, hyväksyttävä tapa olla ja toimia kulttuurissa. Aikaan, paikkaan ja tilanteeseen liittyy kulttuurisesti hyväksyttyjä ja luvallisia mahdollisuuksia, jotka vaikuttavat siihen millaisia sukupuolirooleja omaksumme. Feminiiniseksi tai maskuliiniseksi tullaan esittämällä toistuvasti sukupuolen ominaisuuksia. Sukupuoli tulee näkyväksi esittämisen ja sukupuolisten tekojen kautta, sitä myös tuotetaan puhetodellisuudessa sekä säädellään ja ylläpidetään sosiaalisissa käytännöissä. (Vilkka 2010, 19–20.)

Ihmisen oma psyykkinen kokemus sukupuolesta vaihtelee eikä psyykkinen sukupuolikokemus ole seurausta biologisesta sukupuolesta. Vauvalla ei ole sukupuoli-identiteettiä, vaan lapsi alkaa vasta noin kolmen vuoden iässä samaistua pysyvästi omaksi koettuun sukupuoleensa. Lapsi myös sisäistää sukupuolta koskevat kulttuuriset odotukset. Transsukupuolista lasta hämmentää se, että hänen spontaani samastumisensa on täysin toinen kuin sosiaalinen odotus. Biologinen transtyttö samastuu poikiin ja biologinen transpoika samastuu tyttöihin. Transsu-

kupuolisilla ja muilla sukupuolensa stereotypioiden vastaisesti kokevilla pysyvän samastumisen kehittyminen tapahtuu usein myöhemmin, joskus vasta aikuisena. (Huuska 2002, 32.)

Feministitutkija *Judith Butler* kyseenalaistaa sukupuolen genealogisen, biologisen alkuperän. Hän esittää, että sukupuoli, niin biologinen kuin sosiaalinen sukupuoli, on tuotettu ja sukupuolitettu kielessä, puheessa ja instituutioissa. Butlerin mukaan sukupuoliero on kehossa, mutta puhetodellisuudessa nimetty ”mies” tai ”nainen” ei palaudu mihinkään alkuperään, kuten tietynlaiseen kehoon: ”Sukupuoli on seurausta monenlaisesta tekemisestä ja tuottamisesta, jossa toistetaan ja jäljitellään kulttuurisesti hyväksyttyjä sukupuolitapoja ja sukupuolen mukaan nimettyjä tekoja”. (Vilkka 2010, 20.) Sukupuoli on *performatiivinen* eli se on seurausta kulttuurissa sukupuoleen liitettyjen eleiden, roolien ja piirteiden toistamisesta heteroseksuaalisuuden vahvistamiseksi.

Nykytutkimuksen mukaan sukupuoli ei ole biologinen tai sosiaalinen, vaan se on sekä sosiaalinen että biologinen. Sukupuolen sosiaalinen ulottuvuus on se, jonka teemme itse. Se tarkoittaa sukupuolen sosiaalisesti ilmeneviä piirteitä, kuten sukupuolirooleja ja niiden esittämistä ja sukupuoli-identiteettiä, jonka omaksumme. Yksilö antaa itse merkityksen vuorovaikutuksessa muodostetuille sukupuolitetuille asioille ja tekee sukupuolensa itse. (Vilkka 2010, 21.) Lapsetkin luovat lopulta itse sukupuolensa. He löytävät sen kokeilemalla erilaisia rooleja esimerkiksi leikkiessään (Bredesen 2004, 31.)

Sukupuoli tehdään toistoissa

Sukupuoli voidaan ymmärtää paitsi roolina, myös tekemisenä, tyylinä, tapana tai olemuksena. Jos sukupuoli ymmärretään roolina, voidaan ajatella, että ruumiillisen sukupuolen lisäksi on olemassa sosiaalinen sukupuoli (gender), joka opitaan kulttuurissa ja yhteiskunnassa sosiaalistumalla. Sukupuoli ei ole siis ”luonnollisuutta”, vaan se on tietynlaiseen, yhteiskunnassa vallitsevaan *sukupuolijärjestelmään* asettumisen tulosta. ”Sukupuolena toimitaan suhteessa sosiaalisesti ja kulttuurisesti muotoutuneisiin, sukupuolittuneisiin järjestyksiin ja normeihin sekä naisten ja miesten rooleihin ja identiteetteihin.” (Liljeström 1996, 115–120; Ojala, Palmu, Saarinen 2009, 17.)

Kun sukupuoli ymmärretään roolina, on kyse olemisesta; olemme jotain sukupuolta ja toimimme joko sen mukaisesti tai sitä vastaan. Tällöin ruumiimme määrittää meidät johonkin sukupuoleen. Kuitenkin, sukupuoli voidaan ymmärtää myös ei-annettuna eli *tekemisenä*, toiminnassa ja teoissa muotoutuvana. ”Sukupuoli tuotetaan toistuvilla suorituksilla ja suoritusten tavat määrittyvät kulttuuristen käytäntöjen ja toimintasäännösten pohjalta” (Ojala ym. 2009, 17; Butler 1993, 2006, 235–236; Pulkkinen 2000, 51–53; Rossi 2003, 12–13.) Sukupuolittunutta *toimijuutta* suunnataan pienestä lapsesta lähtien tietynlaisten sukupuoleen sidottujen lelujen, värien, vaatteiden ja leikkien kautta. Kun sukupuoli nähdään tekemisenä, sukupuolella ei ole varsinaista alkuperää, joten myös ruumiillisuus ymmärretään historiallisesti ja kulttuurisesti rakentuneena (Rossi 2003, 12; Ojala ym. 2009, 17.)

Lisäksi sukupuoli voidaan ymmärtää *tapana.* Tyypillisesti tyttöjen on ollut tapana valita tekstiilityö ja poikien tekninen. Sukupuoli näkyy rutinoituneissa tavoissamme toimia. *Sukupuolistumisessa* on kyse prosessista, jossa yksilö toimiessaan rutiininomaisesti erilaisissa arkipäivän tilanteissa ja instituutioissa hyväksyy kulttuurisen mielikuvan naisesta tai miehestä omaksi sukupuolekseen. Näin sukupuoli tulee *luonnollistetuksi*, vaikka se on kulttuurin tuottama ”luonnollisuus”. Kun tyttö valitsee tekstiilityön, se ei kerro hänen sukupuolestaan, vaan siitä, että tytöillä on tapana opiskella sitä. Kun arkisissa rutiineissa ja toistoissa tuotetaan ja ylläpidetään omaa ja toisten sukupuolta, samalla tullaan vahvistaneeksi sukupuolen kulttuurisia ja yhteiskunnallisia järjestyksiä. Kun sukupuolta katsotaan tekona, tapana tai roolina, pyritään purkamaan käsitystä sukupuolesta olemuksena, biologiasta johtuvana ominaisuutena ja ”annettuna”, pysyvänä asiana. (Ojala ym. 2009, 18.)

Ojala, Palmu ja Saarinen (2009) esittävät sukupuolen ”muutoksen, vastarinnan ja toisin tekemisen mahdollisuuksia sisältävänä”. Sukupuolen moninaisuus avautuu, kun sukupuoli nähdään kulttuurisena *organisaatioperiaatteena*, joka näkyy arjen käytännöissä kuin myös maskuliinisten ja feminiinisten subjektien rakentumisessa. Bronwyn Davies (1993) kuvaa tätä *rajankäynnin* – käsitteellä. Rajankäynnillä hän tarkoittaa lasten neuvotteluita maskuliinisuuden ja feminiinisyyden rajoista. Rajankäyntityö toimii etenkin *erojen* tuottamisen keinona (Thorne 1993). Erojen tuottamisen keinojen tunnistaminen ja tiedostaminen voi avata mahdollisuuksia tehdä toisin. Se merkitsee mahdollisuutta, että sukupuoli voidaan ymmärtää sekä muuttuvana ja samaan aikaan tavanmukaisena tekemisenä. Ymmärrys horjuttaa sukupuolen mukaan jakautunutta kulttuuriamme ja murtaa sukupuolirooleja. (Ojala ym. 2009, 19.)

Heteronormatiivisuus

Eriarvoistava ja poissulkeva lähtökohta toisen kohtaamisessa on se, että tunnustetaan ”oikeaksi” tai ”aidoksi” vain sellainen sukupuolen tekeminen, johon toinen on sattunut biologisesti syntymään tai johon hänet on sosiaalistettu tai kasvatuksella taivutettu. On myös eriarvoistavaa hyväksyä vain sellainen sukupuolen tekeminen, joka edustaa tietyssä ajassa ja paikassa sopivaa kulttuurista kuvaa biologisesta sukupuolesta. Sukupuolen yhdenvertaisuuden ja tasaarvon kannalta on hyvin tärkeää, että sukupuolen tekemisen moninainen luonne tulee huomioonotetuksi kaikissa tilanteissa: sukupuoli biologisena, sosiaalisena ja kokemuksellisena ominaisuutena. (Vilkka 2010, 21–22.)

Heteronormatiivisuudella tarkoitetaan sellaista ajattelu- ja asennoitumistapaa, jossa kieltäydytään näkemästä seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen kirjoa sekä arvotetaan yhdenlaista sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisu- tai kokemistapaa muita paremmaksi. Siihen sisältyy *normatiivinen heteroseksuaalisuus*, jonka mukaan heteroseksuaalisuus mielletään muita paremmaksi tai ainoaksi vaihtoehdoksi ja *sukupuolinormatiivisuus*, jonka mukaan ajatellaan, että maailmassa olisi vain joko naisia tai miehiä. Miesten pitää olla ”oikealla” tavalla miehekkäitä ja naisten ”oikealla” tavalla naisellisia. (Lehtonen, 2010, 87.)

On tärkeää erottaa toisistaan seksuaalivähemmistöt ja sukupuolivähemmistöt, koska ne tarkoittavat eri asiaa. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat voivat olla seksuaalisuudeltaan mitä tahansa, kuten hetero-, homo- tai biseksuaalisia. Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan ihmisiä, jotka rikkovat odotettuja sukupuolimalleja ja – rajoja. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat transsukupuoliset, transvestiitit, transgenderit ja intersukupuoliset. (Lehtonen 2002, 11.)

Transsukupuolisuus ja intersukupuolisuus

Transsukupuolinen henkilö kokee voimakasta ristiriitaa sukupuolikokemuksestaan suhteessa ruumiiseensa ja häneen kohdistettuihin sukupuoliodotuksiin. *Transsukupuoliset naiset* (transnaiset) syntyvät ruumiiltaan pojiksi, mutta tuntevat olevansa naisia ja haluavat muiden kohtaavan heidät naisina. *Transsukupuoliset miehet* (transmiehet) syntyvät tytön ruumiiseen, mutta tuntevat olevansa miehiä ja haluavat muiden kohtaavan heidät miehinä. Sukupuoliristiriita

on mahdollista ratkaista sukupuolenkorjaushoidolla. Transsukupuolisia ihmisiä on Suomessa arviolta useita satoja jopa tuhansia.

Transvestiitit ovat suomalaisessa kulttuurissa tavallisesti miehiä, jotka haluavat tuoda toisinaan ilmi naiseuttaan pukeutumisellaan ja eläytymällä naiseksi. Transvestisuudessa saman henkilön kokonaispersoonaan kuuluu yhtä aikaa sekä mieheyttä että naiseutta. *Transgender* on henkilö, jolla on kokemus itsestä sekä naisena että miehenä tai jotka kokevat elävänsä sukupuoliryhmien välillä tai ulkopuolella. Transgender saattaa kokea olevansa sukupuoleton, sukupuoleltaan määrittelemätön tai omanlaisensa yhdistelmä miehisenä ja naisisena pidettyä ruumiillisuutta, tyyliä ja piirteitä.

Intersukupuoliseksi kutsutaan henkilöä, jonka synnynnäiset fyysisesti sukupuolta määrittelevät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen. Aina intersukupuolisuutta ei huomata vauvana, vaan se saattaa tulla esiin vasta murrosiässä tai aikuisena. Intersukupuoliset voivat kokea sukupuolensa monin eri tavoin. Intersukupuolisiksi määriteltäviä vauvoja syntyy Suomessa muutamia kymmeniä vuodessa. (Lehtonen 2010, 88; Vilkka 2010, 29, 40–41.)

Oulun yliopistollisessa sairaalassa toimivan lastenkirurgi Mika Venholan (2001) mukaan monet intersukupuoliset kokevat sukupuolten jaon miehiin ja naisiin rajoittavaksi ja riittämättömäksi. Moni tuntee omakseen intersukupuolisen identiteetin, siksi intersukupuoliset eivät pidä välttämättömänä vauvaiässä tehtyä valintaa sukupuolesta ja lukuisia kosmeettisia leikkauksia. Väärään sukupuoleen leikkaamisesta on jopa äärimäisen suurta haittaa. Onneksi nykyään intersukupuolisten vauvojen leikkauksia ei tehdä yhtä helposti kuin aikaisemmin.

Intersukupuolisen lapsen tai aikuisen tuntemukset itsestään harvoin mahtuvat kulttuurissamme vallitsevaan käsitykseen miehestä tai naisesta. Heillä sukupuoli-identiteetin kehittyminen on siten huomattavasti ongelmallisempi tapahtuma kuin tytöksi tai pojaksi määritellyillä ikätovereilla. Sukupuolensa moninaiseksi mieltävät lapset kokevat murrosiän muutokset voimakkaammin kuin muut lapset ja siksi teini-ikä on erityisen hämmentävää aikaa heille. Toisinaan intersukupuolisen lapsen omat vanhemmatkaan eivät pysty hyväksymään lapsensa sukupuoleen liittyvää erityislaatuisuutta. Lapsi kasvatetaan vanhempien valitsemaan ja toivomaan sukupuolirooliin eikä intersukupuolisuudesta puhuta perheen sisällä tai ulkona. (Vilkka 2010, 27–28.)

Olisikin tärkeä lisätä yleistä tietämystä intersukupuolisuudesta, jotta asia tulisi tutuksi ja samalla vaikenemisenkulttuuri loppuisi. Sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden moninaisuuden

salliva kasvuilmapiiri lapsuudessa on erittäin tärkeä, jotta lapsi tulee hyväksymään itsensä sellaisena kuin hän on. Lapsen identiteettiä tulee tukea antamalla hänelle tilaa ja aikaa oman persoonan kasvuun. Lapsi saa myöhemmin itse valita, mihin sukupuoleen hän kokee kuuluvansa, eikä vanhempien tule tehdä päätöstä hänen sukupuolestaan. (Mustanoja 2007, 81.)

”Koska kulttuurissamme elää yhä kasvava joukko naiseksi tai mieheksi identifioimattomia ihmisiä, meidän olisi aika vapautua kulttuurissamme vallitsevasta sukupuolten kahtiajaosta ja laajentaa sukupuolikäsitystämme niin, että tämän kahtiajaon ulkopuolelle sijoittuvat identiteetitkin tunnustettaisiin sosiaalisesti laajemmin kuin pienissä yhteisöissä (Mustanoja 2007, 83)”.

Seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvät odotukset ja niihin liittyvät ristiriidat ovat tuttuja monille pienille lapsille. Intersukupuolisten lasten tilanne on hankala, koska vanhempien toivomaan sukupuoleen ei välttämättä kasveta. Moni transsukupuolinen on kokenut lapsuusiän tiukat sukupuoliroolitukset ahdistavina. (Lehtonen 2010, 90.) He ovat kokeneet usein jo varhaislapsuudessa ristiriidan heidän oman kokemuksensa ja heihin kohdistetun sukupuoliodotuksen välillä (Pimenoff 2006).

Leikki-iässä sukupuolen rajoja kokeillaan

Sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevia lapsia on paljon. Yleisintä sukupuolen epätyypillinen ilmaisu on leikki-iässä, jolloin moni lapsi ilmaisee toista sukupuolta, kuin mitä hänen kehonsa perusteella sukupuoleksi oletetaan. Poikatytöt ja tyttöpojat ovat tuttuja päiväkodeista ja kerhoista. Moni saattaa tietää tai tuntea pojan, joka halusi aina pukeutua mekkoon tai tytön, joka ei suostunut pukeutumaan lainkaan mekkoon ja leikki aina poikien kanssa. Vanhemmat ja muut kasvattajat joutuvat pohtimaan, tarvitseeko tilanteessa tehdä jotain tai pitääkö siihen puuttua vai antaako lapsen nauttia sukupuolisesta moninaisuudestaan. (Karvinen 2010, 112; Autere & Karvinen 2012, 24–26.)

Maarit Huuskan (2013) mukaan suomalaiskouluissa ja – päiväkodeissa ei osata riittävästi ottaa huomioon lasten sukupuolen moninaisuutta ja transsukupuolisuutta. Varhaiskasvatuksessa on kuitenkin ilmennyt jo kiinnostusta oppia huomioimaan tyttöpoikia ja poikatyttöjä. Jos pikkupoika haluaa mennä päiväkotiin mekkoon pukeutuneena, se ei vielä välttämättä viittaa transsukupuolisuuteen, mutta toisinaan se viittaa. Huuskan mielestä lasta voi tukea menemään

mekossa päiväkotiin. Kannattaa kuitenkin huomioida laajempi kulttuuriympäristö ja lapsen persoona. On olemassa avoimia päiväkoteja, joissa osataan huomioida sukupuolen moninaisuus. Vastaavasti on vielä paljon päiväkoteja, jotka asettavat tiukasti rajoja ja toimivat jopa vanhempien tahdon vastaisesti. Päiväkotihenkilökunta saattaa kieltäytyä puhuttelemasta lasta hänen lempinimellään ja toistaa lapsen olevan joko poika tai tyttö. Lapsi halutaan saada johonkin muottiin, jotta työ helpottuu. Lapselle on todella hämmentävää, jos aikuiset riitelevät hänen sukupuolestaan ja jos kotona ja päiväkodissa on eri säännöt. Vanhempien hyväksyntä lapselle, joka ei vastaa sukupuolinormeja tukee lasta eniten. Myös muiden aikuisten hyväksyntä antaa lapselle tilaa olla oma itsensä. (Vihavainen 2013)

Kouluiässä sukupuolen epätyypillinen ilmaisu häviää useimmilla lapsilla, osin sen myötä, että sukupuolirooleja sisäistetään sosiaalistumisen tuloksena. Moni lapsi ”ymmärtää”, että hänen *tulee* esittää sukupuoltaan *tietyllä* tavalla, joka on hyväksyttävää. Leikkikaverien valinnassa sukupuoli alkaa olla keskeinen tekijä. Tytöt hakeutuvat pääsääntöisesti leikkimään toisten tyttöjen kanssa ja pojat poikien kanssa. (Karvinen 2010, 112.) Salmivallin (2008, 159) mukaan tämä taipumus hakeutua samaa sukupuolta olevien seuraan on havaittu jo 2–3-vuotiailla lapsilla ja se voimistuu 4–5-vuoden iässä ja edelleen koko lapsuuden aina murrosikään saakka.

Koulu on päiväkotia huomattavasti sukupuolittavampi instituutio, jossa vaaditaan tiukempaa kaksinapaiseen sukupuolijärjestelmään sopeutumista. Myös kotona lapselta saatetaan vaatia *oikeanlaista* sukupuolenmukaista käyttäytymistä. Vanhemmat saattavat rangaista tyttöjen hepenissä liikkuvaa poikaa tai nauraa epätavallisille roolikokeiluille. Näin saadaan vauhtia *tietynlaiseen* sukupuolirooliin asettumista ja asettamista varten. Suurin osa lapsista tyytyy siihen, että oman sukupuolen kokeminen alkaa muodostua ”tavalliseksi”. Osa lapsista jatkaa epätyypillistä sukupuolen ilmaisua kouluiässä. Noin viidesosasta tyttöpoikia tai poikatyttöjä tulee aikuisina transsukupuolisia ihmisiä, jotka mahdollisesti käyvät läpi sukupuolenkorjausprosessin. Pienestä osasta tulee transgendereitä tai transvestiitteja. (Karvinen 2010, 112–113.) Nykytiedon mukaan sukupuolen kehitystä ei voi ennakoida, joten sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevien lasten kasvusuunta on parasta jättää avoimeksi. Käytäntöjä, joilla ennen pyrittiin pakottamaan lapsi sukupuolinormien mukaisesti hänen syntymäsukupuoleensa, pidetään nykyään jopa vahingollisina. Avoin kasvusuunta tarkoittaa sitä, että lapselle tulee antaa tilaa olla oma itsensä. (Karvinen 2010, 114–115.)

Poikamaista tyttöä saatetaan arvostaa, mutta tyttömäinen poika saa harvoin arvostusta tai ihailua osakseen. Alakouluikäinen tyttö, joka pukeutuu poikamaisesti ja viihtyy vain poikien seurassa ei herätä yhtä suurta huomiota kuin poika, joka haluaa pukeutua mekkoon ja lähteä kouluun helmet kaulassa. Opettajat ja päiväkodin henkilökunta, kuten myös vanhemmat, ovat usein pojan tyttömäisyydestä hämillään. Perustiedon hankkiminen sukupuolesta ja sen kehittymisestä auttaa eteenpäin. Tieto siitä, että sukupuoli onkin todellisuudessa hyvin erilainen kuin olemme oppineet, saattaa ensin hämmentää. Sukupuoli ei aina ole muuttumaton eikä synnynnäinen eikä edes helposti selitettävissä. (Karvinen 2010, 113.)

On mahdollista, että ihminen kokee olevansa sukupuoleton tai että hänellä on kaksi sukupuolta. On ihmisiä, jotka eivät identifioidu mihinkään kulttuurimme tarjoamaan sukupuoleen. Sukupuoli on moninainen. Meidän tulisi tiedostaa myös se, että sukupuoli ei ole tahdonalainen asia. Poika voi käskyllä luopua mekosta, mutta käskyillä ei hänen sukupuolen kokemiseensa vaikuteta. Nykytiede ei yksiselitteisesti tiedä, mistä sukupuolikokemuksemme johtuu. Sukupuolen kokemiseen ei siis voi vaikuttaa, mutta voimme vaikuttaa siihen, että lapsi tai nuori saa kasvaa tasapainoisesti. Sukupuolensa epätyypillisesti kokevat nuoret ovat riskiryhmä mieliterveyden suhteen. Lapsen kuin nuorenkin tulee saada kokea tulevansa hyväksytyksi omana itsenään sellaisena, kuin hän sukupuoltaan ilmentää. Lasta ei saa pakottaa sukupuolinormatiivisesti siihen sukupuoleen, johon hänet syntymässä määriteltiin, jos hän ei koe sitä omakseen. Elämä sukupuoliristiriidan kanssa on vaikeaa ja nuori voi ryhtyä salaamaan kokemustaan tai turvautua päihteisiin tai paeta fantasianmaailmaan yrittäessään helpottaa pahaa oloaan. (Karvinen 2010, 113–114.)

Kasvattajan rooli ja kasvatuksen merkitys

Kasvattajalla on keskeinen rooli sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevan lapsen kehityksessä. Sosiaalinen lähiverkosto, joka tukee lasta tämän kasvussa hyväksyen hänen ainutlaatuisuutensa, on vahva suojaava tekijä aikuisuuden mieliterveyden suhteen. Vanhemmilla, opettajilla, päiväkodin työntekijöillä ja muilla oheiskasvattajilla onkin tärkeä roolinsa lapsen sukupuoleen kasvamisessa. Koska lapsi viettää paljon aikaa koulussa tai päiväkodissa, niiden merkitystä ei tule aliarvioida. Mikäli sukupuolen moninaisuutta ei ole aikaisemmin käsitelty koululuokassa, asia voi olla hämmentävä monille oppilaille ja opettajille. Päiväkoti-ikäiset yleensä

ovat avarakatseisia, kun heille tarpeeksi varhaisessa vaiheessa kertoo sukupuolen moninaisuudesta. (mt.)

Päiväkodissa ja alakoulussa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä kannattaa käsitellä erilaisten perheiden kautta. Perheitä on monenlaisia, joissakin perheissä on äiti ja isä; joissakin kaksi äitiä. Lapsille on luontevaa jutella erilaisista perheistä. Perheistä voi keskustella, niistä voi piirtää tai perheiden moninaisuutta voi käsitellä pelien avulla. (Karvinen 2010, 125.)

Mikäli luokassa tai päiväkodin ryhmässä on sukupuoltaan epätyypillisesti ilmentävä lapsi, voi olla hyödyllistä aloittaa keskustelu sukupuolesta. Sukupuolen moninaisuutta voi käsitellä, vaikka luokassa olisi vain ”tavallisia tyttöjä” ja ”tavallisia poikia”. Alakouluikäinen lapsi ymmärtää, kun hänelle selittää, että on lapsia, joilla on pojan keho, mutta jotka ovatkin ihan oikeasti tyttöjä tai päinvastoin. Tai on lapsia, joiden sukupuoli ei ole ihan vielä varma, mutta siitä saadaan tietoa sitten, kun lapsi on vanhempi. Tärkeintä on, että opettaja suhtautuu eri ilmiöihin niitä normalisoiden ja hyväksyvästi. (mt.)

Lasten kanssa kannattaa puhua myös sukupuolirooleista, esimerkiksi ”tyttöjen väreistä” ja ”poikien väreistä” tai erilaisista harrastuksista, joita tytöt ja pojat kokeilevat. On tärkeää, että lapset oppivat tunnistamaan heidän omaa elämäänsä määrittäviä sukupuoleen liittyviä sosiaalisia normeja. Kun ne on tunnistettu, niitä voidaan myös kyseenalaistaa. (mt.)

Yhteiskuntamme yliseksualisoi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Ajatellaan, että näiden teemojen käsittely liittyisi pelkästään seksiin tai seksuaalisuuteen. Näin ei tulisi olla. Alakoulussa ja päiväkodissa puhutaan sukupuolesta, perheistä ja ihastumisista. Vähitellen, kun lapsi kasvaa, voidaan alkaa puhua rakastamisesta, parisuhteista ja seurustelusta. Asiaa tulee käsitellä uudelleen ja uudelleen, lasten ikätason mukaisesti. Kun nuorten kanssa puhutaan tyttöjen ja poikien välisestä seurustelusta, kannattaa ottaa esiin myös se, että moni tyttö seurustelee tytön kanssa. (Karvinen 2010, 125–126.)

Seksuaalivähemmistöt ja sateenkaariperheet

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat voivat määritellä itseään esimerkiksi lesboksi, homoksi tai biseksuaaliksi. Osa ihmisistä, joilla on rakkaus- ja seksisuhteita omaa sukupuolta olevien ihmisten kanssa, eivät kuitenkaan määrittele itseään edellä mainituilla käsitteillä. (Lehtonen

2010, 88.) Ikä, jolloin nuoret tunnistavat itsessään ei-heteroseksuaalisia tunteita, vaihtelee kovin. Jotkut tunnistavat näitä tunteita jo lapsuudessa, useimmat nuoruudessa murrosiän kynnyksellä ja jotkut vasta aikuisuudessa (Karvinen 2010, 117).

Koska hetero-olettamus sekä sukupuoli- ja heteronormatiivinen ajattelutapa ovat sosiaalisia ja yhteiskunnallisia ilmiöitä ja rakenteita, ne ovat myös muutettavissa. Jokaisen kasvattajan kannattaa miettiä, kuinka sukupuoli- ja heteronormatiivista oma käytös, kielenkäyttö, ajatusmaailma ja opetus ovat. Tiukka normatiivinen ilmapiiri voi ahdistaa kaikkia lapsia. Aikuisen kannattaa pohtia, miten voi laajentaa näkemyksiään ”oikeanlaisesta” tyttönä ja poikana olemisesta. Omalla toiminnallaan voi kyseenalaistaa koulun tai päiväkodin sukupuolittavia käytäntöjä, kuten välttämällä poika- ja tyttöjakoa. Lapsia voi myös kannustaa epätyypillisiin valintoihin. (Karvinen 2010, 118.)

Jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ja sateenkaariperheiden lasten kohdalla tämä oikeus ei kuitenkaan ole aina toteutunut yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Kaikille ei tule mieleen, että myös lapsi, jonka perheeseen, sukuun tai ystäviin kuuluu henkilö, joka on homo, kärsii homottelusta tai homovitsien kertomisesta. Nimittelyn kohteeksi joutuvat monesti myös ”liian tyttömäiset” pojat ja ”liian poikamaiset” tytöt. (mt.)

Sateenkaariperheillä tarkoitetaan kaikkien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien eli homojen, lesbojen, bi- ja transihmisten lapsiperheitä. Kaikki määritelmään kuuluvat perheet eivät silti koe itseään sateenkaariperheeksi tai he eivät halua käyttää perheestään tätä nimeä. Sateenkaariperheen käsitteellä halutaan tuoda esiin perheiden kirjoa. Suomessa on arvioitu olevan tuhansia sateenkaariperheitä. Sateenkaariperheet ovat keskenään hyvin erilaisia. Heitä yhdistäviä tekijöitä ovat kuitenkin yleensä tarkka perhesuunnittelu ja voimakas sitoutuminen lapsen elämässä mukana olemiseen. Sateenkaariperheitä yhdistää myös kulttuuristen mallien puuttuminen ja perheenjäsenten ihmissuhteiden juridisen turvan puute. Lapsiperheen arki on sateenkaariperheissä hyvin samanlaista kuin muissakin lapsiperheissä. (Jämsä 2008, 26–28.)

Opettajien ja varhaiskasvattajien on hyvä tiedostaa, että myös lasten kotona voi olla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä. Suomalaisen sateenkaariperheiden vanhemmille suunnatun kyselytutkimuksen mukaan (Jämsä 2007) opettajien tiedoissa näiden perheiden erityistarpeista nähtiin puutteita, mutta usko opettajien halukkuuteen perheiden yhdenvertaiseen kohtaamiseen oli vahva.

Sukupuolijako korostuu varhaiskasvatuksessa

Lapsia kasvatetaan heidän ruumiillisten ominaisuuksiensa perusteella tyypillisesti joko poikina tai tyttöinä. Heitä kohdellaan joko tyttöinä tai poikina, mikä näkyy siinä, miten heidät puetaan ja miten heidät kohdataan vuorovaikutuksessa, millainen käyttäytyminen heille sallitaan ja mitä pidetään epätoivottavana toimintana. Lapset oppivat nopeasti, että sukupuoli*ero* määrittää heitä. Moni lapsi kokeekin tärkeäksi määritellä itsensä joko tytöksi tai pojaksi. Lapset oppivat pitämään sukupuolijakoa merkittävänä asiana vertaisryhmässä, vaikka vanhemmat eivät korosta tai painosta heitä omaksumaan tietynlaista sukupuolimallia. Lapset, jotka haastavat käytöksellään, kuten pukeutumisella, leikeillä ja tyyleillä odotettua sukupuolta, kohtaavat vaihtelevaa suhtautumista aikuisten ja toisten lasten taholta. (Lehtonen 2010, 91.)

Nykyään moni vanhempi antaa lapsensa leikkiä monipuolisia leikkejä sukupuolinormeja haastaen. Kun lapsi aloittaa päiväkodissa, moni perhe miettii, miten lapsi voi omaksua perinteisemmän sukupuolityylin, jotta häntä ei kiusata päiväkodissa tai koulussa. Päiväkodeissa ja kouluissa ja muissa lastenpalveluissa ei ole erityisesti panostettu sukupuoleltaan erilaisten lasten kohtaamiseen ja moninaisuuden ymmärtämiseen (Jämsä 2008). Vanhempia ei osata tukea lapsen sukupuolikokemuksen ja ilmaisun hyväksymisessä, eikä aiheesta tiedetä tarpeeksi.

Päiväkodeissa ja alakouluissa sukupuolijako tyttö- ja poikaryhmiin ja tarve tunnustautua tytöksi tai pojaksi korostuu. Opettajat saattavat asettaa tytöt ja pojat omiin leikki- tai opetusryhmiin. He myös puhuttelevat yleisesti eri sukupuolta olevia ryhminä yleistäen samalla käsitystä siitä, että *kaikki* tytöt toimivat *tietyllä* tavalla ja pojat *toisella* tavalla. (Lehtonen 2010, 91; Ylitapio-Mäntylä 2012, 71.)

Kasvatusinstituutioiden työntekijöiden lisäksi sukupuolipaineita aiheuttavat lasten omat kulttuuriset sukupuoleen liittyvät eronteot, joiden mukaan voi olla merkittävää, minkä väriset vaatteet lapsella on tai minkä pituiset hiukset lapsella saa olla tullakseen tunnistetuksi hyväksyttävällä tavalla joko pojaksi tai tytöksi. Lapsuuden instituutiossa lapset yleensä hakeutuvat leikkimään oman sukupuoliryhmänsä sisällä, vaikka kiinnostusta olisi muunlaiseen toimintaan. Voimakkaasti sukupuoli*eroa* korostavassa ilmapiirissä lapsella saattaa olla vaikeaa toteuttaa omaksi kokemaansa sukupuolta ja saadakseen hyväksyntää hänen on mukauduttava

usein yhteisön sääntöihin. Näitä sääntöjä voivat luoda aikuiset tai toiset lapset. (Lehtonen 2010, 91–92.)

Sukupuolijakojen joustavuus ja sukupuolen ymmärtäminen moninaisena antavat tilaa erilaisille sukupuolityyleille. Lapset hyötyvät enemmän siitä, jos heitä opetetaan kyseenalaistamaan sukupuolinormatiivisia tapoja toimia, kuin jos niitä tuputetaan heille. Lasten perhetaustoihin kuten myös työntekijöiden elämäntilanteisiin liittyy moninaisuutta. Kaikki lasten vanhemmat eivät ole heteroseksuaalisia eivätkä elä heteroydinperheissä, kuten eivät myöskään kaikki koulun opettajat. (Lehtonen 2010, 92.)

Moninaiset perheet ja heidän huomioimisensa kouluissa ja päiväkodeissa ovat asettaneet uusia haasteita kasvatuksen ammattilaisille. Osaamista sateenkaariperheiden kohtaamiseen ei ole vielä riittävästi eikä palveluja tai kasvatusinstituutioiden käytäntöjä ole mietitty perheiden moninaisten tarpeiden kannalta. Heteronormi heijastuu päiväkodeissa, jossa sateenkaarivanhempien voi olla vaikeaa tuoda esiin perheen ominaispiirteitä, kun kaikkien vanhempien automaattisesti oletetaan olevan heteroseksuaalisia. Päiväkoti-ikäisille lapsille toisten lasten vanhempien lukumäärä tai sukupuoli ei ole vaikea asia ymmärtää, ellei tilannetta käsitellä hämmentävällä tavalla. (Lehtonen 2010, 93.)

Opetuksessa ja oppimateriaaleissa sukupuolen moninaisuus ei ole juuri esillä. Sen sijaan lapsille opetetaan osin tiedostamatta, satu- ja oppikirjojen tarinoiden ja kuvien kautta, että tulevaisuudessa heiltä odotetaan heteroseksuaalisen ydinperheen perustamista ja sukupuolen mukaista käyttäytymistä tai ne esitetään ainakin ihannoiden (Jämsä 2008; Lehtonen 2010, 93.) Työntekijöiden sukupuolittuneet työtehtävät muistuttavat heteroydinperheen perinteisistä malleista. Kasvatusinstituutioille ja – käytännöille tyypillinen heteroydinperheen keskeisyys ja ihannointi eivät vastaa kuitenkaan elämän kirjoa ja lasten tarpeita (Lehtonen 2010, 93).

3.2 Varhaiskasvatus ja sukupuolisensitiivisyys

Seuraavaksi määrittelen mitä tarkoittaa *sukupuolisensitiivisyys* kasvatuksessa. Käsite on hieman ongelmallinen ja sotketaan usein *sukupuolineutraaliuden* -käsitteeseen, mitä se ei tarkoita. Pohdin myös, *miksi* sukupuolisensitiivisyys on tärkeää kasvatuksessa ja kuvaan sukupuolisensitiivisen kasvattajan toimintaa.

”Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa sukupuolinäkökulman huomioon ottamista kaikessa toiminnassa. Sukupuolisensitiivisyys on herkkyyttä tunnistaa omassa toiminnassaan tiedostamattomia tekijöitä, jotka vaikuttavat suhtautumisessa miehiin ja naisiin. Sukupuolinäkökulman huomioon ottaminen kaikilla yhteiskunnan tasoilla ja toiminnoissa on todellisen sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisen edellytys.” (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31.)

Itse määrittelen *sukupuolisensitiivisen* kasvatuksen kasvatuksena, jossa lasta ei pakoteta mihinkään *vain* sukupuolen vuoksi, esimerkiksi poikaa ei pakoteta ”mieheksi” tai lapsen ei tarvitse ottaa tietynväristä askartelupaperia sukupuolensa vuoksi, vaan hän voi valita värin ja leikin. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa lapselta ei myöskään kielletä mitään *ainoastaan* sukupuolen vuoksi eli lapsi valitsee vapaasti leikit, lelut ja värit kiinnostuksensa mukaan. Tyttöjä ei kielletä ajamasta autoilla tai poikia ei kielletä leikkimästä prinsessaa, jos he itse haluavat.

Kun asioita kielletään ja rajoitetaan, kiellot pitää perustella muutoin kuin totutun sukupuolen ”väärintoistamisena”. Lapset testaavat itse sukupuolen rajoja, aikuisen ei tarvitse ohjata heitä mihinkään suuntaan. Prinsessaleikkikaudet ja samoin taisteluleikit kuuluvat hyväksyttyinä leikkeinä kaikkien lasten leikkeihin, jos lapset itse haluavat, mutta kenenkään ei ole pakko niitä (sukupuolensa takia) leikkiä ellei halua.

Sukupuolisensitiivisyys on joutunut kiistanalaiseksi, koska sen merkitystä ei aina ymmärretä oikein. Sukupuolisensitiivinen kasvatus sekoitetaan usein sukupuolineutraaliin. (Salonen 2011; Ylitapio-Mäntylä 2012, 25.) Koulu ja päiväkoti ovat hyvin sukupuolittuneita instituutioita, joissa tasa-arvon luullaan toteutuneen näennäisen sukupuolineutraaliuden vuoksi. Se ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki olisivat tasa-arvoisia, jos ollaan *sukupuolineutraaleja* eli sokeita sukupuolen vaikutuksille. Sukupuoli neutraloidaan näkymättömiin, jolloin voidaan tuudittautua ”jo toteutuneeseen tasa-arvoon”. Tosiasiassa epätasa-arvo rehottaa niin koulun kuin päiväkodinkin piiloisissa käytännöissä. Koulun piilo-opetussuunnitelma liittyy tähän. Sukupuolisensitiivinen kasvatus tarkoittaa sitä, että sukupuoli *tehdään näkyväksi* kasvatuksen arjessa. Sukupuoli avataan, se tuodaan esiin arjen piiloisissa käytänteissä.

Sukupuolisensitiivinen opettaja ja kasvattaja

”Sukupuolisensitiivisellä opettajalla on teoreettista tietoa sukupuolisosialisaatiosta, sukupuolijärjestelmästä ja tasa-arvolainsäädännöstä. Hän tiedostaa ja ymmärtää, että maailma on monessa suhteessa erilainen naisille ja miehille ja hän kykenee ottamaan tämän huomioon kohdatessaan opiskelijoitaan ja oppilaitaan. Hän kykenee tiedostamaan omia uskomuksiaan ja olettamuksiaan sekä arvioimaan tulkintojaan.” (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31.)

”Sukupuolisensitiivisyydellä opetuksessa ja kasvatuksessa tarkoitetaan sitä, että sukupuolen mahdollisia vaikutuksia tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten elämään pohditaan tietoisesti ja usein itsestään selviltä tuntuvat sukupuolierot pyritään tekemään näkyviksi, jotta eroihin liittyvään eriarvoisuuteen voitaisiin puuttua.” (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31.)

Kristen Reisbyn (1999, 15) mukaan ”sukupuoliherkkä pedagogiikka” tarkoittaa sellaista pedagogista ajattelua ja käytäntöä, jossa huomioidaan paitsi se, että oppilaat ovat keskenään erilaisia myös se, että sukupuoli erottelee. Tasa-arvo ja tietoisuus eroista on sukupuolisensitiivisen pedagogiikan kaksoisvaatimus. Erojen tiedostamisessa Reisby painottaa yksilöllisten käyttäytymistapojen ja tilannekohtaisuuksien näkemistä kasvatuksessa. (Reisby 1999, 29.)

Sukupuolen huomioon ottaminen opetuksessa ja kasvatuksessa on äärimmäisen tärkeä asia. Vaikka *tasa-arvon* edistämisestä ja sukupuolitietoisen tasa-arvokasvatuksen pedagogisesta merkityksestä on tehty monia tutkimuksia ja vaikka sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus on hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa nostettu yhdeksi painopistealueeksi, jota tulee kehittää opettajankoulutuksessa, vaikuttaa edelleen siltä, että tasa-arvokasvatus ei saa näkyvyyttä koulujen eikä päiväkotien arjessa. Eräänä syynä tähän on, että tasa-arvon luullaan jo toteutuneen.

Sukupuolten välinen tasa-arvo tulee ymmärtää laajassa merkityksessä, sillä sukupuoli kietoutuu moniin muihin luokituksiin, kuten yhteiskuntaluokkaan, etnisyyteen, ikään, seksuaalisuuteen, vammaisuuteen, terveydentilaan sekä alueellisiin ja paikallisiin eroihin. *Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen* on hallinnollinen keino tasa-arvon edistämiseksi. Tarkoituksena on murtaa sukupuolineutraalit ja sukupuolisokeat menettelytavat ja toimintakulttuurit. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen tarkoittaa sitä, että kaikkia ihmisiin kohdistuvia päätöksiä ja toimia arvioidaan sekä naisten että miesten kannalta. Valtavirtaistaminen läpäisee kaikki

yhteiskunnan tasot. (Syrjäläinen ym. 2010, 28–29.) Jokainen ministeriö huolehtii osaltaan valtavirtaistamisesta ja sitä koordinoi sosiaali- ja terveysministeriö.

Sukupuolten välisellä tasa-arvolla tarkoitetaan sitä, että naisilla ja miehillä on tasa-arvoiset mahdollisuudet toteuttaa itseään ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Samojen mahdollisuuksien rinnalle tulee korostaa myös samoja oikeuksia ja velvollisuuksia opinnoissa, työelämässä, perhe-elämässä ja vapaa-aikana. Samojen velvollisuuksien periaate mahdollistaa tasa-arvokeskustelujen syventämisen tasolle, johon pelkät mahdollisuus- ja oikeuskeskustelut eivät yllä. (Syrjäläinen ym. 2010, 29.)

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tavoitteena ei ole *erojen* korostaminen, vaan eroihin liittyvien stereotypioiden ja niiden hierarkkisuuden tunnistaminen ja siten pyrkiminen eroon jyrkästä sukupuolten kahtiajaosta. Sekä tytöt että pojat, kuten myös naiset ja miehet, voivat tehdä valintoja omien taipumustensa ja kiinnostustensa mukaan ilman, että sukupuolirakenteet rajoittavat heidän toimintaansa.

Sukupuolineutraaliuden käsite tarkoittaa sitä, että sukupuolten välisiä eroja ei nähdä. Niiden merkitystä ja vaikutuksia ei tunnisteta eikä tunnusteta. Poikien ja tyttöjen välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä ei osata tai ei haluta ottaa huomioon. Sukupuolineutraalius on sukupuoli*sokeutta*. Se estää opettajia näkemästä koulussa ja päiväkodissa ilmenevää moninaisuutta ja vaihtelua tyttöjen kesken ja poikien kesken. Sukupuolineutraaliuden tilalle tarvitaan sukupuoliherkkyyttä, jossa sukupuoleen kiinnitetään huomiota aina, kun sillä saattaa olla merkitystä. (Syrjäläinen ym. 2010, 30.)

Sukupuolistereotypiat ovat yleisiä odotuksia siitä, millaisina tytöt ja pojat, naiset ja miehet tavallisesti nähdään. Ne ovat odotuksia ja käsityksiä siitä, miten tyttöjen ja poikien odotetaan toimivan ja käyttäytyvän esimerkiksi koulussa. Tytöiltä odotetaan hiljaista ja hillittyä käytöstä, naisellista pukeutumista ja tyyliä. Poikien uskotaan sopivan johtotehtäviin, he ovat räiskyviä, äänekkäitä ja lahjakkaita. Sukupuolistereotypiat ovat hyvin kulttuurisidonnaisia. Ne ovat usein tiedostamattomia itsestäänselvyyksinä pidettyjä ajattelutapoja ja niiden avulla ylläpidetään usein eriarvoisuutta. (mt.)

Suomi nähdään tasa-arvon mallimaana. Kuitenkin useat tutkimuksen osoittavat, että koulussa ja opettajankoulutuksessa vahvistetaan sukupuolistereotypioita. Niin päiväkodin kuin koulun toimintakulttuurit toteuttavat eriarvoisia käytäntöjä. Oppimateriaalit saattavat yhä vahvistaa perinteisiä käsityksiä miehen ja naisen rooleista yhteiskunnassa. Tyttöihin ja poikiin suhtau-

dutaan eri tavoin oppijoina; pojat nähdään äänekkäinä mutta lahjakkaina, tytöt hiljaisina puurtajina. (Syrjäläinen ym. 2010, 33–35.)

Ainokaismiehen asema korostuu päiväkodissa, jossa miestyöntekijä saa osakseen erityiskohtelua, mutta häneltä odotetaan myös *tietynlaista* maskuliinisuutta ja hän saa osakseen kaikki maskuliinisiksi luetut työtehtävät, saamatta itse toteuttaa ammattiaan hoivaajana tai opettajana. (Syrjäläinen ym. 2010, 36–37.)

Sukupuoli tulee tehdä näkyväksi

Koulujen ja päiväkotien sukupuolineutraalius johtaa siihen, että opettajat ja kasvattajat jätetään selviämään yksin lasten ja nuorten elämismaailman kohtaamisessa. Missään ei anneta toimintaohjeita ja valmiuksia *sukupuolisensitiiviseen* kohtaamiseen. Sukupuolten tasa-arvoon liittyvä käsitteistökin on opettajille monesti vieras. Sukupuolitietoinen tasa-arvotematiikka on vaikeaa. Kasvattajan on vaikea toteuttaa sukupuolitietoista kasvatusta, jos koulutus ei anna siihen valmiuksia. Tasa-arvon edistämisen edellytys on, että kouluissa tunnistetaan ja tunnustetaan sukupuolten eriarvoisuus. Tavoite ei saa olla sukupuolineutraali koulu tai päiväkoti, vaan toimintakulttuurien tulee sisältää erilaisia tilanteita ja tapoja, miten sukupuoli otetaan tai ei oteta huomioon ja myös tilanteita, joissa sukupuolella ei ole merkitystä. Kasvattajalla tulee olla herkkyyttä ottaa ajallisesti, paikallisesti ja tilanteiden mukaan sukupuoli huomioon tai jättää se huomiotta tai suhtautua neutraalisti, mutta *tiedostaen.* Se onnistuu, kun sukupuoli *tehdään näkyväksi*. (Syrjäläinen ym. 2010, 38.)

Sukupuolisensitiivisyyden lähtökohta on se, että tulee tietoiseksi omista ja laajemmin kasvatusyhteisön asenteista ja tottumuksista. Silloin niitä voi tarkastella kriittisesti ja tehdä muutoksia arkisiin toimintatapoihin. Opetuksen heteronormatiivisia malleja pitää purkaa ja kehittää sukupuolisensitiivisiä käytäntöjä, jotka palvelevat paremmin lasten ja nuorten moninaisuuden huomioonottamista. (Lehtonen 2010, 97, 99.)

Sukupuolieroja ylläpidetään varhaiskasvatuksessa

Mielestäni on tärkeää nostaa erikseen esille sukupuolittunut varhaiskasvatus. Koska tutkin kasvattajan toiminnan merkitystä lapsen sukupuoleen kasvamisessa, varhaiskasvatus tulee hyvin lähelle sitä toimintaa, mitä haluan tavoittaa tutkimukseni kautta.

Suomessa varhaiskasvatusympäristöistä tehtyjä sukupuolittuneita käytäntöjä ja sukupuolieroja tarkastelevia tutkimuksia on vähän. Sen sijaan koulututkimuksia on tehty enemmän. (Teräs 2010, 12.) Alle kouluikäisiä lapsia koskevissa tutkimuksissa sukupuolta ei ole yleensä korostettu lasten toimintaa määrittävänä tekijänä (Strandell 1993, 23). Sukupuolen ”näkymättömyys” päiväkodista ja lapsista tehdyissä tutkimuksissa ei kuitenkaan selity sillä, että tietoisuus sukupuolen ratkaisevasta vaikutuksesta ei olisi saavuttanut alan tutkimusta. Kysymys iästä tulee pinnalle tutkittaessa varhaiskasvatusikäisiä lapsia. Lapsuus määritellään *siirtymiseksi* kohti aikuisuutta. Lapsuus edustaa *toiseutta* suhteessa aikuisuuteen. Sitä ei pidetä niin tärkeänä, että lasten *omaa* toimintaa sukupuolittuneina toimijoina tulisi tutkia.

Barrie Thorne(1989) on kritisoinut dikotomista ajattelutapaa, joka painottaa sukupuolten välistä sosiaalista segregoitumista. Yksilöllisten sukupuolierojen etsiminen perustuu problematisoimattomille *oletuksille* naiseuden ja mieheyden välisestä dikotomiasta. Tutkimuksen painopiste pitäisi Thornen (1989) mukaan siirtää sukupuolen vaihtelevien sosiaalisten ja symbolisten merkitysten pohtimiseen. (mt.)

Lastentarhanopettajakoulutuksessa sukupuolitietoisuus ei ole läpileikkaavana teemana eikä tutkimusta siksi ole juurikaan. Muutamat tutkijat ovat kuitenkin analysoineet omissa tutkimuksissaan sukupuolta ja muita eroja varhaiskasvatuksen käytännöissä ja päiväkotiarjessa. (Härkönen, Lappalainen, Nummenmaa, Ylitapio-Mäntylä ja Lehtonen 2011, 79.)

Ulla Härkösen (2011, 79) mukaan on tärkeää tutkia sukupuolten *eroja ylläpitävää* kasvatuskulttuuria ja kasvattajien näkemyksiä verrattuna kasvatuksen tasa-arvotavoitteisiin. Erityisen tärkeää se on varhaiskasvatuksessa. Sukupuolen ja yhdenvertaisuuden teemat eivät kiinnosta kaikkia opettajia. Kaikki opettajat eivät näe tai halua nähdä näitä ongelmia. Opettajat tulisikin *velvoittaa* toimimaan sukupuolten tasa-arvoa edistävien lakien ja opetussuunnitelmien mukaan ja ne tulisi sisällyttää opettajankoulutukseen.

Nimenomaan varhaiskasvatuksen alueelle tulisi lisätä sukupuoli- ja tasa-arvotutkimusta. Pienten lasten identiteetti ja käsitykset ihmisistä, tekemisistä, olemisesta, ajattelusta, kielestä, elämästä ja maailmasta rakentuvat erittäin varhain. Lasten *omaa* toimintaa tulisi tutkia, jotta aikuiset oppisivat ymmärtämään lapsuutta. Lasten leikki ja nimenomaan leikin sisältö, teemat, juonet, roolit, toiminnot ja leikkijöiden väliset suhteet olisivat sukupuoli- ja tasa-arvoteemojen suhteen tärkeitä. Leikissä on nähtävissä myös kulttuurin ja yhteiskunnan ongelmalliset seikat. (Härkönen 2011, 82.)

Sukupuolta tuotetaan varhaiskasvatuksessa

Ei ole samantekevää, kuinka päiväkodissa hahmotetaan vanhemmuus ja *kenen* vanhemman kanssa varhaiskasvatuskeskustelut käydään. Onko päiväkodissa tapana lähestyä molempia vanhempia keskustelupyynnöllä? Kuinka isä ja äiti huomioidaan tasavertaisesti lapsensa kasvattajina? Naisia ja miehiä sekä tyttöjä ja poikia koskevat oletukset, käsitykset ja uskomukset tulevat esiin keskusteltaessa eri sukupuolta olevien henkilöiden kanssa ja kun puhutaan eri sukupuolta olevista henkilöistä. Päiväkoti instituutiona, rakenteiden, lakien ja politiikan muotona määrittää ja uusintaa yhteiskunnan sukupuolijärjestelmää olemalla naisvaltainen yhteisö. Ammatillisissa kohtaamisissa ja keskusteluissa *tuotetaan* sukupuolta, kun käyttäydytään eri tavoin isien ja äitien kanssa ja kun työntekijöillä on selkeät näkemykset siitä, *millaisia* naisten ja miesten *pitäisi* olla. Sukupuolen tuottamisesta on kyse myös silloin, kun emme huomioi asiakkaidemme erilaisia elämäntilanteita tai perherakenteita. (Nummenmaa 2011, 84.)

Sirpa Lappalainen (2006) on analysoinut *sukupuolen ja kansallisuuden* merkityksiä esiopetuksen käytännöissä. Lappalaisen mukaan esiopetuksessa on erityisen tärkeää herkistyä valtakulttuurin poissulkeville piirteille ja kehittää antirasistista varhaiskasvatusta. Outi Ylitapio-Mäntylä (2009) on tarkastellut kuinka sukupuolta tuotetaan, esitetään, toistetaan ja vahvistetaan lastentarhanopettajien tarinoissa ja kuinka nämä tarinat heijastavat yleisiä yhteiskunnallisia sukupuolittuneita luokitteluita ja järjestyksiä. *Sukupuoli ja valta* tuottavat erilaisia toiminnan ”*järjestyksiä*”, jotka jäävät *näkymättömiin.* Lastentarhanopettajat eivät näe ja huomaa kasvatuksen sukupuolittavia käytäntöjä, eivätkä he tule ajatelleeksi vallan läsnäoloa kasvatuksen arjessa.

Ylitapio-Mäntylän (2009) mukaan tutkimuksessa mukana olleet lastentarhanopettajat hämmästelivät omaa toimintaansa. He eivät olleet aikaisemmin huomanneet monia sukupuoleen ja valtaan liittyviä kytköksiä päiväkodissa. Lasten lelut ja leikit määrittyivät tarinoissa stereotyyppisesti sukupuolen suhteen. Tyttöjen hiljaisesta ja näkymättömästä toiminnasta lastentarhanopettajilla oli vähemmän muistikuvia kuin pojista. Se että pojat jäävät opettajien mieleen, on ristiriidassa huoli pojista -ajatuksen kanssa.

Sukupuolisensitiivistä päiväkotia ei rakenneta siten, että toistetaan sukupuolittuneita käytäntöjä nais- ja miestapaisesti. Muutoksen tulisi tapahtua opetus- ja kasvatus*kulttuurissa*. Edelleen sukupuoli erottaa, järjestää ja luokittaa tyttöjä ja poikia eri tavoin. Varhaiskasvattajien tulisi tiedostaa, *millaista* tytön ja pojan kuvaa he vahvistavat, sallivat ja torjuvat. Millainen feminiinisyys ja maskuliinisuus hyväksytään arjen käytännöissä? Ei ole yhdentekevää, *miten* naiset ja miehet toimivat *malleina* päiväkodissa. Jos miesopettaja ohjaa poikia miestapaisiin toimintoihin ja nainen tyttöjä naistapaisiin, he *uusintavat* sukupuolittuneita töitä ja käytäntöjä. Tapaisuudet elävät sitkeästi päiväkodin arjessa, vaikka toiminnoilla itsellään ei ole sukupuolta. Ne vahvistavat samalla heteronormatiivista oletusta päiväkodin arjessa ja pakottavat ja rajoittavat lasten ja aikuisten toimintaa päiväkodissa. (Härkönen ym. 2011, 87–88.)

Outi Ylitapio-Mäntylän (2011) mukaan pitäisi pohtia lastentarhanopettajan ammatin luonnetta. Työ paikannetaan *naisten t*yöksi, joka toistaa kulttuurista kuvaa *naishoivaajuudesta.* Lastentarhanopettajankoulutuksessa tulisi olla sukupuoleen liittyviä opintojaksoja, joissa pohdittaisiin työelämää, yhteiskuntaa ja kulttuuria *erojen* näkökulmasta, kuten sukupuolen, iän ja monikulttuurisuuden suhteen. Koulutuksessa pitäisi pohtia myös nais- ja miestapaisuuksia, koska tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta ei ole hyvä, että naisten toiminta jatkuu naistapaisten toimintojen toistamisena ja miehet uusintavat miestapaisuutta. Näitä käytäntöjä tulisi työstää uudelleen koulutuksessa.

Varhaiskasvatusta ja lastentarhanopettajuutta tulee tutkia monipuolisesti. Koulutuksen opetussuunnitelmia tulisi tarkastella ja katsoa, näkyykö niissä sukupuolta, eroa ja valtaa käsitteleviä teemoja lainkaan. Samalla pitäisi kartoittaa laajemmin päiväkodissa työskentelevien tietoisuutta tasa-arvosta sekä sukupuoli- ja yhdenvertaisuuskysymyksistä.

Suomessa ei toimi juurikaan päiväkoteja, joissa tasa-arvo- ja moninaisuusasioihin olisi kiinnitetty erityisesti huomiota. Muutama tasa-arvokokeilu on ollut ruotsinkielisissä päiväkodeissa pääkaupunkiseudulla. Sen sijaan Ruotsista löytyy paljon tasa-arvopäiväkoteja, kuten myös muista Pohjoismaista. (mt.)

Naisasialiitto Unionin ”*Tasa-arvokasvatuksen kehittäminen päiväkodeissa*” -hanke päättyi maaliskuussa 2011. Hankkeen aikana videoitiin päiväkodin arkea ja nauhat analysoitiin yhdessä henkilökunnan kanssa. Varhaiskasvattajat yllättyivät monista sukupuolittuneista toimintatavoista, jotka ovat piilossa päiväkodin käytänteissä ja joita he tiedostamattaan jatkavat.

Elokuussa 2012 käynnistyi jatkohanke ”*Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa*” (2012–2014), jota rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Projektin tavoitteena on lisätä tasa-arvoa päiväkotien arjessa henkilökunnalle järjestettävän täydennyskoulutuksen avulla. Työn vaikutukset toivottavasti ulottuvat yhteistyöpäiväkoteja laajemmalle, kun tasa-arvokasvatusta tehdään valtakunnallisesti tunnetuksi. On tärkeää, että asia alkaa tulla päiväkotien tietoisuuteen laajemminkin. Se olisi ehdottomasti tarpeellista. (Naisasialiitto Unionin jäsentiedote 3/12)

Ruotsissa sukupuolten tasa-arvo on ollut osa varhaiskasvatussuunnitelmaa vuodesta 1998. Suomessa sukupuolisensitiivisyys etenee hitaasti, mutta se on saatu potkaistua liikkeelle. Folkhälsanilla on ollut tasa-arvohanke ruotsinkielisissä päiväkodeissa jo 2007. (Ojala 2011) Folkhälsan on julkaissut myös tasa-arvomateriaaleja päiväkotien käyttöön. Jäämmekö odottamaan, että Kela julkaisee vastaavaa materiaalia suomenkielisenä? www.minna.fi

Hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2008–2011 mukaan opettajien ja lastentarhanopettajien koulutukseen ja täydennyskoulutukseen lisätään sukupuolitietoista opetusta. Tasa-arvo- ja sukupuolitietoiset kurssit on tehtävä pakolliseksi osaksi niin opettajan- kuin lastentarhanopettajien koulutusta (Tanen hallitusohjelmatavoitteiden toteutuminen hallitusohjelmassa: luonnos 12.8.2011). Tavoitteena on, että lähihoitajaksi, perhepäivähoitajaksi ja lastentarhanopettajiksi opiskeleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille tarjotaan koulutusta sukupuolitietoisesta pedagogiikasta. (Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, STM Julkaisuja 2010:8; sivu 36.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin sekä esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin sisällytetään tavoitteet sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi ja sukupuolistereotypioiden purkamiseksi seuraavan tarkastuksen yhteydessä. Pienten lasten mediakasvatusta kehitetään varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa sekä pienten koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnassa ja kerhotoiminnassa. (mt.)

Tasa-arvon edistäminen päivähoidossa, varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa nostettiin Vanhasen I hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa koulutusta koskevien tasa-arvotavoitteiden kes-

kiöön. Tavoitteena on, että kasvatusta kehitetään siten, että se huomioi entistä tarkemmin tyttöjen ja poikien välillä olevat kehitykselliset erot ja niihin liittyvät erilaiset tarpeet, jotta varhaiskasvatus ja esiopetus tukisivat tasa-arvoisuuteen kasvamista. (mt: sivu 115, taustaaineisto)

Huolimatta Vanhasen I hallituksen tasa-arvo-ohjelmasta, aktiivista sukupuolten välisen tasa-arvon edistämistä koskevia tavoitteita ei kuitenkaan esiinny esimerkiksi valtioneuvoston päättämissä perusopetuksen valtakunnallisissa tavoitteissa ja tuntijaossa eikä opetushallituksen esi- ja perusopetuksen sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan puitteissa.

Ottamalla varhaiskasvatuksessa käyttöön sukupuolitietoisuuteen perustuvat kasvatus- ja opetussuunnitelmat, vähennetään tyttöjä ja poikia koskevaa stereotyyppistä ajattelua ja vaikutetaan myöhempiin sukupuolen mukaisiin koulutus- ja oppiainevalintoihin. Huomioimalla sukupuoli jo varhaiskasvatuksessa ja varhaislapsuudessa lievennetään myöhemmin koulutuksen segregaatiota ja naisten ja miesten välisiä palkkaeroja ja yhteiskunnallista eriarvoisuutta.

Sukupuolistavat käytännöt piilossa

Lasten sukupuolta haastavat toiminnat tuottavat hämmentäviä tilanteita päiväkodin arjessa. Lapsilla on leikkien kautta mahdollisuus kokeilla erilaisia sukupuolen rajoja ja niiden ylittämistä. *Sukupuolisensitiivinen kasvattaja* pohtii ja tiedostaa erilaisia erontekoja ja sukupuolen rajallaoloja. Kasvattajalta odotetaan *herkkyyttä* nähdä ja valmiutta reagoida lasten vaihtuviin tarpeisiin sekä oman työn reflektointia. Erojen huomaaminen on kuitenkin haastavaa. Ei riitä, että näkee eroja tyttöjen ja poikien välillä, vaan sensitiivisen kasvattajan tulee nähdä eroja myös monenlaisten tyttöjen välillä ja monenlaisten poikien välillä. Kaikki tytöt eivät ole samanlaisia, kuten eivät kaikki pojatkaan. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 282.) Naisten ja miesten, tyttöjen ja poikien monimuotoisuuden tunnistaminen ja tunnustaminen purkaa tyttö-poika ja mies-nais vastakkainasettelua (Rossi 2010).

Kasvatuksen sukupuolistavat käytännöt eivät ole helposti huomattavissa omassa eivätkä toisten toiminnassa, jos niistä ei ole tietoinen. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja reflektoi omaa toimintaansa käytännön työssä. Hän herkistyy, tunnustaa ja tiedostaa sukupuolistavat käytän-

nöt toiminnassaan. Hän pohtii sukupuoleen liittyviä luokituksia, jakoja ja järjestyksiä päiväkodin arjessa. Hän toimii mallina lapsille ja toisille kasvattajille. (mt.)

On tärkeää huomata, ettei yhteiskunta ole samanlainen naisille ja miehille ja siksi tasa-arvon eteen pitää tehdä töitä. Monet käytännöt päiväkodin arjessa on vahvasti sukupuolittuneita. Kasvatuksen sukupuolisten käytäntöjen purkaminen on sukupuolisensitiivisyyden ihanne, joka tuntuu joskus saavuttamattomalta utopialta. Sukupuolten erojen toistaminen on jatkuvaa käytäntöä, joka ei katkea ilman *omien* käytäntöjen muuttamista. Niiden paljastaminen ei kuitenkaan riitä, vaan ne täytyy työstää uudelleen kasvatuksen arjessa. Uudelleen työstäminen alkaa toiminta- ja opetussuunnitelmien kehittämisestä.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus kätketään Vasuun

Varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattu tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä näkökulmia yleisellä tasolla. Yleisellä tasolla liikkuminen kätkee eriarvoisuutta ja häivyttää eroja. Olisikin tarpeen avata erilaisia erontekoja varhaiskasvatussuunnitelmaan, jotta ne tulisivat pohdittaviksi käytännön arkeen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) korostetaan lapsen yksilöllisiä tarpeita ja persoonallisuutta ja sitä, että lapsen tulee saada kasvaa tasa-arvoisena riippumatta sosiaalisista ja kulttuurisista taustoista. Mitä yksilöllisyydellä tarkoitetaan käytännön kasvatustyössä? Miten lasten sukupuolierot huomioidaan käytännössä? Tulevatko tytöt ja pojat tasa-arvoisesti nähdyiksi ja kuulluiksi päiväkodin arjen keskellä? Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden yleinen taso olisi tärkeää ja tarpeellista purkaa päiväkotitasolla kasvattajien keskinäisissä kehittämiskeskusteluissa ja toiminnan suunnittelussa. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 282–283; Ylitapio-Mäntylä 2012, 65.)

Varhaiskasvattajan tulee työssään havainnoida sukupuolistaviin käytäntöihin liittyviä tilanteita leikkien ja muun toiminnan kautta. Lasten toimintatavat ovat tärkeä perusta päiväkodin kasvatustoiminnan suunnittelulle (Lehtinen 2009). Lapset *tuottavat* sukupuolta moninaisesti: he rikkovat perinteisiä sukupuolirajoja ja toistavat sukupuolelle ominaisia tapoja. Leikkiessään lapset sekä *laajentavat* sukupuolirajoja että toistavat *toisin*. Joskus nämä hämmentävät kasvattajaa. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 283.)

Sukupuolisensitiivisessä varhaiskasvatuksessa kasvattaja pohtii sukupuoleen liittyviä ilmiöitä ja tunnistaa ja näkee sukupuolikysymykset laajasti. Hän *hyväksyy* lasten erilaisia kokemuksia ja ajatuksia ja kannustaa lapsia kokeilemaan erilaisia asioita ja ihmettelemään maailmaa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005). Lasten kanssa pitää keskustella erilaisista sukupuoleen liittyvistä ilmiöistä ja samalla voidaan *kyseenalaistaa* stereotyyppistä ajattelua. Lasten ihmettelyjä ja arjen kokemuksia tulee *kuunnella.* Lasten vanhemmat saattavat työskennellä sukupuoleensa nähden ”poikkeavissa” ammateissa. Äiti voi ajaa rekka-autoa ja isä olla sairaanhoitaja. Lasten vanhempina voi olla kaksi naista tai kaksi miestä, sillä heteronormatiivinen perhemalli ei ole ainoa perhemuoto. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 283.)

Päiväkodin kasvatus- ja opetusmateriaaleja on hyvä miettiä ja katsella kriittisesti. Ulla Härkönen (2011, 80) on havainnut, että lasten kuvakirjat ylläpitävät vahvasti sukupuolenmukaista erottelua arkirealististen asioiden yhteydessä. Laulut ja lorut sekä sadut saattavat pönkittää heikkoa naiskuvaa ja vahvaa maskuliinista mieskuvaa. Pelit ja lorukortit saattavat toistaa naisista ja miehistä kulttuurimallia. Niitä voi muokata vähemmän stereotyyppisiksi. Prinsessatarinoita voi kertoa hieman uusin kääntein ja etsiä tarinoita toimeliaista ja rohkeista tytöistä. Perinteisiä lauluja ja leikkejä ei pidä kokonaan hylätä, sillä ne sisältävät ja siirtävät tärkeää kulttuuriperintöä. Satujen ja tarinoiden pohjalta lasten kanssa voi keskustella sukupuolitetuista rooleista ja käytännöistä ja niitä voi kyseenalaistaa. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 283.) On olemassa paljon hyviä feministisiä lastenkirjoja, joita voi etsiä kirjastosta tai hankkia päiväkotiin. (Huhta & Meriläinen 2009, 117; Groskop 2009.)

Tapaisuudet pysyvät päiväkodissa

Sukupuolisensitiivinen kasvattaja pohtii myös *nais- ja miestapaisuuksien* ujuttautumista päiväkotiin. Monessa varhaiskasvatusinstituutiossa vallitsee tilanne, jossa miehet tekevät maskuliinisiksi *määriteltyjä* asioita lasten kanssa; he pelaavat jalkapalloa, luistelevat ja tekevät puutöitä. Naisten tehtäviä ovat perinteisesti olleet *naistapaiset* hoiva- ja huolenpitotehtävät. He myös mielellään askartelevat tai virkkaavat. Sukupuolisensitiivinen työyhteisö pohtii sitä, ettei *ainokaisuus*, esimerkiksi mies lastenhoitajana nouse korostettuun asemaan. Ammatillisten yhteisöjen ainokaisten on vaikeaa olla yhdenvertainen, sillä hänet määritellään erilaiseksi (Julkunen 2010). Sensitiivisyys on tasapainoilua ja jatkuvaa pohdintaa arjen sukupuolittavista

käytännöistä, jotka ovat liikkuvia, muuttuvia, ristiriitaisia ja sidoksissaan aikaan ja paikkaan. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 284.)

Lapset oppivat jo pieninä sukupuolittaviin erotteluihin tarkkailemalla ympäristöään ja aikuisten toimintaa sekä kuuntelemalla aikuisten puhetta. Kun aikuisten työt jakaantuvat selvästi sukupuolen mukaan, ne tuottavat sukupuolittunutta kulttuuria ja sukupuolittuneita arjen käytäntöjä. Varhaiskasvatus naisvaltaisena alana tuottaa lapsille naistapaista hoivatyön mallia. Sukupuolittuneet tapaisuudet pysyvät sitkeästi päiväkodin arjessa, vaikka kasvattajien pitäisi purkaa sukupuolieroa ja kannustaa kaikkia lapsia kaikkiin toimintoihin. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 280–281.)

Kun opitaan tarkastelemaan arjen toimintoja ja niissä muotoutuneita rutiineja, voidaan avata niiden sisältämiä sukupuolieroa korostavia käytäntöjä ja niitä ylläpitäviä ja vahvistavia toistoja. Arjen ja oman työn tarkasteleminen auttaa opettajia havaitsemaan omia rutiinejaan.

Koulun liikuntatunnilla opettaja voi antaa lasten valita kaunoluistelevatko he vai pelaavatko jääkiekkoa, sen sijaan että tytöt ohjataan automaattisesti toiseen ja pojat toiseen lajiin. Yksinkertaisella valinnanmahdollisuuden antamisella, opettaja voi murtaa sukupuolittuneita käytänteitä ja antaa lapsille mahdollisuuden toimia toisin. Päiväkodissa sallitaan poikien leikkiä kotia ja tyttöjen ajaa autolla niin halutessaan. Automaattisesti ei osoiteta perinteistä vaihtoehtoa. (Ojala, Palmu, Saarinen 2009, 29–30.)

Kuitenkaan aina valinnan mahdollisuuden salliminen ei riitä. Vaikka tytöt ja pojat saisivat valita itse, ”*tapa* taivuttaa tyttöjä kaunoon ja poikia kiekkoon”, vaikka oma kiinnostus olisikin muuta. Sama koskee leikkejä tai käsityön valintaa teknisen ja tekstiilin välillä. Jos tapa halutaan murtaa ja saada muutosta aikaan, tulisi kaikille opettaa kaikkea, muodostaa sekaryhmiä tai kehitellä uusi kädentaitoja kehittävä oppiaine. Pienillä teoilla voidaan tuottaa kokemuksia siitä, ettei ole itsestään selvää, kuinka tytöt ja pojat toimivat tai mitä heidän elämänalueisiinsa kuuluu. Kun lapsi itse huomaa, että on *hyväksyttyä* valita myös toisin, se johtaa uudenlaiseen toimijuuteen. (mt.)

Myös kaikkien aikuisten pitäisi tehdä monenlaisia töitä päiväkodissa. Stereotyyppiset ajatusmallit ja mielikuvat vaikuttavat kuitenkin päiväkodin ammattikasvattajien tapaan tehdä työtä. Miesten uskotaan yhä tuovan naisvaltaiseen hoivatyöhön jämäkkyyttä ja rakentavuutta tai jopa rentoutta. Miehen mallin puuttumista pidetään ongelmallisena. Huolen taustalla on psyko-

loginen oletus, että kehittyäkseen tasapainoiseksi, lapsi tarvitsee äidin ja isän, miehen ja naisen mallit (Metso 2004).

Tasa-arvon näkökulmasta ei ole hyvä ratkaisu, että miehen toiminta jatkuu miestapaisten toimintojen tuomisena päiväkotiin ja naiset uusintavat naistapaisuutta. Tärkeämpää on, että päiväkodissa työskentelee monenlaisia naisia ja miehiä. Jos naisia onkin enemmän, se ei ole suuri ongelma, sillä lapset näkevät erilaisia naisia, kun jokainen saa toteuttaa omanlaistaan naiseutta. Päiväkodin tyttömäisyys tai poikamaisuus ei ole kiinni kasvattajien sukupuolesta, vaan *kasvatuskulttuurin* sukupuolistavasta luonteesta. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 281.)

Kasvattamisessa lapsi sosiaalistetaan vallalla olevaan sukupuoliseen kulttuuriin. Kyseenalaistaminen ja tiedostaminen ovat kasvattajan työvälineitä, joiden avulla työstetään ja toistetaan toisin vallitsevia käytäntöjä. Kysyminen ja toisin katsominen ovat *kasvatustietoisuuden laajentamista.* Piilossa olevat arjen käytännöt *tehdään* siten *näkyviksi*. Tekemällä sukupuolta näkyväksi tasa-arvoisuus ja yhdenvertaisuus mahdollistuvat ja todentuvat kasvatuksessa. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 284.)

Tutkimus päiväkotikiusaamisesta on näyttänyt, että kiusaaminen alkaa usein jo päiväkodissa ja jatkuu koulussa ja siksi siihen pitää puuttua jo päiväkodissa (Kirves & Stoor-Grenner 2010). Revon (2013) mukaan jo päiväkoti-ikäiset hakevat valtaa kiusaamalla. Varhaisen puuttumisen ajatus on tärkeä myös varhaiskasvatuksen tasa-arvo-, yhdenvertaisuus- ja sukupuolikysymyksissä. Lasten kautta rakennamme tasavertaisempaa yhteiskuntaa ja sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus heijastuu myös tulevaisuuden työelämään. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 284.)

Erilaisten sukupuolisensitiivisten kasvatusmallien avulla on tarkoitus *tulla tietoiseksi* ajatteluamme ja käyttäytymistämme ohjaavista *oletuksista.* Kahtiajakautunutta ja kaavoihin kangistunutta ”todellisuutta” voidaan yrittää muuttaa pysähtymällä miettimään sitä kieltä, jota käytämme kun puhuttelemme tyttöjä tai poikia (Tainio 2007; 2009.)

Joskus tasa-arvoon pyrkivien pedagogiikkojen ongelmana on se, että niillä saatetaan *huomaamatta* vahvistaa kategorioita ja luokituksia, joita on tarkoitus kyseenalaistaa. Tasa-arvoa kannattava saattaa huomaamattaan ylläpitää ennalta lukkoon lyötyjä käsityksiä tyttöjen ja poikien ominaisuuksista, jolloin tasa-arvotyön ”tehtäväksi” tulee vain näiden ominaisuuksien sekoittaminen. Yritetään vahvistaa tyttöjen toiminnallisuutta ja poikien empatiankykyä. Omi-

naisuudet eivät kuitenkaan noudata sukupuolirajoja, vaan kaikilla tytöillä ja pojilla on oma erityinen ominaisuuksien yhdistelmä. (Tainio, Palmu & Ikävalko 2010, 19.)

Tasa-arvoon pyrkivän sukupuolisensitiivisen kasvatuksen lähtökohtana täytyy pitää sitä, että eri ihmiset toimivat eri tilanteissa eri tavoin. Myös käsitys sukupuolesta saa olla liikkeessä ja muuttua tilanteiden mukaan. Sukupuolisensitiivisyys merkitsee herkkyyttä tunnistaa ennalta määriteltyjä, stereotyyppisiä sukupuolikategorioita ja niiden vaikutuksia omaan toimintaan. Se ei tarkoita tyttöjen ja poikien erilaisten ominaisuuksien luokittelua. Olisikin tärkeää ja tarpeellista nähdä tyypittelyjen ja kategorioiden ohitse ja sisään ja tunnistaa myös ristiriitaisia ja vaihtuvia, monipuolisia tapoja ilmentää sukupuolta. (mt.)

Ruotsissa varhaiskasvatuksen ja peruskoulujen tasa-arvotyötä tutkinut Hillevi Lenz Taguchi (2010) on sanonut, että lasten pitää tasa-arvoon liittyviä asioita pohdittaessa saada olla *tekijöinä*, eikä vain toiminnan kohteina, joille on ennalta määritelty, *millä* tavalla ollaan ”tasa-arvoisesti”. Opettaja voi asettua kuuntelemaan, mitä sanottavaa lapsilla tai oppilailla on asiasta. (mt.)

4. Valintoja leluviidakossa

4.1 Kuluttamisen sukupuolittunut maailma

Kun perheessä on lapsi tai lapsia esineympäristö on usein lelujen leimaama. Lelujen tarkempi ”lukeminen” paljastaa lapsen tai lasten sukupuolen ja karkeasti myös iän. Leluille annetaan monenlaisia *merkityksiä*. Marjatta Kalliala (1999, 163–175) puhuu leluista ”mätettävinä ja pengottavina” kasoina. Tarkastelun lähtökohtana on lelujen runsaus. ”Huoneellinen leluja” antaa tuntumaa niiden määrästä. Harvemmin lapsi kuitenkaan itse tunnustautuu *liikojen* lelujen omistajaksi. Tavarapaljouden keskellä lapset antavat merkityksiä leluilleen. Toisinaan *kaikki* tuntuvat olevan *yhtä rakkaita*. Moni lelu kuitenkin unohtuu uutuudenviehätyksen jälkeen ja vain muutama on *korvaamaton.* Vaikka suhde omiin leluihin on lähtökohtaisesti *arvostava*; suurin osa leluista sulautuu osastoon ”mätettävää ja pengottavaa”.

Yleissilmäys lastenhuoneeseen riittää kertomaan, että tavaraa on paljon. Leluihin ei tällöin suhtauduta kovin vakavasti, vaikka ne tunteita herättävätkin. Ajatellaan, että mitä enemmän leluja on, sitä vähemmän niillä leikitään. Lapsen leikin uskotaan jopa häiriintyvän, kun leluja on liikaa. Leluja ei osata arvostaa ja osasta leluja tulee ”ihan passiivisia tavaroita”. Leluja kertyy, vaikka niitä ei erityisesti haalitakaan. Kummit ja isovanhemmat saattavat kartuttaa leluarsenaalia. Lahjat voivat olla paitsi määrällinen myös laadullinen ongelma. ”Tavaroittuminen” aiheuttaa ristiriitaisia tilanteita; lapsi on valmis luopumaan eilen lahjaksi tuodusta barbista, mutta vanhempi epäröi. Lahjaa pitää oppia arvostamaan. Suhtautuminen pettymykseen kertoo nykykulttuurista; ”vääränlaisesta” barbista voi luopua ja lahjanukesta tulee tällöin kertakäyttötavaraa. (Kalliala 1999, 257–259.)

Kuluttaminen aiheuttaa monenlaisia tunteita; se on yhtä aikaa huoletonta että huolestuttavaa. Äiti, joka ei omassa lapsuudessaan saanut pitkään haluamaansa barbia, saattaa olla heikkona barbeihin. On vaikea kieltäytyä 25. uudesta, koska kaikki ovat erilaisia. Toisinaan kasvattaja kom-

pensoi oman lapsuutensa pettymystä ja oikeuttaa uusien lelujen keräämisen. Täydellisen kokoelman ihanne ei käytännössä voi toteutua, koska ainakin barbeja tulee aina uusia. Mainonta pitää huolen siitä, että haluttavat haaveet tuodaan lasten ja aikuisten ulottuville. Kuusivuotiaat tietävät, mitä *pitää haluta* ja vanhemmat tietävät, mistä tieto tulee. Kaverit, kuvastot ja mainokset tiedottavat uusimmista haluamisen kohteista. Lapsikuluttajat pyytävät vanhempia ostamaan ja rahoittajina toimivat vanhemmat päättävät ostetaanko lelu. (Kalliala 1999, 260–261.)

”Kuusivuotiaat ”lukevat” selkeästi sukupuolitettuja esitteitä valikoiden tyttöjen, poikien ja vauvojen osastoista omansa. Lapsen suhde leluihin on leluesitteiden äärellä halukkaan kuluttajan suhde kulutustavaroihin. Monet lapset tietävät täsmällisesti, mitä haluavat. Toiveiden perustelut pohjaavat leluesitteisiin ja mainoksiin.” (Kalliala 1999, 168–169.)

”Esitteet ja kuvastot, tv-mainokset, tavaratalojen leluosastot ja lelujen vertaileminen toisten lasten kanssa opettavat, mitä *voi* toivoa. Tuotevalikoima on valtava, mutta lapset valikoivat haluamisensa kohteet muun muassa vertaisryhmän *arvostusten* perusteella. Sen tietäminen, ”*mitä voi ja kuuluu haluta*” on osa lasten kulttuurista kompetenssia”. (Kalliala 1999, 170–171.)

”Lastenhuoneista voi jossain määrin päätellä, missä määrin lelusto perustuu lasten omiin toiveisiin, missä määrin vanhempien valintoihin” (Kalliala 1999, 171). Koska kaikkea ei voi saada, sen päättäminen, mitä *todella* itse *haluaa*, on lapselle vaikeaa. Itsepäättäminen saattaa olla 6-vuotiaalle ”massapainostuksen” alla elävälle liian kova vaatimus. Tällöin vanhemmilla on lopullinen valta päättää, ostaako laadukasta ja kestävää vai nopeasti vanhenevaa ja trendikästä mutta halpaa. (Kalliala 1999, 262–263.) ”Jos lelut nähdään vain massana, kuluttamisen ja kierrättämisen kohteena, niiden yhteys leikkiin on ohut” (Kalliala 1999, 265).

”Hyväläiset ja pahalaiset” poikien taisteluleikit

Poikien taisteluleikkien perusroolijako on jako kahteen: ”hyväläisiin” ja ”pahalaisiin” (Kalliala 1999, 128). Onko hyvän ja pahan ikuinen taistelu vain poikien asia? Kallialan tutkimusten mukaan ”tytöt ei välitä” sellaisista taisteluhahmoista. Taisteluleikissä ”pitäisi” oikeastaan olla tyttötaistelijat, mutta ”kukaan ei tule” mukaan leikkiin. Käytännössä tyttöjen olisi *mahdollista* osallistua, mutta ei *toivottavaa.* Poikien ei tarvitse torjua taistelijoiksi pyrkiviä tyttöjä, koska tyttöjä ei kiinnosta. Tytöille asemoidut roolit ovat sivurooleja. Ne tuovat mieleen poikien roolit kotileikis-

sä. Tytöille on varattu tietyn väriset hahmot, *jos* he tulisivat mukaan. Taisteluleikkiin voi liittyä monella tasolla, tavoitteena voi olla yhdessä koettu flow tai pelkästään mukaan pääsemisen tunne. Jos tytöt leikkivät taisteluleikkiä keskenään, siitä katoaa hyvän ja pahan välinen jännite ja leikin idea vesittyy. (Kalliala 1999,134–136.)

Maailman valloittaminen hyvänä sankarina on kaikissa taisteluleikeissä tarinan ydin. Sivujuonteena kulkee pahan roolin kokeileminen. Kaikki kuusivuotiaat eivät ole vielä psyykkisesti valmiita kokeilemaan pahalaisen roolia ja samastumaan osaan, jossa tulee lyödyksi. Roolin ottaminen saattaa heijastaa monimutkaisia yksilölliseen minäkuvaan liittyviä ilmiöitä. Leikin mustavalkoinen taisteluasetelma heijastelee mustavalkoista moraalia, jota etenkin pojat tuntuvat tarvitsevan kehittyessään kohti oikean ja väärän tajua. (Kalliala 1999, 137.)

”Kaksi pientä poikaa leikkii örkeillä. 2-vuotias ”Veikko” ja 3-vuotias ”Mikko” leikkivät pienten osastolla päiväkodissa. M ja V istuvat pöydän ääressä ja molemmilla on ”örkki” kädessä. (Lelut eivät ole kummoisen näköisiä, ehkä ne ovat eläimiä tai ukkeleita, mahdollisesti jotain liskoja tai dinoja, mutta sillä ei ole merkitystä.) Leikissä pojat ”huutavat” lelujen avulla toistensa yli. Leikki jatkuu noin 15 minuuttia ja seuraan, miten se jatkuu. Haluan katsoa, mikä on leikin sisältö ja fokus, mihin leikki tähtää. Leikin ainoa fokus on taistelu. Eli pojat vain taistelevat ja huutavat lelujensa välityksellä toisilleen. Aikaisemmin en ole nähnyt näiden ”pikkupoikien” leikeissä taistelua, toki he ovat varmasti nähneet sitä isompien poikien ja isojen sisarustensa leikeissä. Keskeytän leikin 15 min. jälkeen ja lähdemme ulos. Kun kysyn heiltä, mitä he leikkivät, tulee vastaus: ”taisteltiin”. (HAVAINTO)

Tyttöjen leikkejä pidetään joskus poikien leikkejä monimutkaisempina ja kerroksellisempina. Harriet Bjerrum-Nielsenin ja Monica Rudbergin (1991) mukaan tyttöjen leikkiroolit ovat ennen seitsemättä ikävuotta monisyisempiä kuin poikien. Tämän jälkeen poikien leikit muuttuvat tyttöjen leikkejä mielikuvituksellisemmiksi. (mt.)

Suhtautuminen aseisiin ja sotaleikkeihin osoittaa vastaavasti, *miten pitkälle* aikuiset hyväksyvät poikien lelut ja leikit. 1990-luvun alussa vuosikymmenien ase- ja sotimiskielto kumottiin nopeassa tahdissa useimmissa päiväkodeissa. Vielä 1970- ja 1980-luvuilla sotaleikit kiellettiin rauhankasvatuksen vastaisina ja lapsetkin tiesivät, miten sotimiseen piti suhtautua. (Kalliala 1999, 232.) Vaikka ”omassa” päiväkodissani lapsilla ei ole aseita leluina, enkä tiedä onko niitä juuri muuallakaan, väistämättä tulee mieleen, että kielto olisi taas hyvin ajankohtainen. Ehkä liika sallivuuskaan ei ole hyväksi, koska leikit voivat johtaa mm. kouluampumisiin, mikäli pyssyleikit aloitetaan jo lapsena. Vaikka kyllähän pyssyjä rakennetaan päiväkodissa muusta materiaalista,

kuten rakentelusarjoista. Eikä poikien ammuskeluun puututa, mutta ei näitä leikkejä tuetakaan valmiita pyssyjä tarjoamalla.

Jari Sinkkonen ”vapautti” 1990-luvulla pyssyt pienille pojille. Kalliala kuvaa, miten on ollut helpotus, että joku auktoriteetti on niin tehnyt, koska pojat leikkivät ampumista jokatapauksessa.

”Analogisesti barbileikkien kotileikkikytkennän kanssa sotaleikin ja – lelujen merkitykset kesytetään palauttamalla ne rakentavaan rakenteluun. (Kalliala 1999, 233).

Lällyt ja häpäistyt tyttöjen nukkeleikit

Marjatta Kalliala (1999, 157) puhuu nukeista liian lällyinä ja häpäistyinä, joilla on heikentynyt status. Vielä 1950-luvulla tytöt olivat ”pikkuäitejä”, jotka hoitivat kiltisti nukkejaan, pukivat ja pesivät ja nukkejen vaatteet olivat tärkeitä ja niiden tekemiseen käytettiin aikaa. Ehkä vielä 1970-luvulla vauvanukkekulttuuri oli voimissaan.

Itse ainakin olin hyvin onnellinen saadessani vauvanuken joululahjaksi. Olin tuolloin 9-vuotias. Itselläni on kaksi siskoa ja muistan, että leikimme hyvin paljon ”kotista”. Samoihin aikoihin muutimme omakotitaloon ja saimme pihalle leikkimökin. Olin tuolloin lähes 10-vuotias. Sitten siirryin vähitellen Barbeihin, joilla leikin vielä 13-vuotiaana yksin ja ehkä vähän salaa kavereilta. En koskaan ajatellut, että Barbi olisi mikään seksistinen nukke. Leikin ehkä hevosleikkejä ja kotiin ja perheeseen liittyvää leikkiä barbeilla. Siksi luulen, etteivät läheskään kaikki lapset huomaa barbien seksikkyyttä, vaan tämä ajatus on nimenomaan aikuisten ajatusmaailmasta lähtöisin. Mutta leikkikulttuuri muuttuu. Nykyään kouluikäiset tytöt harvoin leikkivät enää nukeilla edes barbeilla. (Havainto)

Aineistossani ei juurikaan kuvata vauvanukkeja. Sen sijaan tyttöjen leluja arvostellaan monin tavoin, eikä roina saa juurikaan kehuja, vaan sitä lähinnä kauhistellaan. Kuitenkin aineistossa esiintyy joitakin nukkeihin liittyviä kommentteja.

Tyttöhömppää ja actionroinaa

Seuraavaan katkelmaan olen koonnut kasvattajien käyttämiä nimityksiä sukupuolittuneista leluista. Aineisto osoittaa, että tyttöjen leluja nimitetään usein hömpäksi, jolloin niiden arvoa väheksytään:

”Ymmärrän kyllä tuohtumuksen siitä, että tytöille kaikki lelut tuntuvat

olevan pinkkihöpöhöpöprinsessakrääsää…”

action-murhasankareita ja muita örkkimörssäreitä

tyttöjen lällyleluja, barbienällöpinkkimaailma

tytöille pinkki söpö elukka ja sen mukaiset lässytystekstit

hempeitä lällyjuttuja, kamalia isopäisiä tyttönukkeja,

Prinsessahepeneet olisi tiellä… prinsessahömppä muuttui äkkiäällöksi

Mistä johtuu, että kasvattajat arvottavat pinkit lelut ”tyttöhömpäksi”? Näyttää siltä, että barbit ovat lunastaneet paikkansa sallittuna, joskin parjattuina leluina, mutta sen sijaan tytöille suunnattuja tavaroita, kuten vaaleanpunaista, prinsessatarvikkeita ja muita nukkeja ja leluja kauhistellaan avoimesti. Onko tyttöhömpän kauhistelu jotenkin hyväksyttyä? Tyttöhömppää kauhistelee moni kasvattaja aineistossani. Sitä arvotetaan ”höpöhöpöpinkkikrääsäksi” ja tyttöroinaksi. Kasvattajat puhuvat avoimesti ja vapautuneesti, häpeilemättä ”ällöpinkkimaailmasta”, kuitenkin samalla tietäen, että tyttölapset saattavat haluta juuriällöpinkkiroinaa. Mikä oikeuttaa arvottamaan tyttöjen leluja hömpäksi? Yhtälailla hömppää ovat poikien lelut, joita kuvataan örkkimönssäreiksi, action roinaksi ja murhasankareiksi. Niitä ei kuitenkaan yhtä vahvasti tuoda esiin kauhistelemalla poikien lelujen krääsämäisyyttä. Miten vaaleanpunaisesta tulee lällyä ja höpöä? Miksi tyttöys häpäistään puhumalla siitäällönä ja lällynä, jolloin siitä *tehdään* sitäällöä ja lällyä? Mikä siinä on kamalampaa kuin örkkimönssäreissä ja muissa poikienällötyksissä? *Kuuluuko* feminiininen ja vaaleanpunainen automaattisesti arvottaa kevyemmäksi hömpäksi kuin tappajarobotit ja actionsankarit?

4.2 Kasvattajien näkemyksiä sukupuolittuneista leluista

Kasvattajat kokevat lelukuvastojen sukupuolittavan lapsia, koska lelut on jaettu niissä kahden sukupuolen mukaan:

”Sukupuolineutraaleja mainoksia tai sivuja kuvastoissa ei ole lainkaan. Miten vaikuttaa se, että kerta toisensa jälkeen lapsi esitetään oman perinteisen sukupuoliroolinsa edustajana?” (ÄITI5)

Nelivuotiaan pojan äiti pohtii lelukuvastojen ahtaita rooleja. Miten lapsiin vaikuttaa se, että hän näkee itsensä vain biologisen sukupuolensa edustajana *pelkästään* feminiinisessä tai maskuliinisessa roolissa? Millainen kapea ihmiskäsitys seuraa siitä, että lapsesta asti sukupuoliroolit hallitsevat leluja, leikkejä, vaatteita, koko elämää?

”Ruotsissa ollaan oikeassa. Totta kai pojat voivat leikkiä hurjia ritareita ja tytöt prinsessoja, mutta jos pojat ja tytöt esitetään lähes pelkästään näitten roolien edustajina, luodaan samalla lapsille todellisuutta, jossa roolit on ennalta määritelty. Ja se ei ole hyvä.” (MK1)

”Suomessakin kuvastot ovat samanlaisia. Toivottavasti tulevaisuudessa poika voisi halutessaan pukeutua prinsessamekkoon ja tyttö leikkiä länkkäriä.” (NAINEN11)

”Jos pojat eivät saa käyttää prinsessamekkoja, niin miksi tytöt saisivat leikkiä palomiehiä tai cowboyta?” (MIES19)

”Sukupuoliroolit on pitkälti pakkopullaa, jota lapsiraukoille syötetään, kun ei paremmasta tiedetä, eikä älytä kyseenalaistaa yhtään mitään koskaan.” (MIES17)

”tyttöjä ja poikia laitetaan aivan liian paljon muotiin.” (NAINEN6)

Kasvattajat keskustelevat lapsille esitettyjen mainosten sukupuoliroolimalleista. Perinteisten roolien esittäminen on heidän mielestään sallittua, mutta jos lapset esitetään ainoastaan perinteisissä rooleissa, se luo lapsille kuvaa siitä, että roolit on ennalta määrätty eli valmiiksi sukupuolitettu. Tällöin lapset harvoin uskaltavat valita toiselle sukupuolelle nimettyä juttua. Lapsia laitetaan lii-

kaa tyttö- ja poikamuottiin. Sukupuoliroolit ovat ”pakkopullaa”, jos mitään ei uskalleta tai osata kyseenalaistaa. Nainen toivoo, että tulevaisuudessa poika voisi pukeutua halutessaan prinsessamekkoon.

”Ei kai kukaan kiellä sitä, etteikö tyttö saisi olla kiinnostunut prinsessoista ja poika ritareista, mutta … onko niin pakko olla? Onko tyttö vähemmän tyttö, jos hänellä onkin autolelu tai poika vähemmän poika, jos hänellä on – hui olkoon Bratz? Tässä luodaan pohjaa stereotypioille ja estetään lapsia olemasta luovia. Leikkitutkijoiden mukaan vain harva lapsi leikkii pelkästään oman sukupuolensa tyypillisiä leikkejä, joten miksi leikistä pitää tehdä jotenkin sukupuolittunutta? Eikö se ole vain leikkiä?” (NAINEN2)

Naisen mukaan lapsilla on liian vähän valinnanmahdollisuuksia. Lelukuvastot ja ympäristö yhdessä asettavat lapsia tiettyihin sukupuolitettuihin rooleihin, jolloin lasten ei anneta olla luovia. Onko tyttö vähemmän tyttö tai poika vähemmän poika, kun hän valitsee toisin? Miksi leikistä pitää tehdä sukupuolittunutta?

”pinkki lelu myy paremmin”

Normaalia sukupuolta tuotetaan myös leluissa, elokuvissa ja lasten kulttuurissa, kuten kirjoissa, lauluissa ja lasten yhteisöissä eli kouluissa ja päiväkodeissa. Aina tiukka sukupuolen mukainen jako ei johdu kasvattajasta, vaan lasten vertaisryhmä eli toiset lapset ja median luoma mainoskuva ohjaavat lasta toimimaan tietyllä tavalla. Tietynlaista sukupuolitettua lapsuutta ja nuoruutta kulttuurissamme ylläpidetään lelujen mainoksissa ja oheistuotteissa.

”Lelujen sukupuolijaottelua voi miettiä ja yleensä tarjottavia tavaroita. Tytön lelun ei tarvitse olla automaattisesti pinkki. Tosin pinkki tytön lelu myy paremmin kuin sininen. (ISÄ1)

Valikoimat ja varastot eivät ole yleensä Suomessa isoja ja valintoja pitää tehdä värienkin suhteen. Kaupan ostotilanteessa päätetään, että toinen lelu/harrastusväline tytöille ja toinen pojille, sitten mietitään värejä ja kuvia, joilla ne erottaa kohderyhmässä. Itse en olisi huolestunut lelukuvastojen sukupuoliroolien mukaisista leluista, kaupassa on ostajalla valinnan varaa äänestää kukkarollaan.” (ISÄ1)

Isä toteaa, ettei tytön lelun tarvitse olla väriltään vaaleanpunainen, tosin pinkki tytön lelu myy paremmin. Isä sanoo, ettei hän ole huolissaan lelukuvastojen sukupuolittumisesta, koska kaupas-

sa ostajalla on varaa valita. Kasvattajat puolustavat mainosten sukupuoliroolijakoa mitä erilaisin perustein. Tuntuu olevan tärkeää, että leluissa on valinnanvaraa. Kasvattaja (tai lapsi) voi tehdä valintansa perinteisen lelun tai sukupuoleen katsoen vieraamman lelun välillä. Toisille kasvattajille perinteisessä pysyminen on tärkeää ja siksi mainosten sukupuolikuvaa oikeutetaan. Huoli normaalista, tavallisesta lapsesta rajoittaa erityisesti poikien olemista. On tarkoin määritelty, millainen käyttäytyminen on sallittua pojille.

Kasvattajat ovat huomanneet lastentarvikkeiden mainonnan selvän sukupuolittumisen. Kuluttajat osaavat reagoida vastustamalla tyttöjen ja poikien liian kapeita roolimalleja. Syksyllä 2012 *Tiimarin* nettisivut saivat kritiikkiä lasten syntymäpäiväjuhlien tarvikkeiden markkinoimisesta ahtaiden sukupuolikategorioiden vuoksi.

”Tiimari on saanut kritiikkiä ja aikoo muuttaa nettisivujensa kolmijaon tyttöjen, poikien ja ”kaikkien” synttäriteemoista. Yllättävää, miten asiaan reagoidaan facebookissa. Ihmiset peukuttavat asian puolesta ja sitä vastaan. Osa ei selvästikään ymmärrä edes mistä (sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa) on kyse. Osa pitää Tiimarin reaktiota naurettavana, joku ehdottaa miesten ja naisten vaateosastojen kieltämistä. Kuitenkin joukossa on muutama fiksu ja valveutunut keskustelija, joka kertoo tietämättömille, mistä onkaan kyse ja miksi näin tehdään. Samasta syystä lasten missikisat joutuvat boikottiin jo ennen kuin ne rantautuvat Suomeen ja keskustelua käydään lasten kykykilpailujen eettisyydestä. Saavatko lapset esiintyä, kilpailla ja millä tavalla heidän pitää näkyä julkisuudessa. Miten lapset halutaan pukea, mikä on hyväksyttävää pukeutumistyyliä? Millaiset lelut ja synttärit sallitaan?

Nalle Puh oli ainoa teema, jonka Tiimari oli kategorisoinut kaikille sopivaksi. Tytöille tarjottiin keiju-, prinsessa-, hevos- ja barbiejuhlia ja pojille puolestaan sovitettiin auto-, merirosvo, työmies- ja hämähäkkimiessynttäreitä. Miksi näin? Kun lapsen on pakko valita näiden väliltä, lapselle muodostuu jo kolmivuotiaana käsitys, ettei ole sopivaa haluta merirosvoksi, jos on tyttö tai prinsessajuhlia, jos onkin poika. Kaikki sukupuolet, kun eivät mahdu näihin lokeroihin, että tyttö olisi aina se prinsessa ja poika rakastaisi vain autoja. Ei ole hyvä, että kauppa sukupuolittaa valinnat valmiiksi, vaan jokaiselle tulee olla mahdollisuus tehdä valintoja ilman ennakkoon sovittua jakoa. Lapset kyllä löytävät mieleisensä teemat, mutta eivät uskalla halutessaan valita jotain muuta, jos valinnat on tehty heidän puolestaan.” (HAVAINTO)

Tiimarin tyttö-poika-jako rajaa lasten ja vanhempien valinnanmahdollisuuksia, kun valinnat on tehty valmiiksi. Heidän on elettävä ahtaiden roolien maailmassa tai he voivat antaa palautetta niistä. Tiimarin tapauksessa palautteesta on ollut hyötyä sen verran, että juhlat on nimetty uusik-

si. Samat valokuvat tytöistä ja pojista kuitenkin antavat suuntaa, millainen on tyttöjen juhla ja mitkä teemat on tarkoitettu pojille.

”Lelukuvastoissa erilaiset tuotteet laitetaan kategorioihin selkeyden vuoksi. Se voi olla aihepiirin mukaan jaottelua, ikäryhmän tai vaikkapa sukupuolen mukaan. Prinsessavaatteiden mallina on hyvä olla tyttö, koska yleensä tytöt pukeutuvat roolileikeissä prinsessoiksi, vaikka kyllä minun poikanikin pieninä kikatellen pukeutuivat naisten vaatteisiin leikkiessään. Nämä roolivaatteet ovat kuitenkin sopivia vaikkapa naamiaisiin ja leikkeihin, joten silloin sukupuolijaottelu on perusteltua. ” (ISÄ1)

Isä perustelee näkemystään siitä, *miksi* mainoksissa käytetään lapsimalleja, kun mainostetaan prinsessa- tai muita rooliasuja. Hänen mielestään prinsessavaatteiden mallina ”on hyvä olla tyttö, koska *yleensä* tytöt pukeutuvat” prinsessoiksi. Sivulauseessa hän kuitenkin toteaa myös poikien nauttivan roolileikeistä naisten vaatteista. Lopussa kasvattaja tuo ilmi, että roolivaatteet soveltuvat hänen mielestään naamiaisiin ja leikkeihin ja se oikeuttaa hänen mielestään sukupuoliroolit. Toisin sanoen tytöillä *on tapana* pukeutua naamiaisiin prinsessoiksi. Jopa naamiaispuvut on sukupuolittuneita.

”Minusta pointti ei ole siinä, etteivätkö pojat saisi leikkiä prinsessoja tai tytöt cowboyta, vaan siinä, että prinsessalelujen pääasiallinen markkinaryhmä on tytöt. Joten, mainoksessa kannattaa tietenkin käyttää tyttöjä, koska nämä ovat pääasiassa prinsessalelujen ostajia.” (MK5)

”Prinsessatamineita mainostetaan tytöille siksi, että tytöt ovat noiden tuotteiden ostajaryhmä ja heihin vetoaa paremmin kuva prinsessamekosta tytön kuin pojan päällä. Tarkoituksena ei ole uusintaa stereotypioita, vaan myydä tuotteita. Hörhöt ideologit ovat yleensä ristiriidassa todellisuuden kanssa ja markkinatalous varsin toimivana todellisuuden mittarina on yksi tehokkaimmista keinoista mitata ideologioitten hörhöyttä. Se kertoo varsin armottomasti ihmisten oikeista haluista ja toiveista. Eivät ne pojat ryhdy sukupuoliaktivistien toiveista huolimatta pitämään prinsessamekkoja, vaikka kuinka mainoksista tehtäisiin sukupuolettomia. Menee vain mainosrahoja hukkaan.” (MIES5)

Kasvattaja epäilee, että ”hörhöt ideologit ovat ristiriidassa todellisuuden kanssa” ja ”etteivät pojat ryhdy sukupuoliaktivistien toiveista huolimatta pitämään prinsessamekkoja”. Mies myös uskoo vahvasti, että tyttöihin vetoaa kuva tytöstä prinsessamekko päällä. Hänellä on hyvin sukupuolittunut näkemys lapsuudesta tai yhteiskunnasta yleensäkin. Voi olla vaikeaa ymmärtää erilaisten roolien sallimista tai toisin tekemistä, koska yhteiskunnan ja mainosten tuottama kuva tyt-

töydestä ja poikuudesta on niin stereotyyppinen. Miehen ajatusmaailmaan ei mahdu muunlainen kuva. Perinteisestä sukupuolen toistamisen tavasta oli tullut luonnollista, tavallista. Tällöin ajatellaan hyvin mustavalkoisesti, kun kuvataan mitä ”tavallinen poika” ja ”tavallinen tyttö” saa tehdä. Näin ongelmaksi muodostuu, millaista on ”oikeanlainen” sukupuolen ilmaiseminen.

”Tavallinen poika ei leiki nukeilla. Tuotteet suunnitellaan tavallisille lapsille.” (MK6)

”Miksi lelujen tekijän pitäisi ottaa huomioon poikkeamat? Kenenkään ei ole pakko mennä ko. kauppaan tai ostaa sieltä mitään.” (MK6)

”Roolien sekoittaminen saattaisi karkottaa asiakkaita, koska esim. pojat katsoisivat, että eivät halua jotain lelua kun se on kuvaston mukaan tyttöjen lelu.” (MK7)

Roolien sekoittaminen tai erilaisen roolin salliminen saattaa pelottaa kasvattajaa. Epäillään menevätkö lelut kaupaksi, jos niitä aletaan markkinoida totutun tavan vastaisesti. Pohdintaa aiheuttaa myös se, miksi ”normaalille” ja ”tavalliselle” tyypille markkinoiminen ei riitä. Miksi pitäisi huomioida poikkeavuudet?

”Lelukuvastot ovat mainoksia ja toimivat markkinatalouden ehdoilla. Markkinatalous kertoo meille aika tehokkaasti, että pojat ostavat supersankarituotteita ja tytöt prinsessatuotteita.” (MIES5)

”Tässä lelutapauksessahan lapset toimivat juuri markkinavirhettä korjaavalla tavalla: he kertoivat myyjälle mitä haluavat ostaa sen sijaan, että tyytyisivät siihen, mitä myyjä luuli heidän haluavan ostaa. Näin myyjä pystyy paremmin suuntaamaan markkinointiaan hieman optimaalisempaan suuntaan. Siis markkinataloushan ei ikinä pääse käsiksi ihmisten ”oikeisiin haluihin ja toiveisiin”. (MK8)

”Leluluettelot tehdään demokraattisesti eli ne vastaavat kuluttajien käsityksiä. Mikä myy, se toteutuu. Päätös siitä, että mikä yhdistetään poikiin tai tyttöihin on siis kuluttajien. Lelukauppias ei aja ideologioita ja ideologian vaatiminen leluluetteloihin on epädemokraattinen vaatimus. Siinä halutaan ohittaa enemmistön tuottama lelujen esittely ja kauppiaasta halutaan muokata pienen joukon ideologian opettaja.” (MK9)

Miehen mielestä lelukuvastot ovat mainoksia ja toimivat siksi markkinatalouden ehdoilla. Markkinatalous kertoo hänen mukaansa, että pojat ostavat tiettyjä juttuja ja tytöt toisia juttuja. Hänelle vastannut kasvattaja (MK8) sanoo, että ruotsalaislapset toimivat juuri markkinavirhettä korjaavalla tavalla, kun he kertoivat myyjälle mitä haluavat ostaa, sen sijaan että tyytyisivät valmiiksi

sukupuolitettuun lelujakaumaan. Näin lelumyyjä pystyy markkinoimaan tuotteita optimaalisempaan suuntaan. Kasvattaja (MK9) vastaa, että lelukuvastot tehdään hänen mielestään vastaamaan kuluttajien käsityksiä. Mikä myy, se toteutuu. Ostopäätös on kuluttajilla ja siihen vaikuttaisi usein se, mikä lelu yhdistetään tyttöihin tai poikiin. Eli kulttuuriset ja yhteiskunnalliset asenteet pojille ja tytöille ”kuuluvista” leluista muokkaavat ostokäyttäytymistä. Lelukauppias ei aja kasvattajan mielestä ideologioita, eikä lelumarkkinointia voi suunnata pienelle joukolle, jotka poikkeavat enemmistön kannasta.

Lelukuvastot ja kasvatus

”Kuinka suuri rooli jollain lelukuvastolla on lasten leikeissä? Oikeasti? Muokkaavatko lelukuvastot yhteiskuntamme sukupuolirooleja, vai olisiko homma ihan päinvastoin? Lelufirmat, kun haluavat vain maksimoida voittonsa ja myyvät sitä, mitä ihmiset eniten ostavat. Valtava enemmistö pojista haluaa ns. poikien leluja ja tytöistä tyttöjen. Lelukuvasto on siis oire, ei itse ongelma.” (MIES18)

Mieskasvattaja pohtii lelukuvastojen roolia. Ovatko lelukuvastot ongelma? Hän epäilee, että ne eivät näyttele kovin suurta roolia lasten leikkivalinnoissa. Sen sijaan miehen mielestä yhteiskuntamme sukupuoliroolit määrittävät sen, millaisia lelukuvastoja tehdään. Eli kasvattaja ei syytä kuvastoja, vaan pitää niitä ahtaiden roolien *seurauksena.* Kasvattajan mukaan lelukuvastot eivät kasvata lapsia, vaan vanhemmat ja opettajat. Hän nostaa esiin kasvatuksen vaikutuksen ja on jopa sitä mieltä, että biologiset erot suuntaavat lapsia.

”Se mitä lapset leikkivät ja kuinka paljon sukupuoliroolit näkyvät leikeissä riippuu paljon kasvatuksesta, toisaalta ihan biologisista eroista, jotka ovat olemassa. Lelukuvastot eivät kasvata lapsia, vaan vanhemmat, lähiomaiset, koulu jne. Todellisen elinympäristön sukupuoliroolit ovat ne, joita lapsi ensisijaisesti tarkkailee, ei mikään muu. (MIES18)

Kasvattaja toteaa että: *”todellisen elinympäristön”* sukupuoliroolit ovat ne, joita lapsi ensisijaisesti tarkkailee. Ongelma on hänen mukaansa siinä, että ympäristö rankaisee ”vääristä” roolileikeistä tai ”tietyistä käyttäytymismalleista”. Kaveripiiri, vanhemmat ja opettajat vaikuttavat siihen, mitä kukin valitsee. Miehen mielestä on hyvä, että suuri osa lapsista valitsee perinteisen sukupuolen esittämistavan, kokeiltuaan ehkä ensin muuta. Hän sanoo, että tarkoitus ei olekaan

roolien keikauttaminen ylösalaisin, vaan että myös sukupuoltaan *toisin* toistavat saavat valita oman polkunsa ilman, että he kokevat sen takia syrjintää.

Jos sukupuoliroolien ahtaudesta halutaan eroon, ongelma on ensisijaisesti siinä, että vanhemmat, lasten kaverit, opettajat yms. rankaisevat lapsia ns. vääristä roolileikeistä tai tietyistä käyttäytymismalleista (kuten pojilla itkemisestä tytöillä aggressiivisuudesta). Tästä huolimatta valtaosa lapsista kasvaessaan valitsee, kokeiltuaan ehkä leikeissään muitakin malleja, sen perinteisen mallin, koska se nyt vain tuntuu luonnollisimmalta, parhaimmalta. Hyvä niin. Tavoitteen ei tule siis olla roolimallien keikauttaminen ylösalaisin, vaan se että ne, tilastollisesti katsoen poikkeamat, saavat valita oman polkunsa, ilman että kokevat sen takia syrjintää." (MIES18)

Kasvattajat kokevat, että lelutarjonta ei aina vastaa tyttöjen ja poikien arjen leikkejä. Tytöille kaupitellaan "hempeitä lällyjuttuja" ja isopäisiä tyttönukkeja, jotka vieraannuttavat pikkutytöt arkitodellisuudesta. Mitä on pikkutyttöjen arkitodellisuus? Miten kasvattajat mieltävät tyttöjen arjen?
Pojille myydään "örkkimönssäreitä" ja muita kauheita otuksia. Avainsana on kasvattajien mukaan yksipuolisuus. Lelukuvastot ja kaupan hyllyt ovat jakautuneet selkeästi poikien "mustaan puoleen" ja tyttöjen vaaleanpunaiseen. Neutraaleja leluja ei tahdo löytyä.

"Leluissa sama juttu; My little Ponya, kamalia isopäisiä tyttönukkeja, lollipoppeja – kaikkea mitä vieraannuttaa pikkutytöt arkitodellisuudesta… ja pikkupojille vain taisteluleluja – star warsia ja miekkoja, pyssyjä. Minun lapsuudessani joku guttaperkanukke tai alkeellinen muovinukke oli riittävää." (ÄITI1)

Kasvattaja toteaa, mitä leluja nykyään tarjotaan lapsille ja muistelee omaa yksinkertaista nukkeaan. Samalla hän arvottaa kamalaksi ja lällyksi *Bratzin*, johon viittaa isopäisellä tyttönukella. *Bratz* – nukke vertautuu guttaperkanukkeen ja alkeelliseen muovinukkeen, joka on kasvattajan mielestä riittävä.

"Lelut ovat muutenkin sukupuolittuneet liikaa – pojille on lähes yksinomaan tarjolla action-murhasankareita ja muita örkkimörssäreitä jopa Legoissa, tytöille taas hempeitä lällyjuttuja. Jälleen avainsana on yksipuolisuus. Täytyy olla vaihtoehtoja ja vapaus valita." (MK1)

Kasvattajan mukaan lelumarkkinoiden avainsana on yksipuolisuus. Vaihtoehtoja on niukasti, kaikki "poikien tavara" on samantyylistä ja myös tytöille suunnataan pääosin pinkkiä "prinsessakamaa".

Kasvattajat ihmettelevät, mistä johtuu, että tytöille suunnataan kaikkea ”makean väristä, sievää ja söpöä”. Mikä stereotypia *pakottaa* aikuiset tekemään tytöille näitä ”vaaleanpunaisia unelmia”? Lelutuotanto on *aikuisten* maailmaa, jossa suunnitellaan, tuotetaan ja markkinoidaan leluja lapsille. Jos aikuisten maailma ei ole yhtä sukupuolittunut kuin 3-vuotiaiden, miksi sitten lelutehtailu ylläpitää lasten kahtiajakautunutta maailmaa? Markkinoille tulvii leluja, jotka eivät ole tervetulleita jokaiseen kotiin. Tyttöjen vanhemmat joutuvat ottamaan kantaa erilaisiin asioihin kuin poikien vanhemmat. Erityisesti poikien vanhemmat kertovat omasta ”asennemuutoksestaan”, joka myötäilee yleistä suhtautumista pyssyleikkien sallimiseen. Moni vanhempi kieltää ehdottomasti leluaseet, mutta sallii silti keppi- ja pökkelöpyssyt ”pojat on poikia” – lauseen kanssa. Myös barbien salliminen vaihtelee. (Kalliala 1999, 270–271.)

Kasvattajat pohtivat keskusteluissa kriittisesti lelumarkkinoita ja niiden valtaa leikkikulttuurin määrittelijöinä:

”Pojat ja tytöt ovat jossain määrin aina erilaisia, mutta toisaalta ei meillä kai ole mitään järkevää tarvetta korostaakaan sitä erilaisuutta. Lelukuvastot ovat oksettaneet minua asenteellisuudellaan jo pitkään. Ei sukupuoliroolitus niissä jää vain prinsessoihin ja ritareihin, vaan niissä tuetaan hyvin selkeästi 50-luvun sukupuolirooleja. Tytöille suunnatut sivut ovat värityksellään vaaleanpunaisia ja niillä esitellään vaaleanpunaisia silitysrautoja, imureita, liesiä ja lähes kaikki mahdolliset kodinkoneet. Pojille suunnatut sivut ovat tummansinisiä tai mustia taustaltaan ja heille tarjotaan kaikenlaisia rakennussarjoja, autoja, salapoliisivälineitä yms. Raivostuttavaa!” (MK20)

Moni kasvattaja sanoo suoraan olevansa vihainen kuvastojen yksipuolisesta ja 1950-luvun sukupuolirooleja pönkittävästä asetelmasta. Kasvattaja kuvailee, kuinka tytöille suunnatut sivustot ovat vaaleanpunaisia ja täynnä kodinkoneita. Pojille tarjotaan ihan erilaisia leluja kuin tytöille. Kasvattajaa tämä raivostuttaa.

Kasvattajat pohtivat sitä, että tytöt ja pojat ovat jossain määrin erilaisia, mutta meillä ei ole mitään *tarvetta korostaa* sitä erilaisuutta. Onko kasvattajilla kuitenkaan kovin monia mahdollisuuksia *häivyttää* eroja tai edes peittää sukupuolen korostunutta kahtiajakoa, kun neutraaleja tamineita on niin vähän tarjolla?

”Ärsyttävämpää on esimerkiksi McDonaldsin kahden lelun valintamahdollisuus aterian yhteydessä: tytöille pinkki söpö elukka ja sen mukaiset lässytystekstit pakkauksessa ja pojille rajumpi toimintalelu. Mutta: tässäkin voi äänestää kukkarollaan.” (ISÄ1)

Myös pikaruokaloiden kahden lelun valintamahdollisuus herättää närkästystä. Kasvattajan mukaan tarjolla on vain selkeästi ”pinkki, söpö elukka” tytöille ja ”raju toimintalelu” pojille. Moni lapsi jää ilman lelua, jos kumpikaan vaihtoehdoista ei ole kiinnostava. Kasvattaja toteaa, että ostaja voi ”äänestää kukkarollaan” eli jättää valitsematta kummankaan vaihtoehdon.

”Meilläkin 9-vuotias tyttö on morkannut noita kuvastoja. Mutta kommentti on lähinnä: ”Tyhmää ja lapsellista, kuka haluu tollasia (=tyttöhömppää/actionroinaa).” (ISÄ2)

Myös lapset osaavat arvostella lelukuvastojen yksipuolisuutta. Isä kertoo, että hänen 9-vuotias tyttärensä kommentoi lelukuvastoa tyhmäksi ja lapselliseksi. Tyttö on kasvanut ohi ”tyttöhömpästä ja actionroinasta” tai sitten hän ei ole koskaan siitä välittänyt.

”Meillä tyttö vuolee taitavasti puukolla, pitää metsässä kulkemisesta, akrobaattitempuista ja vauhdista. Prinsessahepeneet olisi tiellä. Taisi olla noin 7-8- vuoden ikäinen, kun prinsessahömppä muuttui äkkiä ällöksi. Sen takia en ihmettele, etteikö 12-vuotias osaisi morkata kuvastojen leluvalikoimaa ja niiden sukupuolimalleja. Meillä se morkkaus ilmenee siinä, että pyydetään menemään suoraan muuhun kauppaan, ei kuvaston takia huomata miettiä mitään sukupuolirooleja tai malleja. Kama vaan on tyhmää. (ISÄ2)

Poika (6v) vielä kelpuuttaa supersankarihahmot ja kuvastojen roinan. Ehkä kuitenkin myynti paranisi, jos tytöille mainostaisi myös radio-ohjattavia lentokoneita ja pojille kokkivälineitä. Toisaalta ei kannata ostaa leikkityökaluja tai kokkileluja, oikeaa puukkoa ja paistinpannua voi hyvin opetella käyttämään jo eskari-iässä valvottuna.” (ISÄ2)

Isä kertoo lastensa leikeistä ja harrastuksista. ”Prinsessahepeneet” olisivat kasvattajan mukaan vain tiellä vauhdikkaan tytön menossa. Isä ei ihmettele, etteikö 12-vuotias osaisi kritisoida lelukuvastojen sukupuolittunutta maailmaa. Hänen lapsensa mielestä ”kama vain on tyhmää”, se ei kiinnosta. Isän mukaan tytöille voisi markkinoida radio-ohjattavia lentokoneita ja pojille kokkivälineitä, toisaalta hänen mielestään lapsi voi eskari-iässä opetella käyttämään jo oikeaa puukkoa ja paistinpannua, valvottuna tietysti.

Prinsessat ja bioniclet

”Poikien legoissa on vain poikien kuvia ja tyttöjen legopaketeissa tyttöjen. Tosin meillä tyttö tekisi mielellään rakennussarjoja, joita löytyy vain City-sarjasta eli poikien juttuja nekin. Kun itse olin lapsi, oli legot unisex-kamaa.” (MK2)

Kasvattaja pohtii Legon sukupuolittumista. Hänen lapsuudessaan Legot olivat neutraaleja, mutta nykyään ne on jaettu selkeästi tyttöjen prinsessa-, hevos- ja perheaiheisiin. Pojille valikoimassa on avaruuteen, taisteluun, merirosvoihin ja ajankohtaisiin hahmoihin perustuvia Lego-sarjoja.

”Legokaan ei enää usko sukupuolineutraaleihin palikoihin, vaan kertoo valmiita tarinoita tytöille ja pojille: ensin tuli tytöille kodikkaita *Belleville*-juttuja ja pojille jännittäviä merirosvo-, saarelais- tai avaruusseikkailuja. Kaikki lapset tuntevat esitteiden kolmijaon: vauvojen, tyttöjen ja poikien lelut.” (Kalliala 1999, 199.) Jo pienten lasten *Duplo*-palikat on jaettu prinsessa- ja puuha-Pete sekä *Cars*-aiheisiin.

Tytöille ilmestyi vastikään *Lego Friends* -viiden tyttöhahmon sarja. Sittemmin sarja on paisunut kokonaiseksi tyttöjen kaupungiksi ja se on erityisen suosittu alakouluikäisten tyttöjen keskuudessa. Edelleen valmiit tarinat viiden tytön harrastuksista ja mielenkiinnonkohteista siivittävät leikkiä. Olivia, Emma, Mia, Andrea ja Stephanie ovat ja elävät jokaisen tytön mielikuvissa ”Heartlake Cityssa”, josta on rakennettu kokonainen *tyttöjen* legomaailma. ”Ihanaa, tyttöjen legoja!” hihkui eräs kahdeksanvuotias, joka ei aiemmin ollut juuri legoista välittänyt. Tällä kertaa Lego on osunut nappiin huomatessaan markkinaraon tytöille suunnatuissa sarjoissa. Lego Friends korvaa tyhjyyden tyttöjen maailmassa, mutta samalla se entistä tarkemmin erottelee, *kuka* niillä voi leikkiä. Kohderyhmä on 6-12-vuotiaat ja vaikka sukupuolta ei ole erikseen ilmaistu; jokainen tietää, että pojat eivät leiki ”Heartlake Cityn” kauneushoitolassa, kahvilassa, eläinlääkärissä tai hevostalleilla. (Lego-kuvasto heinäkuu-joulukuu 2012)

Aika näyttää jatkuuko Legon menestystarina vai hiipuuko suosio kuten kävi zhu zhu petseille ja muille suosikkileluille. Tyttöihin vetoavat tarinat ja pastellinen värimaailma yhdistettyinä tyttömäisiin aktiviteetteihin on toisaalta mukavaa vaihtelua Legon paljon laajempaan ”poikien maailmaan”. Positiivista sekin, että näillä tyttölegoilla voi oikeasti leikkiä, koska nuket taipuvat ja liikkuvat yhtä hyvin kuin poikien legot. Siinä on ero aikaisempiin tönkköbarbeihin ja pönöttäviin prinsessalegoihin. Kuitenkin sukupuolittuneesti jakautuneet maailmat saavat miettimään, miksei vät vanhat legot ja rakentelu riitä nykylapsille tai aikuisille, jotka niitä suunnittelevat. ”Lego-

tarinat eivät itse asiassa eroa paljonkaan television tai valkokankaan kertomuksista" (Kalliala 1999, 155); Legon tarinoista on olemassa lasten piirrettyjä, joissa tutut hahmot seikkailevat ja valmiit tarinat jatkuvat. Samoin Barbie seikkailee jo useissa elokuvissa.

"Kehtaako poika ostaa nuken tyttöjen osastolta?"

Kasvattajat pohtivat sukupuolittuneiden lelumarkkinoiden vaikutusta lapsiin ja he ovat huolissaan erityisesti poikien roolin ahtaudesta:

"Onko niin vaikeaa tehdä leluja, joilla molemmat sukupuolet voivat leikkiä? Itse ainakin pienenä leikin sulassa sovussa sekä action maneilla että barbeilla, vaikka barbienällöpinkkimaailma inhottikin." (NAINEN1)

*"Onko niin, että pojat eivät saa ostaa tyttöjen lällyleluja ja lelukaupassa on portti, mistä tyttöjä ei päästetä poikien action-osastolle**?** Eiköhän lapset halua leluja, jotka ovat heidän mieleisiään."* (MIES1)

"Kehtaako poika ostaa nuken tyttöjen osastolta? Ostaisiko poika nuken, jos nuken mekko ei olisi pinkki, vaan sininen? Niin kauan, kun lelut on aseteltu sukupuolittain, poika, joka haluaa nuken, ei välttämättä hae itselleen nukkea. Se ei sovi. Sitten kaverin tai sisaruksen leluilla voidaan leikkiä ei-tyypillistä leikkiä." (NAINEN2)

Kasvattaja pohtii, miksi on niin vaikeaa tehdä "leluja, joilla *molemmat* sukupuolet voivat leikkiä". Toki kaupasta voi ostaa *toiselle* sukupuolelle suunnatun lelun, mutta harvoin lapset uskaltavat niin tehdä. Yksi syy tähän on mainostaminen. Kun leluja markkinoidaan selkeästi vain toiselle sukupuolelle, lapsi ajattelee, ettei hän voi sellaista lelua käyttää. Kotona voi leikkiä, mutta ei kavereiden nähden. Toinen syy onkin vertaisryhmän voimakas kontrolli oikeanlaisen maskuliinisuuden ja feminiinisyyden esittämisestä. Kasvattajat myös pohtivat poikien ahtaampaa sukupuoliroolia ja sitä, miten *toisen* sukupuolen leluja voi *lainata* sisaruksilta tai *leikkiä salaa* kaverin leluilla.

"Omasta lapsuudestani kyllä muistan, että vaikka olin tyttö, minulla oli esim. He-Man ukkoja, merirosvolegoja ja rakennussarja. Myös nukkeja, tietenkin. Mutta tyttö voikin leikkiä poikien leikkejä ja poikien kanssa. Pojan rooli on kapeampi ja kaverit kiusaa, jos poika leikkii paljon

tyttöjen kanssa. Pojan, siis pienen pojan pitää olla tässä yhteiskunnassa mies. Ja jos poika erehtyy leikkimään ikiomalla nukella, hän ei ole mies, vaan tyttö." (NAINEN2)

Nainen pohtii poikien kapeampaa roolia yhteiskunnassamme. Poikia kiusataan herkemmin feminiinisen lelun ja leikin vuoksi ja siksi moni poika leikkii salaa näitä leikkejä.

"Totta kai lelut voisi kategorisoida uusiksi esim. mekaaniset lelut, pukeutumiseen liittyvät, kotileikit.. Ja tilanne olisi täysin nykytilannetta vastaava, koska juuri noinhan ne on kategorisoitu. Erona olisi lähinnä se, että sivut värjättäisiin satunnaisesti uusiksi, jotta vaaleanpunainen ja sininen eivät häiritsisi feministisiä silmiä." (MK3)

Kasvattaja pohtii lelujen kategorisoimista uusiksi: "mekaaniset lelut", "pukeutumislelut" ja "kotileikit". Tilanne ei kuitenkaan hänen mielestään muuttuisi, sillä juuri näinhän ne on aseteltu. Erona voisi olla värien muuttaminen, mutta olisiko sekään järkevää?

Meidän Perhe-lehti (2009:11) kategorisoi taannoin lelut uudelleen jutussa, jossa valittiin joululahjaa kolmelle erilaiselle "tyypille": jutussa esiintyi "kantrilapsi", "luova tyyppi" ja "stara". Lehden otsikkona oli: "*Hyvälle tyypille hyvä lelu".* Lehti oli valinnut joulusesongin leluista kullekin tyypille sopivat lelut. Kaikissa ryhmissä oli sekä perinteisiä tyttöjen että poikien leluja. Leluja ei siis automaattisesti tarvitse jakaa sukupuolen mukaan, vaan ne voisi ryhmitellä, vaikka lapsen luonteen ja kiinnostuksen mukaisesti. (Ilkka 2009, 40–43.)

"Kielletään kaikki ne lelut, joiden voi katsoa olevan suunniteltu jollekin sukupuolelle ja sallitaan vain ne, joilla voi leikkiä kaikki. Tässä tosin on huomioitava myös muut erityisryhmät, kuten maahanmuuttajat, uskonnot, seksuaaliset vähemmistöt jne. Jos löytyy lelu, josta joku lapsiryhmä ei pidä, pitää se kieltää. Tällä päästäisiin nopeiten täysin samanlaisiin lapsiin." (MK3)

Kasvattaja epäilee pitääkö sukupuolitetut lelut kieltää ja sallia vain ne, joilla kaikki voivat leikkiä. Näin päästään kasvattajan mukaan "nopeiten täysin samanlaisiin lapsiin". Feminismin ja sukupuolitietoisen kasvatuksen tarkoitus ei ole tehdä kaikista lapsista samanlaisia eikä myöskään kenestäkään sukupuolettomia. Tarkoitus on puuttua ahtaisiin roolimalleihin ja lisätä lasten *valinnanmahdollisuuksia* eli sitä, että lapsi voi *halutessaan* valita myös *toisin* kuin perinteisen omaan sukupuoleen liitetyn lelun.

Arvojen ja asenteiden muuttuminen ja muuttaminen on hyvin hidasta ja aina uudet asiat ja muutokset vanhassa ja totutussa kohtaavat aluksi vastarintaa. Näin myös sukupuolisensitiivinen kas-

vatus saa osakseen pelkoa ja vastustusta ja moni kasvattaja ymmärtää sen sukupuolineutraaliksi. (Salonen 2011)

”Leluista sen verran, että mielestäni ketään ei tarvitsisi enää pukea prinsessoiksi. Aika vanhanaikaista touhua suoraan sanottuna, ihan samoin kuin pojat puetaan ritareiksi. Eiköhän nykylapsilla ole nykyään vähän muut ihanteet.” (NAINEN1)

Nainen toteaa, että hänen mielestään tietyt roolileikit ovat aikansa eläneitä ja jopa vanhanaikaisia. Hänen mielestään ”nykylapsilla on vähän muut ihanteet”.

Roolileikit, niin prinsessaleikit kuin taisteluleikit ja perinteiset kotileikit ovat kuitenkin tärkeitä lapsille. Kokeilemalla erilaisia rooleja, myös vanhoja ja perinteisiä, lapset muodostavat paitsi omaa maailmankuvaansa, he rakentavat myös sukupuoltaan. Ne ovat siis tärkeitä. Marjatta Kalliala (1999) on tutkinut leikkikulttuurin muutosta ja hän toteaa kotileikin muuttaneen muotoaan, mutta edelleen sen avulla kokeillaan rooleja ja harjoitellaan ihmissuhteita ja kanssakäymistä.

”Kautta aikojen tytöt ovat leikkineet nukeilla ja pojat autoilla. Mikäli päinvastaisia haluja ilmenee, niin antaa palaa vaan! Ei siitä tarvitse nostaa älämölöä suuntaan taikka toiseen!” (MK4)

Lelujen arvottamisesta

1940-luvulla leluihin suhtauduttiin vakavasti etenkin asiantuntijapiireissä. Muutos 1990-luvulle tultaessa oli huomattava, mutta kuitenkaan ”hyväksi” määriteltävän lelun idea ei ole kokonaan kadonnut. Lastenhuoneissa näkyy edelleen ”pedagogissävyisiä pyörteitä”. Toisaalta ”hyvän maun”, ikäsuositusten, psykologisoinnin ja pedagogisoinnin hylkääminen raivaa tietä leikkimielisille suhtautumiselle leluihin. (Kalliala 1999, 266.)

Moni vanhempi haluaa nykyään irtisanoutua lelujen arvottamisesta. Tämä näkyy jo Kallialan 1990-luvun lopun tutkimuksissa. Moni kasvattaja heittäytyy sovinnolla markkinavoimien ja ikäpolviohjauksen armoille. ”Kiireiset vanhemmat, jotka eivät työskentele kasvatusalalla, eivät pohdi eivätkä perustele, vaan noudattavat yksinkertaisesti lasten toiveita” (Kalliala 1999, 273). He saattavat kokea, ettei heillä ole *oikeutta* kieltää tietynlaisia trendileluja siksi, koska niissä on paljon sellaisia piirteitä, joita aikuiset eivät ymmärrä. Lasten valitsemien trendilelujen vastapainoksi äidit saattavat ujuttaa joukkoon jotain, jonka ovat katsoneet hyväksi, kehittäväksi tai ar-

vokkaaksi leikkikaluksi. Tällainen asema saattaa olla esimerkiksi äidin ostamalla nukkekodilla, vaikka lapsi ei sillä niin paljon leikkisi. Hyvän lelun idea konkretisoituu puuhuonekaluin sisustetussa nukketalossa, jolloin kasvattaja *oikeuttaa* lapsen esineympäristön muotoilun ja näkee sen ympäristön *rikastamisena.* (Kalliala 1999, 265–266)

Toisenlaista näkökulmaa edustaa kasvattaja, joka haluaa sanoutua irti kaikista ikäsuosituksista, mitä leluissa lukee ja korvata nämä ohjeistukset sillä, mikä tuntuu hauskalta ja sopivalta omalle lapselle. Vastakkainen ajatusmaailma vallitsee niiden kasvattajien keskuudessa, jotka vastustavat kaikenlaisia muotileluja: lapseen vedotaan sillä, ettei näillä muotileluilla voi useinkaan leikkiä. Vanhempi saattaa kokea, että lapsi ”ymmärtää”, ettei niillä voi leikkiä, kun ne ovat kauhean näköisiä ja kalliita ja helposti rikkimeneviä. Hetkittäin vanhemmat tavoittelevat selkeyttä hyvän, kasvattavan ja kauniin lelun kautta. He puolustautuvat ”höpötyksiä” ja ”hirvityksiä” vastaan rationaalisesti ja uskovat lapsen ymmärtävän. Lelujen hankintaa hallitaan ja kontrolloidaan myös järjestystä ylläpitämällä. Toisaalta aikuisen on vaikea tietää, millainen lelu oikeasti kiinnostaa lasta pitempään. Trendilelut kun tuppaavat jäämään sivuun, kun uudet muotilelut saapuvat viimeistään seuraavana jouluna. (Kalliala 1999, 266–267.)

Barbie lunastaa paikkansa…nukke siinä missä muutkin

”Lapseni aloittaa uudessa päiväkotiryhmässä ja vien hänet aamulla hoitoon. Lastentarhanopettaja kysyy: ”Menetkö leikkimään barbeilla Liisan kanssa?” Päivän päätyttyä kysyn, leikkikö hän barbeilla. ”Joo leikki.” Hieman ihmettelen vastikään kolme täyttäneiden barbileikkejä, kun itse olin lähimmäs 13-vuotias, kun leikin barbeilla. En usko, että 3-vuotiaat osaavat itse kaivata barbeja, ellei heille niitä päiväkodissa anneta. Ohjataanko tyttöjä barbilaatikolle ja poikia automatolle tai pikkuautojen parkkitalolle? Tarvitseeko asiaa edes kysyä? Näin päiväkodissa toimitaan. Ei siinä mitään, kunhan muistetaan välillä ohjata toisinkin päin, että roolit pääsevät myös sekoittumaan. Onneksi tytöt pääsevät välillä autoleikkeihin. Uskalletaanko poikia kannustaa myös barbikorille ainaisen automaton sijaan? (HAVAINTO)

Toisinaan vanhempien ja lasten leluille antamat merkitykset eroavat toisistaan. Tyttöjen vanhempia puhuttavat barbit, poikien vanhempia aseet ja ”sotapojat”, joita kutsutaan myös ”taisteli-

joiksi, örkeiksi tai ukoiksi”. Samat lelut herättävät ristiriitaisia tunteita sekä ammattikasvattajissa että lasten vanhemmissa. Moni vanhempi ei ole ihastunut barbeihin *pikku*tyttöjen leluina, mutta ei silti kyseenalaista niitä ihan täysin. *Vastustamisesta* saattaa seurata se, että lelun status nousee ja paine sen *haluamisessa* kasvaa. Barbit koetaan isojen tyttöjen leluina. Ennen, kasvattajien omissa muistoissa, niillä leikittiin vasta myöhemmässä vaiheessa liki 12-vuotiaina, kun taas nykyisin barbi saattaa kuulua 2-vuotiaan lelukoriin. Osa kasvattajista haluaa pitää barbin pannassa, etenkin pikkulapsilta. Jos on itse leikkinyt barbilla vasta 12-vuotiaana, on ehkä vaikea kuvitella, mitä 2-vuotias *osaa* sillä leikkiä. Alun perin barbit lienee suunnattu kouluikäisille tytöille, mutta leikkikulttuurin muuttuessa harvempi tyttö enää niistä kiinnostuu vanhempana. Onneksi tilalle on tullut jotain muuta, sillä kyllä alakouluikäiset vielä leikkivät. (Kalliala 1999, 268–269.)

Päiväkotikulttuurin ääneen lausumattomia sääntöjä noudatetaan leikkivälineiden hankinnassa. Yhteinen ”hyvien leikkivälineiden koodisto” ohjaa hankintoja, joista päättävät ammatti-ihmiset ”vastuullisesti ja harkiten”. (Kalliala 1999, 245.) Tv-ruudun ja valkokankaan lelujen salliminen (muun muassa Disneyn hahmot ja Muumit) ei kuitenkaan merkitse suopeaa tai kritiikitöntä suhtautumista niihin (Kalliala 1999, 229).

”Rajojen venyttäminen” näkyy Kallialan mukaan myös suhtautumisessa päiväkodin leikin välineisiin. ”Pedagoginen seula” on vähitellen muuttunut yhä harvemmaksi; melkein kaikki kelpaa: 1990-luvulla päiväkotiin pääsivät barbit ja ponyt, kuten myös prätkähiiret ja power rangersit. (Kalliala 1999, 229.) Sama sallivuus on jatkunut 2000-luvullakin. Ainoastaan aseita ja leikkipyssyjä päiväkodeissa ei ole. Kuitenkin monenlaiset taisteluhahmot, kuten poikien *Bioniclet* ovat sallittuja. Barbien jälkeen tyttöjen leikkiin tulivat *Bratzit*, jotka ovat paljon meikatumpia ja laitetumpia, kuin vanhat barbit. Bratzin jälkeen uusimpia nukkeja ovat *Monster High*-luurankotyyliset, laihat ja sinihuuliset hirviökoulun kasvatit, joita tytöille kaupitellaan. En tiedä, ovatko ne päässeet tyttöjen suosioon? *Miten* näihin uusiin barbeihin suhtaudutaan?

Erilaisten barbien täsmäleluluonne perustuu niille osoitettuihin toimintoihin. Pääasiassa barbien tehtävänä on *olla* kaunis; *tekeminen* on oheistoimintaa. Kaunotarrooli on ensisijainen, nuken yleisrooli. ”Pullamahainen”, raskaana oleva ja nuken vatsaa pyöräyttämällä vauvan synnyttävä barbimuunnos ei kelpaa kaunottaren rooliin. Tässä barbin ”täsmäleluluonne” sitoo leikkijän kädet ja mielikuvituksen: pullamahabarbi pääsee leikkiin vain, kun tarvitaan synnyttäjää. (Kalliala 1999, 157.)

”Barbi herättää keskustelua ja tunteita” (Kalliala 1999, 229). Barbia voidaan tässä tapauksessa käyttää yleisnimenä muille vastaaville nukeille. Kasvattajia kiusaa usein barbin viestimä naisku-

va ja korostunut sukupuolisuus. Nalle voi olla vaihtoehtoisesti tyttö tai poika, mutta barbi on yksiselitteisesti tyttö tai nainen, joten sen luonne erottaa sukupuolet toisistaan tiukasti, ahtaasti ja stereotyyppisesti. Pieni lapsi jäljittelee nukkea hoivatessaan aikuista, koska on kiinnostunut siitä roolista, mitä aikuiset tekevät. Barbi ei tue hoivaavan äidin mallia, vaan edustaa toisenlaista naisihannetta. Barbileikki keskittyy ulkonäköön ja juhlimiseen, kun taas kotileikin äidin rooli keskittyy arkeen. Barbi on lisäksi seksikäs. Varauksellinen suhtautuminen barbiin ilmenee Kallialan tutkimuksessa myös siinä, ettei barbin arvottamisesta mielellään puhuta lasten kuullen. Jos vanhemmat itse vastustavatkin periaatteessa barbeja, lapsi saattaa saada sellaisen lahjaksi. Tällöin barbilla on näyttöarvoa jopa leluna, se on kaunis ja upea, oikea aikuisnukke, joka lyö laudalta pullukat lapsinuket. (Kalliala 1999, 269–270.)

”Barbi edustaa ”vääriä arvoja”, sekä kaupallisuutta että stereotyyppistä, ulkonäköön keskittyvää ja älyllisesti tyhjänpäiväistä naiskuvaa”. Barbin ikuiseen ja liioiteltuun kauneuteen reagoidaan myös itseironisesti. Puolustukseksi esitetään toisaalta; ”Ne leikkii kuitenkin sitä maailmaa siellä kotona ja siinä on kuitenkin se perhe”. Halutaan ajatella, että barbilla leikitään ”kunnon leikkejä” huolimatta siitä, että se seksisymbolina onkin epäilyttävä, eikä oikeastaan näytä erityisen äidilliseltä. ”Ryhtymällä kotileikin äidiksi barbi siis lunastaa paikkansa päiväkodissa.” (Kalliala 1999, 231.)

”Kun lapsi leikkii barbeilla, niin ei hän varmaan mieti, että se on missi tai näin. Se on sitten se nukke, joka on sen vanhan vauvanuken valloittanut ”(Kalliala 1999, 231).

”Oikeastaan lapset leikkivät samanlaista kotileikkiä kuin aina ennenkin, nuket vain muuttavat muotoaan” (Kalliala 1999, 231).

Aikuiset haluavat uskoa, että lapselle barbi on ”nukke siinä missä muutkin”. ”Barbin ja barbileikin tulkitseminen näin ratkaisee aikuisessa herkästi syntyvän ristiriidan: aikuinen lukee vaistomaisesti barbin pinnallista feminiinisyys- ja ”seksikkyyskoodistoa” ja vaivautuu pikkutytön ja barbin kohtaamisesta. Barbin ulkonäön herättämät ajatukset barbileikin luonteesta on paras torjua ajattelemalla ”ihan samanlaisia kotileikkejä ne leikkivät kuin aina ennenkin”. (Kalliala 1999 231–232.)

”Barbi on aikuisten sallivuuden indikaattori suhteessa tyttöjen leluihin”. Lapsellisten ja epäerottisten ponien on todennäköisesti helpompi päästä pedagogisen seulan läpi. Ennen 1990-lukua tämä pedagoginen seula on ollut tiukempi. (Kalliala 1999, 232.)

Poikien esiin pyrkivä ”taisteluvietti” saa vanhemmat taipumaan. Pyssyleikit halutaan nähdä ”seikkailuina” eikä ”taisteluina”. On helppo uskoa poikien ”tarpeeseen” leikkiä pyssyleikkejä, kun ympärillä on muiden pikkupoikien vanhempia yhtä sallivine asenteineen. Moni vanhempi ja ammattikasvattajakin haluaa tulkita sallivuuden omaksi ”kasvukseen”. Aseet liittyvät lapsen, pojan sukupuoli-identiteetin muodostumiseen, jossa esikuvaksi kaivataan isoa, vahvaa ja osaavaa miestä. Tarvitseeko tämän miehenmallin kuitenkaan osata tappaa, sillä siitähän pyssyleikeissä lopulta on kyse, vaikka ne naamioidaankin seikkailun kautta oikeutetuiksi. Kasvattajat tulkitsevat myös, ettei poikien pyssyleikeistä viehättymistä pysty kasvatuksella muuttamaan. (Kalliala 1999, 272–273.)

5. Kasvattajat sukupuolta tekemässä

5.1 Kasvattajan valta

Sukupuoleen liittyy oikein ja väärin tekemisen -ajatus sekä *normaalin* määrittämistä. Päiväkodissa sekä aikuiset että lapset jakavat toimintoja ja kontrolloivat toisiaan sukupuolen mukaan. Lapset oppivat nopeasti määrittelemään sukupuolen ”oikeaa” toimimista havainnoimalla muiden toimintaa. (Lehtinen 2009.) Yleensä aikuiset asettavat sukupuolistavia sääntöjä ja lapset rikkovat niitä. Lapset haastavat toisiaan ja aikuisia rikkomaan stereotyyppistä sukupuolen jakoa omalla toiminnallaan. He yllättävät aikuisia kasvatuksen arjessa toimimalla toisin ja vastoin aikuisten sukupuolista järjestystä. (Ylitapio-Mäntylä 2009; 2011, 277.)

Lasten kontrollointi on yhä enemmän muuttunut piiloisin keinoin vaikuttamiseksi. Tavoitteena on normaaliyksilöiden kasvattaminen. ”*Normaalistaminen* on sisäänrakennettu koulun pedagogis-psykologisiin menetelmiin ja käytäntöihin, jotka hävittävät näkyvistä sen, miten koulu luokittelee, valikoi ja erottelee paitsi tietoa myös ihmisiä” (Vuorikoski 2005, 40–41; Ojakangas 1997, Vuorikoski 2003.) Samanlaisia luokituksia on näkyvissä myös päiväkotikasvattajien kokemuksissa ja päiväkodin toimintakulttuurissa.

Erityisesti poikien *toisin* toimiminen herättää ihmetystä aikuisissa. Ihmetystä herättävät tilanteet ovat usein poikien tyttömäisinä pidettyjä leikkivalintoja ja pukeutumista (Ylitapio-Mäntylä 2009; 2011, 277.) Aikuisten tuottamat sukupuolittavat rajat rikkoutuvat usein yllättävissä tilanteissa, jolloin kasvattaja saattaa hyvinkin hämmentyä. Tilanteet poikkeavat totutusta, eikä kasvattaja osaa heti toimia oikein. Kasvattaja joko vahvistaa tai rikkoo sanomisellaan, eleillään ja ohjaamisellaan yhteiskunnassa vallitsevia sukupuolisia oletuksia. (Ylitapio-Mäntylä 2009; 2011, 277–278)

Tytöille sallitaan, poikia rajoitetaan?

”Vierailin lasteni kanssa liikennepuistossa, jossa oli lasten tapahtuma. Päivä alkoi puistossa klo 12, jolloin esiintyi lastenlaulubändi. Osa lapsista rynni jo tuolloin autojen luo, heti kun puisto avautui. Kuitenkin heitä kiellettiin ottamasta autoa ja etenkin ajamasta sillä, ennen kuin lauluesitys oli ohi. Lapset olivat tulleet puistoon ajamaan ja liikehtivät kärsimättöminä sen tunnin verran, kun bändi esiintyi. Autoilla pääsi ajamaan vasta tunnin päästä. Tytöt odottelivat kiltisti konsertin loppua, varoivat koskemasta autoihin tai ainakaan ajamasta niillä. Pojat muodostivat hyvissä ajoin pitkän jonon autoineen, kävipä muutama ajamassakin kierroksen. Liikennepuiston henkilökunta katsoi läpi sormien poikien menoa, ajettiin väärään suuntaan, ohiteltiin, kaahattiin ja kolaroitiin väärällä kaistalla. Tyttöjä sen sijaan opastettiin, mieshenkilökunta ojensi tyttöjä kovasti, kun autoa palautettiin väärän tien kautta parkkiin.” (HAVAINTO)

Liikennepuiston tapahtumat osoittavat selvästi erilaisen kohtelun tyttöjen ja poikien kohdalla. Poikien toimintaa ja kärsimätöntä liikehdintää katsotaan läpi sormien, eivätkä pojat saa yhtä helposti rangaistusta väärin toimimisesta. Tytöt jaksavat olla kiltisti, odottaa kiltisti lupaa. Esimerkiksi liikennepuistossa kaikkien piti odotella melko pitkä aika, ennen kuin oli lupa mennä autojen luo. Tytöt odottivat kiltisti, mutta pojat eivät. Tietysti joukossa saattoi olla muutama poikkeus, niin tyttöjen kuin poikienkin kohdalla, mutta keskimäärin pojat etuilivat, kaahasivat autolla, mutta siihen ei juuri reagoitu. Tyttö sen sijaan sai sanktiota palauttaessaan autoa väärän kaistan kautta. Tämä tuskin oli tahallinen teko, sillä leikki-ikäiset lapset eivät vielä ehkä tunnista liikennemerkkejä. Miksi poika saa olla ”poika”, ovatko pojat ”poikia” kulttuurissamme erityisesti kun lapsille opetetaan liikennekulttuuria. Siirtyykö poikien autoilukulttuuri, jossa ohjeet ohitetaan, tulevaisuuden miesten ajotyyliin? Tässä vaiheessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, että tyttöjä ja poikia kohdellaan tasa-arvoisesti, eikä pojille anneta erivapauksia, vaan heiltä vaaditaan sama kuin tytöiltä.

”Olen saapunut katsomaan lapseni kevätjuhlaa. Juhla alkaa pikkupupujen hyppelyllä. Valkoisiksi puetut pikkupuput (päiväkodin vauvat) pomppivat musiikin tahdissa. Kaikilla on samanlainen, valkoinen asu ja päähineet. Juhlan viisi seuraavaa ohjelmanumeroa onkin täysin sukupuolittunutta performanssia. Katsojana en voi tietää, onko ajatus juhlan ideasta lähtenyt lapsista itse vai

onko henkilökunta tuottanut selkeän sukupuolijaon juhlaan. Juhlan aiheena oleva sirkus, kun antaisi mahdollisuuden myös yhteisten ohjelmanumeroiden työstämiseen. Haluan uskoa että roolit ovat lasten keksimiä, niin kahtiajakautunut koko juhla on. Ensin tanssivat kevään keijut; kaksi paremmin tanssitaitoista ballerinaa hyppelehtii edellä, muut kolme joutuvat seisomaan hiljaa, kukannuppuina ja tekemään liikettä ainoastaan käsillä. Näen, että yksi tytöistä on niin turhautunut nuppuna, että melkein itku pyrkii esiin. Hän taatusti mieluummin tanssisi, ratsastaisi tai osallistuisi edes liikkumalla. Pojat pääsevät punnertamaan, ratsastamaan, miekkailemaan ja esittämään villieläimiä; tyttöjen on tyytyminen villakoiriin. Sirot villakoirat menevät renkaan läpi. Tytöt ja pojat esiintyvät jokaisessa ohjelmanumerossa erikseen. Esitykseen osallistuu ainoastaan tyttöjä tai pelkkiä poikia. Vain yksi ryhmä pupujen lisäksi esiintyy yhdessä, he laulavat ja esittävät kaikki kirjaimellisesti samalla viivalla. Tämä onkin paras esitys, myös aikuiset ovat samalla viivalla, vain yksi aikuinen näyttää mallia edessä, selin katsomoon." (HAVAINTO)

Onneksi koulun juhlassa en näe samaa sukupuolittamista, koululaiset esiintyvät sujuvasti sekaryhmissä. Toivon ja haluan uskoa, että tämä sukupuolierottelu on vain ohimenevä välivaihe myös päiväkodissa. Mutta miksi koko päiväkoti, jossa on sentään monta lapsiryhmää, on valinnut sukupuolieroa esiin nostavan esiintymistavan? Onko asiaa tultu edes ajatelleeksi? Onko päiväkodin sukupuolijako niin luonnollistettu, ettei siihen osata kiinnittää huomiota? Vaikka tarkoitus ei olisi pönkittää sukupuolieroa näin voimallisesti, se kyllä pistää silmään, jos osaa sukupuolittumista katsoa. Kyllä lapsiin jokin muistijälki jää, jonka vuoksi he saattavat noudattaa kahtiajakoa aikuiselämässään, työelämässä. Päiväkodin naisiakaan ei voi täysin vastuuttaa yhteiskunnan kahtiajakautuneista työmarkkinoista. Päiväkodit ovat täynnä erilaisia naisia, joiden pitäisi tuoda esiin erilaista osaamistaan rohkeasti: kaikki tytöt kun eivät jaksa tanssia keijuina ja kaikki pojat eivät halua miekkailla. Lapsilla täytyy olla vaihtoehtoja.

Nyt kun ohjelma jakautuu näin selkeästi eri sukupuolten varassa toimiviin esityksiin, toisinajattelevilla aikuisilla, saati sitten lapsilla, ei ole helppoa luovia stereotyyppisten sukupuoliroolien maailmassa. Lapsi on sosiaalistettu ajattelemaan: "Olen poika ja minun *kuuluu* nyt miekkailla", vaikka en pidäkään siitä tai "Olen tyttö ja minun kuuluu tanssia herkkänä nuppuna, vaikka haluaisin miekkailla". Eivätkä lapset uskalla tai osaa vastustaa vallitsevaa ajattelutapaa. Toisenlaiselle, muunlaiselle kuin perinteiselle sukupuoliroolille, ei jätetä tilaa päiväkodin arjessa, ellei sukupuolisensitiivisyyttä aleta tietoisesti tuoda keskusteluun ja näkyväksi. Tuomalla sukupuoli keskusteluun, rohkaistaan lapsia ja aikuisia vapautumaan samoina toistuvista kaavamaisista rooleis-

ta. On ok, jos lapset tekevät edellä mainittuja juttuja, mutta voisiko heille antaa mahdollisuuden myös toisenlaiseen ilmaisuun, jos he sitä haluavat? Jokainen on omanlaisensa prinsessa tai prinssi, kaikki eivät voi sopia samaan muottiin.

Päiväkodin toimintakulttuuriin saattaa muodostua monia sukupuoleen liittyviä rajoituksia. Poikien ei uskota olevan kiinnostuneita askartelusta tai nukkeleikistä ja niinpä heidän ei odoteta osallistuvan askarteluun. Jos he kuitenkin osallistuvat kotileikkiin tai askarteluun, osallistumisellaan he rikkovat totuttuja, mutta usein piiloisia sääntöjä. Tietyt lelut ja leikit määrittyvät poikien alueeksi**,** toiset lelut kuuluvat ”tyttöjen juttuihin”. Lelut siis määrittyvät sukupuolen mukaan ja yhdistyvät tietynlaisiin joko maskuliinisiin tai feminiinisiin leikkeihin. Pojan unikaverinukke on tällöin poikkeus, joka voi hämmentää aikuisten luomia sukupuolittuneita jakoja. (Ylitapio-Mäntylä 2009; 2011, 279.)

Tyttöjen ja poikien leikkitilaa rajoitetaan päiväkodissa eri tavoin. Aikuiset sallivat pojille enemmän ääntä ja tilaa ja heidät ohjataan fyysisempiin ja tilaa vaativiin rajuihin leikkeihin purkamaan energiaa. Poikien toimintatila on etäämpänä aikuisesta, he saavat vapaammin liikkua päiväkodin äärialueilla. Tytöt ohjataan näpertämään pöydän ja nukkekodin ääreen aikuisen katseen alle. (Robinson & Diaz 2006; Wahlström 2003; Ylitapio-Mäntylä 2009; 2011, 279.)

Kasvattajat toistavat ja uusintavat jatkuvasti puheissaan ja teoissaan poikien näkyvyyttä ja tyttöjen hiljaisuutta määrittämällä leikit erikseen tyttöjen ja poikien leikeiksi ja korostamalla niiden toiminnallista erilaisuutta. Lasten sukupuolittavien rajojen rikkominen, kuten ”vääränlainen” pukeutuminen tai ”väärien” lelujen valitseminen voi hämmentää aikuista. Monet aikuiset ovatkin menettäneet avarakatseisuuden itsessään, mikä näkyy lasten toiminnassa ja asioiden ja ilmiöiden kyseenalaistamisessa. (Salo 2006.) Luokittelemme usein asioita tiedostamatta itsekään miksi. Kulttuurimme kautta sosiaalistumme siihen, mikä on feminiinistä ja maskuliinista, hyvää ja pahaa, oikein ja väärin tai normaalia ja epänormaalia. Kaksijakoinen luokittelu johtaa siihen, että päätämme mitkä toiminnat ja käytännöt ovat sopivia tytöille ja pojille. (MacNaughton 2005.) Kuitenkaan itse leikeillä, leluilla ja vaatteilla ei ole sukupuolta. (Ylitapio-Mäntylä 2011, 279.)

”*Pojat ajavat nukenvaunuilla rallia käytävällä. Lastentarhanopettaja tulee ja sanoo, että ne ovat ”vauvoja varten”. Käyn katsomassa ajavatko pojat vielä liian lujaa; pojilla on vaunuissa pikkuautot. Meno on vilkasta edelleen. Kohta lto tulee: ”Nyt niillä on nuket kyydissä, se on nyt ok.”* (HAVAINTO)

Onko tärkeintä, että pojilla on nukke kyydissä, mutta kova meno saa jatkoa, kunhan käyttää vaunuja *nuken* kuljetukseen? Voihan rauhallisempaa ajoa harjoitella, vaikka se pikkuauto vaunuissa.

Pojat osallistuvat usein hieman vastentahtoisesti päiväkodin ohjattuun toimintaan. Väitetään, että poikien rajuille toiminnan kohteille ei löydy tarpeeksi tilaa päiväkodissa. Uskotaan myös, että naispuolisissa päiväkotityöntekijöissä ei ole samaistumisenmallia pojille ja heidän maskuliinisuudelleen. Huoli *pojista* on virittänyt lukuisia projekteja poikien päiväkodissa ”jaksamisesta”. Poikaprojekteissa kysymys *tytöistä* ohitetaan toteamalla, että tytöillä on jo samastumismalli (naispuolinen henkilökunta), mutta pojille kaivataan miehen mallia. Tyttöjen valmista samastumismallia ei kyseenalaisteta (Espoon poikaprojekti 1991). Harriet Strandell (1993) kuitenkin problematisoi ajatusta, että tytöillä olisi valmis samastumismalli vain sen takia, että päiväkodin henkilökunta on pääsääntöisesti naisia. Strandellin (1993, 42–43) mukaan ei ole kyse aikuisen naisen mallista, vaan ”*pedagogisoituneiden käytäntöjen ja tavoitteiden*” -malleista, joiden avulla toteutetaan päivähoitojärjestelmän kasvatuksellisia ja muita tavoitteita. ”Nämä ammatilliset käytännöt sisäistävät tiettyjä piirteitä sukupuolispesifistä sosialisaatiosta ja luovat omalta osaltaan uusia sukupuolispesifejä tai – neutraaleja käytäntöjä, jotka ovat pitkälle päiväkodin kontekstin tuotteita, eivätkä sinällään yleistettävissä miksikään naturalistisiksi nais- tai miesmalliksi (Strandell 1993, 42–43)”.

Tytöt sosiaalistuvat ja alistuvat helpommin henkilökunnan ”virityksiin” ja ottavat huomioon näiden toiveita päiväkodissa. Tyttöjen on vaikeampi olla piittaamatta henkilökunnan toiveista ja pyynnöistä. Pojilta se onnistuu ”melko vaivattomasti”. He eivät kuule. Pojat näyttävät luovan omat reviirinsä päiväkodin reuna-alueille huolimatta henkilökunnan pyrkimyksistä. Pojat ovat vähemmän riippuvaisia kasvattajanaisista ja heiltä saatavista sosiaalisista palkinnoista. Tytöt sosiaalistuvat sitä vastoin henkilökunnan tavoin vastuurationaaliseen toimintamalliin. *Vastuurationaalisessa orientaatiossa* on keskeistä suuntautuminen ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja muiden valintojen asettaminen etusijalle, jolloin omat valinnat tehdään jäljelle jäävistä mahdollisuuksista. Toisaalta se on aktiivista ja aloitteellista toimintaa, joissain suhteessa oman reviirin luomista ja vallankäyttöä, toisaalta se on järjestelmään *sopeutumista* ja riippuvuutta sen sosiaalisista palkinnoista. (mt.)

Strandellin (1993, 41) mukaan on vaikea arvioida, miten tärkeä asia sukupuoli on lasten päiväkotimaailmassa. Sukupuoli nousee toisinaan esille hyvin voimakkaasti, ajoittain se voi olla taka-alalla, iän tai muun asian noustessa voimakkaammin esiin. Jotta ei juututa pohtimaan stereotyyppisiä *oletuksia* tyttöjen ja poikien erilaisesta olemuksesta (kiltit tytöt ja villit pojat), tyttöjen ja

poikien erilaiset *olemisen tavat* ja toimintatavat pitää suhteuttaa selkeämmin aikuisten *tapaan* virittää, ohjata ja *säädellä* lasten toimintaa päiväkodissa. Toimintaskaala vaihtelee riippuen aikuisen ohjailun määrästä, myös tyttöjen ja poikien sijoittuminen vaihtelee suhteessa toimintaan ja toisiinsa. Aikuisten ei-ohjaileva suhtautuminen lasten toimintoihin ja keskusteluihin liikuttaa toiminnan painopistettä aktiivisempaan ja aloitteellisempaan suuntaan sekä tyttöjen ja poikien kohdalla. Aktiviteetit ovat monipuolisempia ja vaihtelevampia ja sijoittuvat vähemmän pöydän ääreen ”hiljaisen puurtamisen” paikkaan. Niin tytöillä kuin pojillakin on laajempi kirjo erilaisia aktiviteetteja ja monipuolisemmat mahdollisuudet toteuttaa luovuuttaan sellaisissa päiväkodeissa, joissa henkilökunta ei ohjaile toimintaa ennakkoon asetettujen tavoitteiden suuntaisesti. (Strandell 1993, 33–34.)

Liian suunnitelmalliset ”tavoitteet” helposti edesauttavat sukupuolittuneiden toimintatapojen syntymistä. Perinteisesti aikuiset ovat säädelleet lasten liikkumista päiväkodissa hyvinkin tiukasti. Suuntauksena on ehkä kuitenkin nykyään ollut ohjaamisen ja säätelemisen väheneminen ja väljyyden salliminen päiväohjelmaan, jotta lasten omille mieltymyksille ja leikeille jäisi enemmän tilaa. Päiväkodin päiväjärjestys on edelleen keskimäärin melko tiukasti aikataulutettu ja se säätelee sekä lasten että aikuisten *vapautta* liikkua tilassa. Poikien toiminnan painopiste on ulkona tai päiväkodin reuna-alueilla, eteisissä ja tiloissa, jotka ovat vähemmän kontrolloituja päiväkodin järjestyksen suhteen. Tytöt toimivat hiljaisesti päiväkodin keskiössä aikuisen katseen alla. Aikuiset ylläpitävät kontrollia tässä keskiössä. (Strandell 1993, 34–35.)

Päiväkodin järjestys koostuu monista rituaaleista ja symboleista, kuten istumajärjestyksistä, nukkumapaikoista ja nimilapuista. Niiden kautta kontrolloidaan arkea päiväkodissa. Samalla nämä rituaalit ylläpitävät ja uusintavat muun muassa sukupuolittuneita rakenteita. Järjestys on *valtasuhde*, jonka avulla lapsia kontrolloidaan ja heidän edustamansa kaoottisuus asetetaan järjestykseen. Suurin osa siitä, mitä lapsille sanotaan, liittyy järjestyksenpitoon tai rikkomuksiin järjestystä vastaan (Ehn, 1983; Strandell 1993, 37.)

Koulujen opetussuunnitelmakieleen kuuluu kauniita lauseita kasvatettavien yksilöllisestä ohjauksesta ja heidän henkilökohtaisesta kohtaamisestaan, vaikka todellisuudessa kasvatus niin päiväkodissa kuin koulussakin on luonteeltaan massamuotoista ja ryhmäperustaista. Kasvatustilanteissa tehdään *yleistäviä oletuksia* siitä *ketä* kasvatetaan. Nämä oletukset ovat *käsityksiä* siitä, millainen ihmisyys on *”normaalia”, tavallista*. Koulu kuten päiväkotikin antaa ”äänettömiä vastauksia” siihen *ketä* kasvatetaan: keskiluokkaisen perheen ja suomalaissyntyisten vanhempien suomenkielistä, vaaleaihoista, heteroseksuaalista, luterilaista lasta. Poikkeamat odotuksista saate-

taan tulkita epänormaaleiksi ja ”erilaisesta oppijasta” tulee ongelma, sen sijaan, että nähtäisiin ongelmat koulun ja päiväkodin *käytännöissä*, jotka eivät kykene kohtaamaan moninaisuutta ja erilaisuutta. (Tomperi ym. 2005, 19.)

Reetta Mietola ja Sirpa Lappalainen (2005, 116) kirjoittavat ”hullunkurisista perheistä”. Termin avulla he tarkastelevat sitä, *miten* päiväkodin ja koulun puhetavoissa *tuotetaan* ”normaalia lapsuutta” ja *”normiperheitä”*. Kasvatusammattilaisten puhetavat tuottavat lasta koskevia käsityksiä perhetaustasta tehtävien oletusten kautta. Puhetavat ja niihin piiloutuva *valta* ovat usein huomaamattomia kasvattajille itselleen. Näillä puhetavoilla on kuitenkin seurauksia, koska nämä *mielikuvat* perheistä ja lapsista *ohjaavat toimintatapoja* kuten sitä, miten toiminnan kohteet lapset ja perheet kasvatuksen käytännöissä nähdään. (Tomperi ym. 2005, 21.)

Tarkastelemalla erojen rakentumista kasvatuksen ja koulutuksen instituutioissa, Mietola ja Lappalainen (2005, 112) pyrkivät tekemään *näkyväksi* niitä kulttuurisia *puhetapoja*, joilla ”normaalia” lasta ja nuorta rakennetaan ja niitä ”totuuksia”, joiden varaan instituution toiminta ja toimijoiden ”järkeily” rakentuu. Puhuessaan työstään kasvatusammattilaiset hakevat käsitteitä ja puhetapoja viittaamalla aihetta koskeviin laajempiin keskusteluihin ja asiantuntijapuheenvuoroihin.

Perhe on saanut paikan lapsia koskevan *huolipuheen* keskiössä. ”Huolipuheessa” lapsi *sijoitetaan* pelkästään vanhempiensa toiminnan kohteeksi. Näin lapsuuden ongelmallisuus kääntyy keskustelussa vanhemmuuden (erityisesti *äitien*) ongelmallisuudeksi. Oletetaan, että lapsuuden kriisiytyminen on seurausta perinteisen perhemallin murenemisesta ja aikuisten halusta toteuttaa itseään. Keskustelussa vahvistetaan essentiaalista eli olemuksellista kuvaa lapsuudesta ja lapsen tarpeista. Tämän normatiivisen keskustelun kautta perhettä hallinnoidaan: se rakentaa kuvaa hyvästä perheestä ja lapsuudesta ja patologisoi vaihtoehtoiset, ihannekuvasta eriävät lapsuudet. (Mietola ym. 2005, 115–116) Jaana Vuoren (2001, 36) mukaan asiantuntijadiskurssit tavoittelevat yksiäänisyyttä, jolloin lapsuutta koskevat pohdinnat muuttuvat kysymyksiksi oikeasta ja väärästä.

Päiväkotiammattilaisten arkipuheessa kuulee varhaiskasvatuksen ja erityispedagogiikan asiantuntijateksteihin paikannettavissa olevia termejä, kuten ”erityislapsi”, ”haastava lapsi” ja ”ongelmaperhe”. Eeva Hujala-Huttunen ja Veijo Nivala (1996, 37–39) ovat piirtäneet päivähoidon asiakasperheistä normaalijakauman, jonka toisessa ääripäässä ovat ”heikon” ja toisessa ”vahvan” elämänhallinnan perheet. Hujala-Huttusen ja Nivalan mukaan ”heikon elämänhallinnan perheiltä” puuttuu ”voimaa vanhemmuudelle” ja ”lapset liian usein jäävät taka-alalle”. Vahvan elämänhallinnan perheitä luonnehtii ”valmiudet tehdä mitä vain omien lasten hyvinvoinnin edistämisek-

si”. Päiväkoteihin on oireellisesti jäänyt pyörimään käsite ”heikon elämänhallinnan perheet”. Kuka tahansa ei määrity ”haastavaksi” tai ”erilaiseksi”, eikä ”heikon elämänhallinnan perhe” ole mikä tahansa perhe. Näiden termien kautta määrittyvät lapset, joiden kasvatus ja opetus koetaan ongelmallisena. Perheen elämänhallinta kyseenalaistetaan erityisesti, kun perheessä nähdään poikettavan ”institutionaalisen elämänkulun edellyttämästä kurinalaisuudesta ja ruumiinkontrollista”: myöhästely ja likaiset vaatteet ovat syitä epäillä perheen ”elämänhallintaa.” (Mietola ym. 2005, 116–117.)

Varhaiskasvatusta sivuava keskustelu tuo jatkuvasti esiin taipumusta ongelmallisuuteen ja ongelmien esiin kaivamiseen. On merkille pantavaa, että päiväkodin arjessa puhutaan erityisesti ”ongelmaperheistä” tai perheistä joilla on ”heikko elämänhallinta”, kun taas ongelmattomuus jää marginaaliin. Ongelmattomiksi määriteltyjen perheiden lapset saattavat jäädä huomaamatta, kun perhe on *normitettu* ”tavalliseksi” tai ”hyväksi” ja tällöin mahdolliset ongelmat tulevat yllätyksenä. Hujala-Huttusen ja Nivalan (1996) termi ”hyvän elämänhallinnan perhe” ei ole päässyt ammattilaisten arkipuheeseen. (Mietola ym. 2005, 117.)

Ammatillisissa teksteissä huomion kohdistaminen joihinkin tiettyihin asioihin on tapa, jolla kasvatustodellisuutta luodaan. ”Ongelmallisen” kategoria on näkyvyytensä vuoksi keskeinen kasvatuksen ammattilaisten ammatillisen minän rakentaja. ”Normaalius” on tavallisesti äänenlausumatonta. Se tulee *luonnolliseksi*, kun ”epänormaali” ja ”poikkeava*”* määritellään. ”Normaalius” määrittyy negaation kautta, sen kautta mitä se ei ole. Kysymys *tavallisesta lapsesta* saattaa herättää hämmennystä kasvattajissa. (Mietola ym. 2005, 118.)

Kasvattajien puheessa lapsi paikantuu perheeseen, jolloin päiväkodin tai koulun merkitys ”rutiinilapsen” määrittäjänä jää taka-alalle. Kasvatus- ja koulutusjärjestelmä tulee näkyviin vasta oppilaan sopivuutena ”tavallisiin” järjestelyihin: lapsi ”ei vaadi” ja voidaan *sijoittaa ”tavalliseen* ryhmään”. Tavallisuus määrittyy suhteessa vallitseviin kasvatus- ja opetusmenetelmiin ja ei vaadi kasvatusammattilaisilta lisätyötä. Näkökulman mukaan suomalaisessa päiväkodissa ja koulussa ”normaaliuden” piiriin mahtuu ainoastaan suomenkielisiä. (Mietola ym. 2005, 118–119.)

”Normaalius” päiväkodin arjessa on niin iso asia, että kun pedagogiikan avulla ei saavuteta samaa tulosta, vika on lapsessa, kodissa tai perheen erilaisessa kulttuurissa, ei siis menetelmissä eikä kasvatusinstituution tai koulujärjestelmän rakenteissa. Ongelmat *sijoitetaan* kotiin, lapseen tai kulttuuriin, jota lapsi edustaa ja institutionaaliset käytännöt jätetään kyseenalaistamatta. Lapsen ongelmattomuus ja tasapainoisuus johdetaan ”normaaliin kotiin”. Varhaiskasvatuksen näkökulma lapseen on ennen kaikkea kehityspsykologinen. Kehityspsykologinen näkökulma määrit-

tää sopivaa vanhemmuutta ja perhemuotoa. Näkökulman mukaan, lapsen välittömäksi sosiaaliseksi ympäristöksi määrittyy kahden eri sukupuolta olevan vanhemman ydinperhe, jolloin muut perhemuodot ja vanhempana olemiset tavat jäävät *marginaaliin.* Näkökulma ei problematisoi niitä sosiaalisia ja historiallisia vaikutteita, joille perheyksikkö rakentuu, eikä myöskään huomioi erilaisten perhemuotojen ja – järjestelyjen välistä kulttuurista ja taloudellista eriarvoisuutta. Kun perhettä tarkastellaan irrallaan kulttuurisesta ja taloudellisesta kontekstistaan, ideaaliseksi määrittyvä perhemalli muuttuu *normatiiviseksi* ja ideaaliin sopimattomat perheet nähdään patologisina. (Mietola ym. 2005, 119.)

Päivähoitolaissa lasten koti mainitaan päivähoidon yhteistyökumppanina ja lähtökohtana lasten hoidolle. Suomen päivähoitolaissa (36/1973) päivähoidon tavoitteeksi määritellään tukea lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä ja tarjota ”suotuisa kasvuympäristö”, joka huomioi ”lapsen lähtökohdat”. Nykyään puhutaan myös paljon kasvatuskumppanuudesta (kts. Rossi-Salow 2012), jolla tarkoitetaan päiväkodin ja kodin yhteistä tehtävää lapsen kasvattajina.

Paula Kuosmanen (2007, 62–67) tuo esiin epäkohdan sateenkaariperheiden kohtaamassa päivähoidon laadussa. Varhaiskasvatusammattilaisten ja sateenkaariperheiden kohtaamisessa ilmenee vaikeuksia johtuen siitä, ettei varhaiskasvatuksen ammattilaisia ole koulutettu kohtaamaan tasavertaisesti erilaisia perheitä. Ammattilaisten ajattelussa elää yhä perinteinen heteroydinperhemalli, jota ei ole saatu murrettua oikeanlaisen perheen ideaalina. Käsittelin sateenkaariperheiden kokemaa päiväkotiarkea jo kolmannessa luvussa kohdassa *sukupuolen moninaisuus*.

Jaana Vuoren (2001, 19–20, 34, 367) mukaan *psykososiaalinen näkökulma hallitsee* vanhemmuutta ja perhettä koskevia keskusteluja. Psykososiaalisessa diskurssissa keskeisen aseman on saanut kehityspsykologia. Keskusteluissa tarkastellaan ihmisten välistä vuorovaikutusta, joka saa merkityksensä lapsesta ja hänen yksilöpsykologiastaan. Sosiaalinen rajataan läheisiin vuorovaikutussuhteisiin, erityisesti perheeseen, jolloin kulttuurinen ja yhteiskunnallinen taso jää marginaaliin. Yhteiskuntaluokasta tai perheiden elämän materiaalisista reunaehdoista päiväkodissa ei juuri keskustella: ”Kun lapsi saapuu paikalle myöhässä, hiukset kampaamatta tai päiväkodin mittapuun mukaan epäasianmukaisesti pukeutuneena, tulkitaan tämä helposti vanhempien kyvyttömyydeksi. Päiväkodissa hyvä vanhemmuus rakentuu *performatiivisesti* (Butler 1999).” (Mietola ym. 2005, 120.) Uskottavan ja hyvän vanhemmuuden *esittämiseen* kuuluu toistuva vanhempainiltoihin, juhliin ja kasvatuskeskusteluihin osallistuminen, vaikka näiden ”*normien*” noudattaminen edellyttäisi joustoa omissa aikatauluissa.

Sekä koulun että päiväkodin henkilökunta pitää ongelmana sitä, että vanhempainilloista jäävät usein pois juuri ne vanhemmat, joiden osallistumista pidetään kaikkein tärkeimpänä. Vanhempainilloilla, kuten perhettä koskevalla varhaiskasvatuksen puheella on kaksinainen tarkoitus: sen kohteena olevat perheet pyritään osallistamaan päiväkodin kasvatustoimintaan, mutta samalla tarkoituksena on kontrolloida tiettyjä perheitä. Hyvää tarkoittavasta pyrkimyksestä tulee siten *eroja rakentava* ja poissulkeva *käytäntö*, jossa päiväkodin toimintaan ”oikealla tavalla” osallistuvat aktiivisesti tuottavat hyvää vanhemmuutta ja ”normaalia” kotia. (Mietola ym. 2005, 120–121.)

Lasta ei voi ”pakottaa” kasvamaan tiettyyn sukupuoleen, mutta kasvattajan vaikutus lapsen sukupuoleen kasvamisessa on silti suuri. Tarkastelen nyt niitä keinoja, joiden kautta kasvattajat oikeuttavat normatiivista, perinteistä sukupuolikäsitystä. Nostan esiin aineistoni kautta niitä kohtia, joissa kasvattaja toistaa perinteistä sukupuolijakoa tyttöihin ja poikiin. Näitä rooleja vahvistetaan monin tavoin arjessa, mutta miksi ja miten?

Käytän aineistoni keskustelevista henkilöistä nimeä ”kasvattaja”. Oletukseni on, että keskustelijat ovat kasvattajia. Siksi nimitän heitä ”kasvattajiksi”.

Aineistoni mukaan kasvattajat oikeuttavat perinteistä sukupuolijakoa mm. ”tavallisuuden” ja ”yleensä on tapana”-puheen kautta. Lisäksi monet kasvattajat kokevat erilaisuuden pelkoa. Heteronormatiivinen ympäristö ja yhteiskunnan ja ystäväpiirin kautta tulevat mallit ohjaavat kasvattajia tiukkaan sukupuolenmukaiseen jakoon. Heitä huolettaa lapsen homoseksuaaliksi leimautuminen. Pelko homoksi kasvamisesta tuntuu olevan jonkin verran korkeampi miesten keskuudessa. Pojille sallitaan monin paikoin ahtaampi rooli, kuin tytöille. Myös feminismi herättää suomalaiskasvattajissa pelkoa, joka käy ilmi erityisesti kasvattajien asenteissa ruotsalaislasten lelukuvastoa koskevaa valitusta kohtaan. Epäillään sitä, osaavatko 12-vuotiaat todella olla kriittisiä. Feministien uskotaan vaikuttavan ruotsalaislasten taustalla ja pelätään, että suomalaisista kasvaa sukupuolettomia, jos roolit poistetaan. Feminismin pelätään vaikuttavan niin.

Sukupuolikäsitystä legitimoidaan myös biologian ja perinteisen heteronormatiivisen sukupuolijärjestelmän kautta. Jotkut kasvattajat kokevat tyttöjen ja poikien roolit edelleen hyvin eriytyneiksi josta seuraa, että tällöin ”väärän sukupuolen” leikit voidaan nähdä kiellettyinä leikkeinä ja siksi niitä rajoitetaan. Myös leikkien ruumiillisuus saatetaan yhä kokea pelottavana ja ruumiilliset leikit nähdään usein kiellettyinä. Tämä korostuu etenkin ammattikasvattajien puheessa.

5.2 Pelottava erilaisuus

”Miksi emme anna lasten kokeilla niitä leikkejä ja harrastuksia, joissa he viihtyvät? Sen sijaan, että tukisimme heidän luontaisia taipumuksiaan ja lahjakkuuksiaan, haluamme tuputtaa heille aktiviteetteja, jotka me katsomme tietylle sukupuolelle sopiviksi. Mitä me pelkäämme? Sitä, että lapsista tulee epänormaaleja, jos he leikkivät ns. väärän sukupuolenleikkejä? … Onko meillä oikeasti aihetta tällaiseen pelkoon? Vai… annammeko omien pelkojemme rajoittaa lasten ilmaisua, olemista ja kasvamista? ” (NAINEN3)

Kasvattaja pohtii, miksi emme anna lasten vapaasti kokeilla leikkejä ja harrastuksia, vaan helposti ohjaamme lapsia tietylle sukupuolelle tyypillisten aktiviteettien ja leikkien pariin. Mitä pelkäämme? Voiko lapsista tulla ”epänormaaleja”, jos heitä ei kasvateta tiukasti sukupuolinormin mukaan? Miksi pelko rajoittaa olemistamme ja tekemistämme ja sitä, miten sallimme lasten toimia? Seuraavissa puheenvuoroissa kasvattajat keskustelevat peloistaan:

- ***mitä oikein pelkäämme?***

”Kyllä minä alkaisin huolestua, jos poikani ei haluaisi osallistua mihinkään poikien sotaleikkeihin ja pukisi aina väkisin päälleen prinsessahameen, vaikka prinssiasukin olisi vapaana. Ymmärrän homoseksuaalisen henkilön ajattelevan positiivisesti, jos lapset osoittavat merkkejä trans-henkisyydestä ja tämä käsittääkseni tietyissä rajoissa on ihan normaalia…” (ISÄ7)

Isä kertoo alkavansa huolestua, ellei hänen poikansa haluaisi osallistua ”poikien sotaleikkeihin”. Hän kertoo, että huolestuisi jos poika haluaisi pukeutua prinsessan asuun. Toisaalta isä pohtii homoseksuaalisuutta ja ”transhenkisyyttä” ja ymmärtää ne ”tietyissä rajoissa ihan normaaleiksi”.

”Miksi poika ei saisi pukea prinsessamekkoa päälleen? Mikä sinua oikein pelottaa? Se, että lapsi toimisi itselleen parhaalta tuntuvalla tavalla, olisi onnellinen, leikkisi niin kuin tahtoo, vaikka se omaa maailmankuvaasi järkyttäisikin?” (MIES3)

Aina pelot eivät ole vain oman ajatusmaailman kautta syntyneitä, vaan pelkojen muodostumiseen vaikuttavat vahvasti ympäristön *asenteet* ja yhteiskunnan asettamat normatiivisuuden rajat.

Yleisesti ajatellaan, että tietynlainen lelu tai leikki *kuuluu* vain tiettyyn sukupuoleen. Sukupuolenmukaista ”normaaliutta” *tuotetaan* suureksi osaksi kodin ja perheen ulkopuolella, kuten kouluissa, päiväkodeissa, neuvolassa. Myös ystäväpiirin vaikutus voi olla suuri. Otetaan mallia muiden perheiden käyttäytymisestä. Toisinaan ympäristön vaikutus on niin suuri, että ei yksinkertaisesti uskalleta poiketa totutusta tavasta, ettei leimauduta erilaisiksi kasvattajiksi. Kokemuksia roolien ahtaudesta, voidaan saada myös vaikkapa sukulaisten kautta, kuten äiti kertoo alla:

*”Sukulaislapsille ostin lahjaksi astioita ja kylpynuket. Toisen isä oli ihan kauhuissaan. Nyt tulee pojasta homo. Vaan eipä tullut. (Eikä toisestakaan, vaikka pyöri vielä esikouluiässä mummon vanhassa mekossa kun se oli niin hienon näköinen pyöriessä; ihan kuin teltta tai pallo.)” (*ÄITI2)

”Tulee ihan mieleen Frendien Ross, joka järkyttyi suunnattomasti, kun hänen poikansa leikki nukella.” (NAINEN2)

Aineistossani puhutaan paljon pelosta. Siinä korostuu etenkin erilaisuuden pelko. Erilaisuus on jotain, mitä kasvattajien mielestä tulee varoa, siihen tulee suhtautua varautuen.

Entä kuka on kasvattaja, joka pelkää erilaisuutta? Millainen kasvattaja *mielletään* pelkääjäksi? Mitä ja millaista erilaisuutta pelätään ja miksi? *Miten* pelko näkyy kasvattajien puheessa?

”Kaikki alfaurokset pelkäävät oman identiteettinsä puolesta näin rajusti, että täytyy alkaa irvailemaan lapsille, jos heidän mielestä heidät roolitetaan ahtaaseen muottiin liika aikaisin. Säilyykö isän mielenrauha, jos poika ilmoittaa pukeutuvansa vain siniseen ja sunnuntaina punaiseen, kun se on niin formula että.” (MIES6)

”Huh kyllä suomalaisia vanhan polven heteromiehiä pelottaa ajatus vaikkapa sen prinsessan roolin avaamisesta tyttöjen lisäksi myös NIILLE pojille, joita se sattuu kiinnostamaan.” (NAINEN5)

”Tosi(audi)miesten mielestä missään mainoksissa ei ole mitään pahaa niin kauan kuin pojat/miehet nähdään sellaisina kuin he oikeasti ovat - ritareina, sankareina, kovina pyssymiehinä …” (NAINEN6)

Erilaisuuden pelkoa käsittelevissä puheenvuoroissa kasvattajat määrittelevät *tietynlaiseksi* kasvattajan, joka pelkää erilaisuutta. Voikin siis kysyä, millaiseksi ihmiseksi kasvattajien puheessa määrittyy, se *toinen* eli pelkäävä kasvattaja? Onko ”suomalainen vanhan polven heteromies” kuitenkaan ainoa henkilö, jota erilaisuus pelottaa vai onko heteromiehestä *tehty* pelkääjä? Audimie-

het ja alfaurokset esiintyvät kasvattajien puheessa, kun he määrittelevät *kuka* pelkää. Kuitenkin todellisuudessa pelkääjän paikalla voi olla hyvin monenlaisia kasvattajia.

”Minä olen leikkinyt lapsena barbeilla ja nukeilla ja olen tuhat kertaa enemmän mies kuin yksikään tässä ketjussa säälittävästi vinkuvista, horjuvaa sukupuoli-identiteettiään peittelevää ”rehellistä heteromiestä”. (MIES3)

”Minä olen leikkinyt nukeilla, oppinut hoivaamaan ja tällä hetkellä olen kotona hoitamassa lastani…Ei tullut valitusta naisellisuudesta, vaikka en ole ikinä äijäillyt.” (ISÄ3)

Huoli pojista (ja tytöistä)?

Pelkäämisen lisäksi aineistossa korostuu *huolipuhe.* Kasvattajat ovat huolissaan lelumyynnistä, mikäli se ei toista perinteistä jakoa, epäillään menevätkö tuotteet kaupaksi. Taustalla lienee pelko sukupuoliroolien poistamisesta, joka pohjautuu *uskoon* kahdesta ”*oikeasta*” sukupuolesta ja heterojärjestelmästä. Myös pojista ollaan erityisesti huolissaan. Miksi poikien ei anneta olla poikia? Toisaalta, miksi heidän on pakko olla miehiä? Tässä on jonkinlainen ristiriita, miten poikien halutaan käyttäytyvän. Joka tapauksessa poikamuotti on ahdas, pojilla on vain vähän liikkumatilaa roolissaan. Tytöistä ei olla erityisesti huolissaan. Sen sijaan *suomalaisuus* esiintyy aineistossa. Ollaan huolissaan oikeanlaisen suomalaisuuden katoamisesta, jos feminismi ja ruotsalaisten vaikutus yltää Suomeen ja suomalaisiin poikiin. Taustalla vaikuttaa homoudenpelko.

”*tavallinen poika ei leiki nukeilla”* (MK6)

Normatiivista, perinteistä sukupuolijakoa oikeutetaan hyvin usein tavallisuuden, ”normaalin” kautta. Tällä tarkoitetaan niitä opittuja ja yhteiskunnassa toistettuja tapoja, joita liitetään naisen ja miehen rooliin. Kuten kasvattaja yllä toteaa; hänen mielestään ”tavallinen poika” ei leiki nukeilla. Nämä *mies- ja naistapaisuudet* ovat kulttuurissa tuotettuja totuttuja toimintatapoja, jotka vahvistuvat yhteiskunnassa, kun niitä toistetaan. Näin niistä muodostuu normeja ja ”normaaleja” ja tekemisestä tulee tavallista. Se mitä ei määritetä epänormaaliksi, määrittyy yhteiskunnassa normaaliksi. On pelottavaa olla toisenlainen, poikkeava ja erilainen. Monet *normit sanelevat* sik-

si, *millaisilla* leluilla lasten tulee leikkiä, jotta he *määrittyvät* tavallisiksi pojiksi ja tytöiksi. Vaatii rohkeutta olla erilainen, haastaa totuttuja toimintatapoja ja tehdä toisin.

”Olen seurannut surullisena, kuinka leikkipuistossa on yhä ihan ok, että vanhemmat vähättelevät pojilleen tyttöjä. Pojille kerrotaan jo pieninä, että jotkut asiat ovat ”tyttöjen juttuja” – siis hieman vähäpätöisempiä, alempia ja nolompia. Ja aika pienet asiat ne tuntuvat pikkupoikien sukupuoli-identiteettiä vanhempien mielestä horjuttavan: sukkahousut, vaaleanpunainen väri, nuket, itkeminen ja kotileikit. Ahdistavaa!” Onhan se ihan kamalaa, jos poika haluaa hoitaa vauvaa. Luonnotonta miehelle sellainen.” (ÄITI3)

Normatiiviseen sukupuolikasvatukseen kuuluu usein tyttöjen vähättely, pojille opetetaan, mikä kuuluu ”tyttöjen juttuihin”. Näin *pojilta suljetaan pois tyttöjen jutut*, ettei pojasta tule tyttöä. Samalla rajoitetaan monimuotoisen poikaroolin mahdollisuutta ja ahdetaan poikia yhä ahtaampiin rooleihin. Taustalla oleva *pelko* pojan tyttöistymisestä ja huoli pojan *normaaliudesta* kuitenkin rajoittaa eniten poikien olemista. Epänormaalin karsimisella tuotetaan normaalia poikamaisuutta.

Paine oikeaan sukupuoleen ja leikkiin

”Lapseni eskariaikana kasvatuskeskustelussa lastentarhanopettaja aloittaa keskustelun: ”Hänellä on semmonen tyttömäinen käsiala..” Kun kysyin, mitä se tarkoittaa, hän vastasi: ”No semmonen huolellinen ja tarkka ja tekkee hyvin niitä kirjaimia ja tarkkaan ja pitkään, käyttää siihen paljon aikaa.”

Myöhemmin koulussa tyttäreni saa kehuja samasta hyvästä ja huolellisesta käsialasta, mutta sukupuoli on häivytetty. En tiedä huomioiko opettaja lasten sukupuolia, kun puhutaan käsialavihkon huolellisuudesta. Tiedän, etteivät kaikki tytöt ole huolellisia ja pojat sottapyttyjä, mutta korostuuko tyttöjen huolellisuus erityisesti päiväkodissa, kun pojat saavat enemmän tilaa ja vapautta? Koulussa poikienkin oletetaan oppivan huolelliseksi, päiväkodissa riittää, jos tytöt oppivat siihen. Tyttö saa kehuja huolellisuudesta, mutta saisiko hän, jos hän olisikin rämäpää poikatyttö? Entä huolellinen poika, miten häntä kehutaan?” (HAVAINTO)

Opettajat, kuten myös muut kasvattajat helposti yleistävät tyttöjen ja poikien toimintaa tiettyyn sukupuoleen kuuluvaksi. Voidaan käyttää esimerkiksi sanontaa ”tyttömäinen käsiala”. Kuitenkin sekä pojilla että tytöillä voi olla hyvä käsiala tai sotkuisempi. Selvää kuitenkin on, että lapset vasta harjoittelevat käsialoja esikoulussa. Kuitenkin tyttö saa kehuja käsialasta ja rauhallisesta olemuksesta, poika jostain muusta. Poikia halutaan koko ajan rohkaista johonkin ”poikamaisempaan” olemiseen, kun taas vilkkaita tyttöjä saatetaan hillitä. Näitä ”ihannelapsia” toki koulusta ja päiväkodista löytyy, mutta olisi syytä muistaa, etteivät kaikki lapset mukaudu tähän tyttömäiseen tai poikamaiseen rooliodotukseen. Siksi olisi parempi välttää jatkuvaa lokerointia. Tulevaisuudessa pitäisi rohkaista hiljaisia tyttöjä ja antaa poikienkin olla herkkiä.

”Itse olen aina taistellut näitä ”sinun tulee olla sellainen ja sellainen, koska olet sukupuoleltasi tyttö/poika” - ajatuksia vastaan. Itse en koskaan sopeutunut tytön rooliin ja kärsin siitä lapsena. Aikuisenahan se ei ole enää mikään ongelma.” (ÄITI6)

”… Saadessani tytön, pidin vauvasta asti huolta, että leluissa ja vaatteissa oli mahdollisuus valita juuri sitä mitä haluaa. Leluissa oli autoja ja nukkeja tasapuolisesti. Vaatteissa remufarkkuja ja autopaitoja siinä, kuin vaaleanpunaisia prinsessaunelmiakin. Päiväkotiin asti tyttö leikkikin tasapuolisesti kaikilla.” (ÄITI6)

Äiti, joka kertoo kärsineensä itse lapsena liian ahtaasta tytön roolista, on tietoisesti yrittänyt kasvattaa omaa tytärtään huolehtien siitä, että leluissa ja vaatteissa on tasapuolisesti sekä ”tyttömäistä” että ”poikamaista”. Aluksi hänen lapsensa leikkikin tasapuolisesti kaikilla leluilla, mutta aloitettuaan päiväkodin lapsi ymmärsi, että tietyt asiat ovat ”tyttöjen juttuja” ja tietyt asiat ovat ”poikien juttuja”. Äiti ei syytä päiväkodin henkilökuntaa, hänen mielestään henkilökunta tuki jokaista lasta, ”antaen poikienkin pukeutua mekkoihin”, mutta päiväkodissa lapsi sosiaalistui sukupuolirooleihin.

”Päiväkodissa sukupuoliroolit astuivat kuvaan (ja syy ei ollut henkilökunnan – he kyllä tukivat jokaista lasta antaen poikienkin pukeutua mekkoihin tai tyttöjen ritareiksi). Noin 3-vuotiaana tyttäreni ”ymmärsi”, että tietyt asiat ovat vain tyttöjen juttuja ja tietyt vain poikien… Ymmärrän, että nämä roolit tulevat väkisinkin päiväkodissa ja koulussa, joissa ääritytömäisyyttä ja ääripoikamaisuutta lapsiryhmässä ihannoidaan.” (ÄITI6)

Äiti sanoo ymmärtäneensä, että päiväkodissa ja koulussa sukupuoliroolit tulevat kuvaan väkisinkin, koska ”ääritytömäisyyttä” ja ”ääripoikamaisuutta” ihannoidaan lapsiryhmässä. Äidin näkemyksen mukaan *vertaisryhmän* painostus ja ulkoatuleva ”*oikeanlaisen* sukupuolimallin” toista-

minen ovat niin voimakkaita, että lapsi väkisinkin huomaa, mikä on oikeanlaista tyttöyden esittämistä ja mikä taas ei ole sallittua tai toivottavaa tietylle sukupuolelle. Äiti ei syyllistä päiväkodin henkilökuntaa tai koulun opettajia, vaan kokee lapsiryhmän *kulttuurin* sellaiseksi, joka ei anna *tilaa* toistaa sukupuoltaan toisin.

”Lelukuvastoja tyttäreni selasi noin 4-vuotiaasta asti innolla ja tiesi jo, että ”tässä on poikien lelut (puoli kuvastoa) ja tässä tyttöjen lelut”. Niinpä hän selatessaan kuvastoa jo päätti, että tuolla ja tuolla en voi leikkiä, koska ne ovat pojille, vaan mun pitää valita seuraava mankumisen ja joulupukille esitettävä toive, tästä vaaleanpunaisesta osasta kuvastoa.” (ÄITI6)

”Se mikä viesti päiväkotiryhmässä ja lapsille suunnatussa mediassa annetaan, on niin vahva ja vaikuttaa lapseen todella voimakkaasti. Mediakriittisyys tulee vasta myöhemmin. On ehdottomasti oikein, että tällaisiin lelukuvastoihin puututaan!” (ÄITI6)

Äiti sanoo olevansa myös huolissaan mainonnan kohdistamisesta aina yhä nuoremmille lapsille. Jo nelivuotias lapsi ymmärtää, mitkä lelut ja vaatteet on *tarkoitettu* hänen sukupuolelleen ja vastaavasti, mitä leluja hänen ei kannata toivoa, koska kaverit määrittelevät sen millaisilla leluilla hänen tulee leikkiä, *ollakseen* oikea tyttö tai poika. Äidin mielestä onkin ehdottoman oikein, että lelukuvastoihin puututaan. Hänestä on huolestuttavaa myös se, että tiukat roolijaot rajoittavat lasten ammattihaaveita. Jo viisivuotias ymmärtää, että hänen tulee suuntautua lentoemännäksi lentokapteenin sijaan, koska hän on tyttö. Median ja vertaisryhmän vaikutus on erittäin suuri päiväkoti- ja alakouluiässä, mediakriittisyys tulee vasta myöhemmin.

”Se, että lelu- ja lastenvaatekuvastot ovat täynnä pelkästään tyttöjen ja poikien leluja ja vaatteita, eivätkä tasapuolisesti erilaisia leluja, joista jokainen voi valita mieleisensä, ilman että tuntee laittavansa nyt poikien vaatteen tai leikkivänsä poikien lelulla, on todella huolestuttavaa. Juuri siitä syystä, että tämä markkinointi on kohdistettu lapsiin. Aikuiset ovat täysin eri asia.” (ÄITI6)

”Tyttäreni halusi siitä asti, kun oppi vauvanvaunuissaan lentokoneita osoittamaan, oppia lentämään ja saada isona oman lentokoneen. Päiväkodin aikana, noin 5-vuotiaana hän ”ymmärsi”, että jos haluaa lentää, niin hänen täytyy ruveta lentoemännäksi, koska lentokoneet ja niiden ohjaaminen on poikien juttu. Ja siinä on aivan sama, mitä me ymmärtämättömät aikuiset yritämme sanoa.” (ÄITI6)

Perinteisessä lastenlaulussa ”*Minusta tulee isona*”- lauletaan lasten toiveammateista. Laulu on levytetty 1970-luvulla, mutta sitä yhä kuunnellaan ja lauletaan lasten kanssa esimerkiksi päiväkodissa. Laulussa on hyvin sukupuolittunut ammattiroolijako. Poika laulaa osuudet, jossa minusta tulee kaivurinkuljettaja, lentäjä tai tenniksenpelaaja. Tyttö haaveilee olevansa iskelmälaulaja, karjakko tai kiltti sairaanhoitaja. Jos laulua käytetään johdattelemaan erilaisiin ammatteihin, se helposti kertoo lapsille, kumpi heidän kannattaa valita kuljettaja vai hoitaja. Toki voidaan keskustella, että muitakin mahdollisuuksia on, mutta silti nämä vanhat juurtuneet käsitykset edelleen suuntaavat lasten toiveammattien valintaa. Siinä ei auta, vaikka muita vaihtoehtoja ehdottaa, sillä lapset mieltävät ”oikeiksi” perinteiset ammattiroolit. (Leppänen 2005, 238.)

Päiväkodin sukupuolittuneiden käytänteiden lisäksi vertaisryhmä eli lasten omat kaverit ja muut lapset päiväkodissa kertovat, mikä on lapsen *paikka*, millainen tyttöys ja poikamaisuus ovat hyväksyttäviä. Vertaisten lisäksi media, televisio ja mainokset sekä lelukuvastot suuntaavat lasten makua sukupuolittuneeseen suuntaan. Lapsilla täytyy olla paljon rohkeutta, että he uskaltavat poiketa valtaosan mielipiteestä.

”Päiväkodissa toki on prinsessoja Hello Kitty-varusteissaan ja ylikierroksilla puhkuvia pikkujätkiä, jotka sanovat, että ”tapan kaikki tytöt” – sen jälkeen kun heitä ei ole huolittu mukaan keittiöleikkiin. Mutta luvalla sanoen: kyllä sen tietää, millaisista perheistä nämä lapset tulevat.” (ISÄ3)

”Ympäristö, erityisesti lasten äiti määrittelee lapsen sukupuolen, koska hän vastaa lapsen kasvatuksesta, pukeutumisesta ja leluista. Äitien ei varmaan pitäisi tuputtaa omaa käsitystään sukupuolista lapselleen, mutta niin he tuppaavat tekemään.” (MK3)

Kasvattajat pohtivat päiväkodin sekä kodin ja perheen vaikutusta sukupuolirooleihin. Myös *äidin* rooli, lapsen *ensisijaisena* kasvattajana nostetaan esiin. Voikin perustellusti kysyä, mihin jää *isän* rooli kyseisen kasvattajan mielestä? Tärkeintä ei ole se kuka tai ketkä kasvattajina toimivat, vaan se että lapsella on *monipuolisia* roolimalleja kasvattajinaan. Vaikka ammattikasvattajat ovat enimmäkseen naisia, miesten ei tarvitse tuoda maskuliinisuuttaan hoivatyöhön, vaan naiskasvattajat voivat toteuttaa sukupuoltaan monipuolisesti, näyttäen lapsille sekä feminiinisiä että maskuliinisia puoliaan. Kaikki naiset eivät ole samanlaisia, eivätkä kaikki miehet ole äärimmäisen maskuliinisia. Tämä tulisi tiedostaa kasvatuksessa.

”Lasten kasvattaminen ”omaan” sukupuoleensa alkaa juuri leluilla, kun esimerkiksi kaksivuotiaalle tytölle annetaan lahjaksi prinsessavaatteet ja leikkisiivoussetti!” (NAINEN1)

”Yksivuotias poikamme on aloittanut päiväkodissa ja hoitajan ensimmäinen kommentti oli: menepä tuonne leikkimään autoilla. Siitä se muottiin sovittelu alkaa. Sanoin, että lapsemme kyllä mielellään piirtää ja leikkii ruuanlaittoleikkejä jne. mutta enpä tainnut saada viestiäni menemään perille. Kotona suosikkileikki on tällä hetkellä korulaatikon penkominen ja korujen sovittelu kaulaan (ja itse hän sen laatikon löysi).” (ÄITI4)

Lapsen kasvattaminen tiettyyn sukupuoleen alkaa lelujen valitsemisella. Myös päiväkodissa tytön ja pojan roolia tuodaan esiin. Valitettavan usein myös henkilökunta *edistää* lasten sosiaalistumista tyttö- ja poikarooleihin, kysyessään pojalta esimerkiksi tykkääkö poika autoista. Olisikin pohdittava, ovatko päiväkodissa työskentelevät aikuiset tavallista enemmän sosiaalistuneet lasten tiukkoihin sukupuolirooleihin, koska näyttää siltä, että kotona lapsi saa vapaammin leikkiä ja toteuttaa itseään. Onko lapsiryhmässä työskentely *altistanut* kasvattajat sukupuolisokeiksi? *Tuottavatko* ammattikasvattajat helpommin lapsille tiukkoja sukupuolirooleja, kuin koti?

”Snickare & Marklund ovat kirjoittaneet hienon kirjan ”Helvetissä on erityinen paikka naisille, jotka eivät auta toisiaan”, jossa he käsittelevät mm. Tittmyranin päiväkodissa tehtyjä empiirisiä tutkimuksia esim. siitä, kuinka tytöt ja pojat muokataan pienestä pitäen tiettyihin rooleihin (jo 3-vuotiaana tytöt osaavat tarjoilla pojille ruokaa lounaspöydässä). Ongelma on sitten myöhemmin esim. työelämässä se, että pätevät naiset jostain syystä törmäävät siihen surullisen kuuluisaan lasikattoon.” (NAINEN12)

Nainen kehuu *Lotta Snickaren* ja *Liza Marklundin* kirjaa, jossa kerrotaan ruotsalaisen *Tittmyranin*-päiväkodin sukupuolirooleista. Tittmyran tuskin on kovin epätavallinen päiväkoti, vaan on yleistä, että päiväkodeissa tytöt ja pojat muokataan tiettyihin rooleihin jo pienestä pitäen. Kasvattajat eivät tule ajatelleeksi näiden roolien seurauksia. Tytöt otetaan mukaan ”apuopettajiksi” ja he oppivat auttamaan miehiä jo päiväkodissa.

”Onpa kumma tyttö, kun leikkii autoilla ja traktoreilla, onko se tyttö ollenkaan?” (NAINEN13)

Koska yhteiskunnassamme pelätään erilaisuutta, sitä halutaan normalisoida ja kontrolloida. Normaalin ylläpitäminen ilmenee erilaisuuden kritisoimisena ja karsimisena, kontrolloiden muiden ”vääriä” valintoja. Toisten erilaisia valintoja normalisoidaan sanoina ja tekoina, jotka näkyvät ohjaamisena, tuputtamisena, rankaisuna, halveksuntana ja epäilynä.

”Kuulen yhä veljentyttärelleni, joka on 4-vuotias, sanoja että: ”Onpa kumma tyttö, kun leikkii autolla ja traktoreilla, onko se tyttö ollenkaan?” Tai pojalle moitteita ja naurua (halveksiva

nauru on erittäin kova kasvattaja) siitä, että tämä pisti helmet kaulaan. Kumpaakaan näistä teoista eivät lasten omat vanhemmat tehneet, vaan lähisuku." (NAINEN13)

Naiskasvattaja toteaa ympäristön kritiikin olevan joskus erittäin julmaa. Aina kritiikki ei ole peräisin lapsen kodista tai omasta perheestä, vaan erilaista sukupuolen esittämistä saattavat kommentoida sukulaiset tai ystävät. Katkelmassa tulee esille se, että jopa lapsen sukupuolta epäillään: "Onpa kumma tyttö…*onko* se tyttö ollenkaan?" Halveksiva nauru ja leikki- tai leluvalinnasta moittiminen saattavat jättää elinikäisen arven, joka ei unohdu edes aikuisena.

"Järkyttyminen tai yletön ihastuminen siihen, millä lapsi leikkii, ovat kumpikin lapsen vapaata valintaa estävää. Järkyttyminen kieltää ja ihastelu vaatii." (MK9)

Myös lasten leikkivalintojen yletön ihasteleminen tai niiden voimakas kritisointi suuntaavat lapsen valintoja. Tällöin lapsi kokee painostusta ja tarvetta valita sellaisen tavan, joka on kasvattajan tai ympäristön, kuten kaverien mielestä oikein. Järjetön ihasteleminen *vaatii* leikkimään *tietyllä* tavalla, kun taas lasten leikkivalinnoista järkyttyminen kieltää.

"Järkyttyneisyys vaan yleensä tuntuu suuntautuvan sukupuolelle epätyypillisiin leikkeihin, etenkin jos poika on kiinnostunut tyttöjen leluista. Lapsia ei suinkaan ohjata leikkimään sukupuolelleen epätyypillisesti, vaan tyypillisesti." (NAINEN2)

"Kuinkahan moni vanhempi päättää lastensa lelut, ainakaan sukupuolelle epätyypillisesti?" (NAINEN2)

Nainen toteaa, että yleensä lapsia ohjataan nimenomaan leikkimään oman sukupuolensa suuntaisesti, eikä sukupuolelle epätyypillisesti. Tämä ohjaus voidaan siis katsoa *muottiin* asettamiseksi.

"Hei kuka täällä olisi valmis kasvattamaan tyttärensä niin, että hän saa pukeutua vain prinsessamekkoihin, hän saa leikkiä vain vauvanukeilla ja minikeittiössä muovinen silitysrauta kädessä muovihellan edessä? Oletteko ajatelleet, miten vaikuttaa esimerkiksi tytön käsitykseen naisten rooleista, jos hänet lapsena laitetaan kasvamaan tuollaiseen muottiin?" (MIES19)

"Jos sallisitte lapsillenne myös muunlaisia leikkejä, sukupuolinormiakin rikkovia, niin miksi lapsille sitten pitää tarjota sukupuolinormien mukaisia leikkejä?" (MIES19)

"Kyllä pitää paikkansa, että lapset leikkivät roolivapaasti ja kun asiaa ei sotke omilla käsityksillään, se toimii oikein." (MK9)

Mies epäilee, olisiko kukaan valmis kasvattamaan tyttöä niin, että rajoittaa tyttärensä leikit pelkästään vauvanukke- ja keittiöleikkeihin. Tai, että tyttö saisi pukeutua ainoastaan prinsessa-asuun. Hänen mielestään näin toimimalla vaikutetaan tytön käsitykseen naisen kapeasta roolista.

Sama ajatus voidaan kääntää poikien leikkirajoituksiin. Kuka haluaa rajoittaa poikien leikkejä pelkästään auto- ja pyssyleikkeihin ja kieltää prinsessaleikit pojilta? Pojan rooli on hyvin kapea, jos nukke- ja kotileikit kielletään, koska pelätään poikien liian feminiinisiä leikkejä. Aineistoni mukaan poikien hoivaleikkejä ja feminiinisiä leikkejä rajoitetaan ja poikia ahdetaan muottiin kontrolloimalla harrastuksia, leluvalintoja ja pukeutumista.

”Sukupuolittuneisuus on vain kasvanut eli lisääntynyt. Katsokaapa vaikka lasten vaatteita. Mitään unisex-lastenvaatteita ei ole enää olemassa, ei edes vauvoille, kuten oli vielä 1980-luvulla. Nyt on vain tyttövauvan vaatteita ja poikavauvanvaatteita – ei enää siis vauvanvaatteita.” (NAINEN13)

”Ja yritäpä löytää vauvakortti kaupasta, joka ei ole pojalle sininen ja tytölle vaaleanpunainen. Kovin on hankalaa. Sukupuolirooliin kasvattaminen alkaa jo synnytyslaitoksella, ikävä kyllä.” (NAINEN8)

Naiset pohtivat sukupuolittumisen vain lisääntyneen. Lasten vaatteet, jopa vauvanvaatteet, on kaikki jaettu sukupuolen mukaisiin lokeroihin. Myöskään vauvan onnittelukortteja ei löydy neutraalilla värityksellä, vaan sukupuoleen kasvattaminen alkaa jo synnytyslaitokselta. Onkin hämmentävää, jos lapsi ei toistakaan totuttua sukupuolijakoa, vaan sattuu syntymään *intersukupuolisena* tai ilmentää moninaista sukupuoli-identiteettiä.

Sukupuolen esittäminen ***on*** pakonomaista toimintaa arjen tilanteissa. Sukupuoltaan ”väärin” esittävät voidaan pakottaa rangaistuksen ja kehotusten avulla toimimaan sukupuolisesti hyväksyttyjen arvojen mukaisesti. (Butler 1997) Pukeutumisella ja ruumiin liikkeillä viestitetään naiseutta tai mieheyttä. Kun esitys poikkeaa totutusta, yleisö reagoi. Poikien pukeutumisessa on enemmän rajoitteita kuin tyttöjen pukeutumisessa. Tytöille sallitaan kalsarit, sukkahousut, hameet ja housut. Sen sijaan hameet ja kukalliset tai vaaleanpunaiset vaatteet eivät kuulu poikien vaatetukseen. (Paechter 2007; Ylitapio-Mäntylä 2011, 278; Ylitapio-Mäntylä, 2009, 112.)

Tyttöjen oleminen ja sukupuolen esittäminen on vapautunut hyvin paljon viimeisten vuosikymmenien aikana. Tytöille sallitaan rohkeampaa, maskuliinisempaa ja reippaampaa käyttäytymistä, eikä hamepakkoa kukaan enää muista. Tyttöjen vapautumisen taustalla voidaan ajatella olevan

feministisen liikkeen. Sen sijaan poikamaisuuden esittäminen ja poikana oleminen on muuttunut yhä ahtaammaksi ja sitä kontrolloidaan.

Sukupuolieroa tuotetaan pukeutumisen lisäksi leluilla ja leikeillä. Sukupuolen mukainen luokittelu näkyy selkeästi kaupan hyllyillä, joissa lelut ja vaatteet on jaettu tyttöjen ja poikien mukaan. (Paechter 2007.) Aikuiset tuottavat sukupuolistavaa vaatteiden, lelujen ja muun lastenkulttuurin maailmaa lapsille. Lapset havainnoivat tätä aikuisten tuottamaa sukupuolitettua lastenkulttuuria. Lapset katsovat mainoksia, lukevat leluesitteitä ja havainnoivat ympäristöä, joiden sukupuolimallit ovat stereotyyppisiä. (Kalliala 1999.)

”Syömme kerhossa lasten omia eväitä. Eräs poika huomaa, että äiti on laittanut hänelle mukaan vaaleanpunaisen lusikan. Poika toteaa äkkiä, että: ”Se on pikkusiskon lusikka, joka on vahingossa joutunut mukaan.” Eräs, reipas 6-vuotias, huudahtaa, että: ”Ei ole tyttöjen ja poikien värejä!” Juttelemme väreistä, moni lapsi huomauttaa, että punainen on poikien (lempi)väri. Ryhmään kuuluu myös 4-vuotiaita prinsessoja satufantasia- leikkeineen. Kun luemme prinsessoista, painotamme erilaisuutta, kaikki prinsessat eivät odota passiivisena prinssiä, vaan he seikkailevat, ratsastavat, tekevät taikoja, touhuavat aktiivisesti.” (HAVAINTO)

Poikatyttöjä ja nostalgiapuhetta

”Lapsuudessani 1970-luvulla lapset saivat paljon nykyistä vapaammin olla sitä, mitä halusivat. Vaatteet olivat unisexia, lelut samaten. Melkein jokainen vaatekappale, mikä minulla oli pikkutyttönä, olisi mennyt yhtä hyvin pojalle. Lelut olivat yhteisiä sekä pojille että tytöille. Tytöille ei markkinoitu prinsessajuttuja ja kaikkea vaaleanpunaisena tai lilana, pojilla oli ihan samannäköiset lelut kuin tytöilläkin. Moni poika leikki autoilla ja moni tyttö nukeilla ja toisinpäin, mutta esimerkiksi legot olivat sekä pojille että tytöille ihan samoja! Muistaako kukaan edes enää tällaista aikaa?” (NAINEN14)

Kasvattajat pohtivat nostalgiapuheen kautta nykyistä lelu- ja leikkikulttuuria. Nostalgiapuheessa kasvattajat jakautuvat niihin, joiden mielestä leikkikulttuuri oli ennen vapaampaa ja heihin, joilla on oma kokemus ahtaista rooleista. Nykykulttuuria ahtaaksi kritisoivat kokevat nykyiset tyttöjen ja poikien sukupuoliroolit ahtaampina, johtuen muun muassa tiiviimmästä lelumarkkinoinnista, selvistä ja aina yhä sukupuolitetummista kategorioista sekä lastenkulttuurin muuttumisesta ja yh-

teiskunnan kontrollista. Kasvattajien mukaan sukupuolen mukainen lajittelu rajoittaa nykylasten leikkejä ja leluvalintoja. Yhteistä molemmissa nostalgiapuheissa on halu muutokseen.

”Nykyään on perusnormi, että tyttöjen ja poikien kaikki lelut on voimakkaasti sukupuolitettuja, legoista lähtien. Vaikka joku tyttö haluaisikin leikkiä esimerkiksi avaruuslegoilla, hän ei välttämättä halua toivoa sellaisia lahjaksi, koska miettii mitä kaverit sanovat, jos hän leikkii ”poikien leluilla”. Ennen näin ei ollut! Minulla oli poliisivenelegoja, ambulanssi, taloja ja ukkeleita, tyttökavereillani oli ritarilinnoja ja inkkareita.” (NAINEN14)

”Sukupuolenmukainen lajittelu rajoittaa yhtä lailla tyttöjä ja poikia! Vaatteiden väritkin on vauvasta asti niin sukupuolitettuja, että niitä on jopa vaikea ostaa etukäteen, jos ei tiedä, odottaako tyttöä vai poikaa. Surullista.” (NAINEN14)

Nainen muistelee lapsuuttaan. 1970-luvulla lapset saivat ”paljon nykyistä vapaammin olla sitä, mitä halusivat”. Vaatteet ja lelut olivat yhteisiä ja samoja kaikille. Leluja ei tuolloin markkinoitu erikseen tytöille ja pojille.

Hänen mukaansa nykyään on perusnormi, että kaikki lelut on voimakkaasti sukupuolitettuja. Vaikka lapsi *haluaisi* leikkiä *toisen* sukupuolen lelulla, hän ei uskalla niin tehdä, koska vertaisryhmän painostus ja *oikeanlaisen* sukupuolen tekemisen kontrolli estää sen.

”Minun lapsuudessani 1980-luvulla kerrostalopihan lapset leikkivät keskenään ihan sukupuoleen katsomatta ja ne leikit oli aika neutraaleja lasten leikkejä. Ei siinä oikeen sukupuolella ollut merkitystä, kun leikittiin puissa apinoita tai pelattiin polttista tai jotain.” (MIES2)

Lapseton mies muistelee omaa lapsuuttaan, jossa 1980-luvulla pihan lapset leikkivät yhdessä sukupuoleen katsomatta. Leikitkin olivat ”neutraaleja lasten leikkejä”. Pihaleikkikulttuuri onkin vähentynyt, koska tilalle ovat tulleet ohjatut harrastukset ja ”ruutupuuhat”, joista Marjatta Kalliala (1999) puhuu tarkoittaen television ja median lohkaisemaa lasten leikkiaikaa.

”Nyky-Suomessa tytöille opetetaan koko ajan, että niiden ainoa tehtävä on näyttää kauniilta. Pojille taas opetetaan, että niiden pitää olla ninjasamuraisotureita, jotka leikkaavat päitä irti.” (MIES2)

Median ohella kasvattaja on huolissaan pikkutytöille suunnatuista kauneus- ja laihdutusoppaista. Kasvattajan mukaan nyky-Suomessa on tavallista, että tytöille opetetaan ”koko ajan, että niiden ainoa tehtävä on näyttää kauniilta”. Poikia rohkaistaan median ja lelujen kautta taisteluihin, jotka ovat monella tapaa väkivaltaa lietsovia.

Aineistossani ollaan kovasti huolissaan pojista. Poikien ahtaita rooleja kauhistellaan, koska pojat painostetaan miehen rooliin jo pieninä. Pikkupoika, joka ei halua leikkiä vaikkapa autoilla kokee painetta maskuliiniseen, koska yhteiskunta ja vertaiset odottavat häneltä maskuliinisuutta. Toisaalta ollaan huolissaan myös siitä, että feminismi vaikuttaisi siten, että poikien ei annettaisi olla rauhassa poikia, sukupuoliuskon mukaan heistä tulee naisia, jos sukupuoliroolit häviävät.

Sen sijaan tytöistä ei olla lainkaan huolissaan. Kuitenkin moni nainen kertoo kokeneensa *painostusta* nuorena tyttönä oikeanlaiseen *tyttömäisyyteen*. Nykyään tytöille sallitaan monin tavoin maskuliinisempaa käytöstä, niinpä tyttöjen vaatteet, lelut ja harrastukset ovat vapaammin valittavissa. Tyttöjen on helpompi olla poikamaisia kuin poikien tyttömäisiä. Näin vapaata tyttöjen oleminen ei ollut 1950-luvulla, jolloin kaikki tytöt pukeutuivat hameeseen tai mekkoon tai 1970 – luvulla, jolloin tyttöjä painostettiin valitsemaan tytöille perinteisesti kuuluvat oppiaineet, eikä heidän sallittu aina leikkiä edes autoilla. Moni nainen muistaa, että on lapsena kokenut painostusta tai rajoittamista sukupuolensa vuoksi. Ahtaat sukupuoliroolit *rajoittavat siis molempia* sukupuolia, joten myös tytöistä kannattaa olla huolissaan. Nykytytöt kokevat esimerkiksi paineita ulkonäön suhteen. Jos tytöt saavatkin olla poikamaisia, naisten täytyy näyttää naisellisilta. Aikuisen naisen odotetaan käyttäytyvän naisellisesti ja olevan huoliteltu. Toisinaan jo pikkutyttöjä tällätään prinsessamuottiin, johon kaikki tytöt eivät koe sopivansa.

”Minun lapsuudessani ei ollut poikien ja tyttöjen leikkejä, vaan leikimme yleensä kaikki yhdessä ilman ongelmaa. Koulussa sitten tuli se ongelma, että pojilla oli puutöitä ja tytöillä tekstiilitöitä tai kotitaloutta. Itse inhosin yli kaiken ”omalle sukupuolelleni” tarkoitettua opetusta ja vaikka vaihtaminen olisi varmaan ollut mahdollista, se olisi tarkoittanut liian suurta sosiaalista painetta. Vieläkin harmittaa raskaasti. Aikuisenakin meillä on aviopuolisoni kanssa ”roolit sekaisin” monin tavoin ja kummatkin ollaan tyytyväisiä.” (MK25)

Kasvattaja muistelee omaa kouluaikaansa ikävänä, koska häntä painostettiin valitsemaan omalle sukupuolelleen ”kuuluvat” oppiaineet, joita hän inhosi. Vaihtaminen olisi tarkoittanut liian suurta sosiaalista painetta. Aikuisena hän on tyytyväinen elämäänsä, kun heillä on aviopuolison kanssa roolit sekaisin.

”Itse poikamaisena tyttönä koin läpi lapsuuden ja nuoruuden ahdistavana sen, että minun olisi pitänyt kyetä olemaan söpö ja tällätty pikku prinsessa. En sopinut malliin ulkoisesti enkä sisäisesti. Jäin hyvin yksinäiseksi, koska muut tytöt jo ala-asteella sukelsivat perinteiseen naisten maailmaan, jossa olisi pitänyt meikata ja olla kiinnostunut vaatteista ja lastenhoidosta.

Aikuiset aktiivisesti tukivat tyttöjen ”luonnollisia” kiinnostuksenkohteita ja tyttöjä esim. painostettiin todella rankasti valitsemaan ”rättikässyt” puukäsitöiden sijaan. Painostamiseen osallistuivat sekä vanhemmat että opettaja. Opettaja jopa otti yhteyttä tyttöjen kotiin, jotta nämä olisivat valinneet tekstiilityön.

Samaten muistan pojan, jota kiusattiin, koska hänen rakkain unilelunsa oli nukke.” (NAINEN10)

Nainen pohtii omaa lapsuuttaan ja nuoruuttaan ahdistavana aikana, koska hän ei sopinut ”prinsessamuottiin” ulkoisesti eikä sisäisesti. ”Minun olisi pitänyt kyetä olemaan söpö ja tällätty pikku prinsessa”. Hän kertoo jääneensä yksinäiseksi, kun ”muut tytöt sukelsivat perinteiseen naisten maailmaan”. Aikuiset tukivat aktiivisesti tyttöjen naisellisuutta ja ”luonnollisina” pidettyjä kiinnostuksenkohteita. Kasvattaja kertoo, kuinka häntä painostettiin valitsemaan ”rättikässyt” puutöiden sijaan. Painostukseen osallistuivat opettaja ja vanhemmat.

”Olen melkein kolmekymmentä ja niitä tyttöjä lapsena, jotka inhosivat punaista ja pinkkiä. Sinisen askartelupaperin saaminen kerhossa ja koulussa oli haaste. Tiesin tykkääväni ”poikien väristä”. Leikin niin poikamaisia kuin tyttömäisiä leikkejä ja usein sekoittaen molemmat. Kun siitä viime joulun lelukuvastoa katsoi, harmitti, että eikö ole mitään muuta kuin actionsankareita ja sitä lällyä. Sääliksi kävi pieniä tyttöjä ja niitä poikia kanssa.” (NAINEN15)

”Muistan itse kiukkuni ja pahan mielen 70-l, kun en saanut leikkiä pikkuautoilla. Ne kun olivat kuulemma poikien leluja! No nykyään ajelen kyllä ihan sujuvasti autolla, olkoon kuinka paljon tahansa Kiesin ”lelu”. Itselläni ei ollut veljiä, joten meillä ei autoja ollut. Kadehdin serkkuani, jolla oli veli ja sai tämän autoilla leikkiä. Kyllä lapsi ymmärtää – itse olin vihainen jo 6-vuotiaana autottomuudestani.” (NAINEN13)

Nainen kertoo, kuinka ”sinisen askartelupaperin saaminen oli haaste” kerhossa ja koulussa. Hän tiesi tykkäävänsä ”poikien väristä” eli *väärän s*ukupuolen väristä. Toinen nainen muistaa olleensa jo 6-vuotiaana vihainen autottomuudestaan. Hän muistaa kiukkunsa ja pahan mielen, kun ei saanut 1970-luvulla leikkiä pikkuautoilla, koska oli tyttö.

”Itsekin leikin mieluummin seikkailuleikkejä ”viidakossa” ja salainen agentti-leikkejä, vuolin itselleni puusta puukkoja ja aseita leikkejä varten alle kymmenvuotiaana jne. Samaan aikaan leikin Barbeillakin, rakensin satulinnoja lumesta ja olin muka prinsessa. Sukupuolirooleihin johdattelu ja niihin ehdollistaminen on minusta vastenmielistä. Juuri tätä mm. lelukuvastot tekevät.” (NAINEN8)

Nainen muistelee leikkineensä itse monipuolisesti sekä seikkailuleikkejä että barbileikkejä. Sukupuolirooleihin johdattelun hän kokee vastenmielisenä ja hänen mielestään juuri sitä lelukuvastot tekevät.

”Minua suututti sama asia 12-vuotiaana. Ei omasta, olen niin tyttömäinen tyttö kuin voitte kuvitella, prinsessaunelmat mielessä. Kuitenkin joskus halusin leikkiä ritaria. Onneksi siinä ei ollut mitään outoa lainasin vain veljeni leluja. ...mutta kyllä tajusin kouluiässä, että joitakin painostetaan leikkimään sukupuolensa mukaan. Monia ystäviäni se ahdisti, he halusivat olla poikia. Leikkiä inkkaria ja länkkäriä.” (NAINEN11)

Nuori nainen muistaa, kuinka häntä suututti 12-vuotiaana, kun hänen kavereitaan painostettiin kouluiässä leikkimään sukupuolensa mukaan. Monia hänen ystäviään ahdisti oikeanlaiseen naisen muottiin asettaminen, koska he halusivat olla poikia tai ainakin leikkiä poikien leikkejä.

”Itse myös tiedostin 12-vuotiaana sukupuolten erilaisen kohtelun. Me luokkamme tytöt nousimme kapinaan liikunnan opettajaa vastaan, sillä harjoittelimme vain voimistelua ja piruetteja, kun pojat pääsivät pelaamaan erilaisia pallopelejä. Koimme vääräksi sen, että pojille tarjottiin toiminnallisia ja hauskoja vaihtoehtoja kun meidät tytöt pakotettiin harjoittelemaan tylsiä ns. esiintymislajeja. Mitä vanhemmaksi kasvoin, sitä selkeämmin näin tämän perusteettoman tyttöjen ja poikien erilaisen kohtelun. Erityisen epäreiluksi me tytöt koimme sen, että meidän huonoa käytöstämme (metelöintiä, lintsaamista, kiroilua, tupakointia, juomista) arvosteltiin rankasti, mutta pojat saivat aika vapaasti tehdä mitä halusivat. Enkä ollut ainoa lapsi, myös pojat alkoivat yläasteella tiedostaa omat ongelmansa. Monet ikäluokkani pojat nimittäin olisivat mielellään vaihtaneet osia koululiikunnassa välttääksen jatkuvan kilpailemisen.” (ÄITI7)

Äiti kertoo kokemuksensa koululiikuntatunneista. Luokan tytöt nousivat kapinaan, koska tytöille tarjottiin pelkkää voimistelua ja esiintymislajeja, kun pojat pääsivät pelaamaan pallopelejä. Sukupuolten erilaiselle kohtelulle äiti ei näe mitään perustetta. Myös tyttöjen huonoa käytöstä arvosteltiin rankasti, mutta pojat saivat aika vapaasti tehdä mitä halusivat. Poikien huonoa käyttäytymistä sallitaan usein, ”pojat on poikia”-lauseen kanssa. Koululiikunnassa poikia ohjataan jatkuvaan kilpailemiseen ja moni poika ahdistuu tästä. Nykyään koululiikuntatunteja ollaan muuttamassa ja useissa kouluissa tytöillä ja pojilla on jo yhteisiä liikuntatunteja, mutta asia on vielä suhteellisen uusi.

”Itse valitsin ihan omasta aloitteestani tasa-arvon takia puukäsityöt 10-vuotiaana vanhempieni ja opettajieni suureksi ihmetykseksi, vaikka tyttö olenkin. Syynä minulla oli nimenomaan tasa-

arvo, josta olin kuullut puhuttavan mm. tv:ssä. Leikin sitä paitsi alle kouluikäisenä yleensä parhaan kaverini (naapurin poika) kanssa merirosvoja, intiaaneja ja cowboyta ja autoleikkejä." (ÄITI8)

Äiti kertoo valinneensa tasa-arvon takia puukäsityöt koulussa. Hän on ilmeisesti nuorempi, koska valintamahdollisuus on tullut kouluihin myöhemmin. Kouluissa tehtiin pitkään oletuksia siitä, mikä käsityö kuuluu tietyn sukupuolen "valintoihin". Moni muistaa kokeneensa painostusta valintatilanteessa tai päätyi valitsemaan ne oppiaineet, jotka enemmistö samaa sukupuolta olevista valitsee. Nykyisin sekä tytöt että pojat saavat opiskella sekä teknistä- että tekstiilityötä ainakin ensimmäisinä kouluvuosina.

Asennekasvatusta ja sukupuolisensitiivisyyttä

"Näinhän se usein on, me aikuiset tuputamme lapsille omia käsityksiämme siitä, mikä eri sukupuolille on sopivaa. Pojille autoja ja tytöille nukkeja. Pojat jalkapallotreeneihin ja tytöt balettiin. Mikäs siinä, jos lapsi itse viihtyy näissä leikeissä ja harrastuksissa. Mutta mitä jos poika haluaakin vain tanssia ja tyttö pelata jääkiekkoa? (NAINEN3)

Tyttöjen kohdalla saatetaan usein joustaa. Tyttöjen jalkapallo, karate, puutyöt, tähtien sota-leikit ja majan rakentaminen ovat nykyään ihan ok. Mutta poikien baletti, ruuanlaittoleikit, prinsessaksi pukeutuminen… ei jestas sentään, siinähän pojasta kasvaa homo! Tällaisia kommentteja kuullessa tekisi mieli kysyä, onko joku joskus kuullut homomiehen kertoneen, että hänestä on tullut homo siitä syystä, että hän lapsena pukeutui hameeseen? Tai siksi että hän lapsena tykkäsi tanssimisesta? Entä jalkapalloa pelaavat tytöt, tuleeko heistä lesboja? Tämän teorian mukaan maassamme pitäisi olla aika paljon enemmän homoseksuaalisia henkilöitä, kuin mitä heitä oikeasti on." (NAINEN3)

Nainen kritisoi lasten ahtaita roolimalleja. Mikäs siinä, jos lapsi viihtyy perinteisessä roolissa, mutta ***jos*** hän haluaakin toistaa sukupuoltaan toisin? Hän toteaa, että tyttöjen kohdalla helposti joustetaan. Tyttö voi halutessaan pelata jalkapalloa tai olla poikamainen. Sen sijaan pojan rooli on kapeampi. Moni kasvattaja uskoo pojan roolin ahtauden taustalla vaikuttavan ahtaan mieskäsityksen ja homoseksuaalisuuden pelon.

”Jos minä olisin mies, ahdistuisin siitä kapeasta miesmallista, jota miehille tuputetaan. Huomaan melkein nelivuotiaassa pojassani jo paineita, kun häntä eivät kiinnosta autot ja (eivätkä nuketkaan), vaan eläimet ja luonto.” (ÄITI5)

Äiti sanoo ahdistuvansa kapeasta miehen roolista ja huomaavansa paineita maskuliinisuuden toteuttamiseen jo pienillä pojilla, joita autot tai muut maskuliiniset jutut eivät kiinnosta. Ympäristö vaatii, että pojan ***kuuluu*** kiinnostua poikien jutuista. Ja se on ahdistavaa.

”Oikeastaan tyttö, joka leikkii autoilla tai vaikka kemistisarjalla on vielä melko normaali monien mielestä. Mutta poika, joka haluaa prinsessamekon? Nämä sovinistit ovat heti osoittamassa sormellaan: ”homo”. (NAINEN2)

”Kukaan ei ota tytöiltä pois nukkeja tai pojilta örkkejä, mutta lapsen pitää saada valita ottaako hän lelukaupasta kotiin nuken vai örkin.” (NAINEN2)

”Eräs lapsuudenaikainen kaverini, poika, kävi leikkimässä pihan tyttöjen kanssa joka päivä barbeilla salaa, kun hän ei saanut omaa barbia, eikä leikkiä barbeilla. Hänellä on kyllä nykyään vaimo ja lapsi, vaikka barbit varmaan turmelivatkin hänet täysin ja muut pojat tietenkin kiusasivat. Vaikka itsekin leikkivät joskus tyttöjen kanssa vaikka kotia.” (NAINEN2)

Nainen pohtii, että kemistisarjalla leikkivää tyttöä pidetään aivan normaalina, mutta moni kasvattaja kauhistelee prinsessamekkoista poikaa, koska pelkää poikien feminiinisiä leikkejä. Hänen mielestään on tärkeää, että lapsi saa itse valita, haluaako hän itselleen kaupasta maskuliinisen (örkin) vai feminiinisen lelun (nuken). Perinteisen lelun valitseminen on yhtä hyväksyttävää kuin toiselle sukupuolelle mielletyn lelun. Lapsella pitää olla oikeus tehdä valinta.

Koska vertaisryhmä painostaa usein lapsia leikkimään tietyllä tavalla sukupuolen mukaisesti, usein lapset leikkivät kotona toisen sukupuolen leikkejä, jos eivät uskalla leikkiä niitä esimerkiksi päiväkodissa. Moni kasvattaja muistaa leikkineensä salaa jollakin toisen sukupuolen lelulla tai tietää jonkun kaverin, jota painostettiin leikkimään tietyllä tavalla ja hän leikki siksi salaa.

Kasvattaja pohtii alla, miksi nuorille tytöille ja naisille ei juuri ole supersankari-esikuvia. Toinen kasvattaja on sitä mieltä, että nykyisin lähes jokaista poikasankaria vastaa tyttösankari. Feminiinisyydet ja maskuliinisuudet ovat ulottaneet vaikutuksensa jo lasten sankarihahmoihin.

”Miksi nuorille naisille ei ole pahemmin piirrettyjä supersankareita? Paitsi Tehotytöt. Mutta ne eivät taida kelvata, kun ovat tyttömäisiä eivätkä lainkaan lihaksikkaita? (MK24)

”Vilkaiskaapa Disney-kanavan nykypäivän sankarijakaumaa. ”Lohikäärmepoikaa” vastaava seikkailija on Kim Possible. Jokaista poikasankaria vastaa lähes liikuttavasti action-tyttösankari. Tämä kanava on yksi katsotuimpia Euroopassa.” (ISÄ7)

”Lapset pitäisi kasvattaa suvaitsevaisiksi ihmisiksi, sillä olen pannut merkille, että kaikissa lasten piirretyissäkin on vain heteropareja. Maailmankuvan vääristelyä se minusta ainakin on.” (MK23)

Poikien hoivaleikit

”..jos pojille ei anneta mahdollisuutta harjoitella välittämistä ja hoivaa, niin kyllä ne sitten ovat vähän hukassa, jos jäävät lasten kanssa kotiin. Tämä on iso pointti ja kulttuurillinen haaste.” (ISÄ3)

”Kai nämä kuvastosta valittaneet lapset ovat nimenomaan huomanneet sen, että poikien hoivaleikkejä ei pidetä sopivina, eikä pojille markkinoida tällaisia leluja ja toisaalta tytöille ei markkinoida tekniikka-, rakennus- tai toimintaleluja.” (ÄITI7)

Isä on huolissaan poikien mahdollisuudesta harjoitella hoivaa ja välittämistä. Jos poikien ei anneta osallistua nukkeleikkiin, he ovat sitten vähän hukassa aikuisena, jos ovat itse vanhempia. Isä pitää asiaa kulttuurisena haasteena. Hänen mukaansa asenteita poikien nukke- ja hoivaleikkeihin on varaa parantaa. Poikia tulisi kannustaa myös hoivaleikkiin.

Äiti on huomannut, ettei nukkeja ja nukenhoitovälineitä mainosteta pojille, joka on lähtöisin ajatuksesta, ettei poikien nukkeleikkejä ole ehkä pidetty kulttuurisesti sopivina. Kun pojilta karsitaan pois tyttöjen jutut, samalla tullaan väheksyneeksi feminiinisiä, naisellisia piirteitä. Näin tuotetaan tilanne, jossa yleisesti ajatellaan, että naisellinen on kevyttä, hempeää ja hömppää. Näin naiseutta ja tyttöyttä *tuotetaan* puheen ja tekojen kautta ja niistä luodaan tällaisella puheella jotenkin alempaa, nolompaa ja väheksyttävämpää. Miehistämällä pikkupoikia, heille luodaan kuvaa siitä, että yhteiskunta arvottaa feminiinisen sellaiseksi, jota poikien ei kannata tavoitella. Puheet tyttöjen jutuista kannattaa miettiä tarkkaan, etteivät ne estä poikia toteuttamasta itseään monipuolisesti. Pojat estyvät tekemästä monia asioita sen vuoksi, että ne kielletään heiltä tyttömäisinä ja heistä koulitaan pikkumiehiä. Feminiinisten harrastusten ja leikkien kontrollointi rajoittaa poikien elämää.

”Ihmiset ovat pääsääntöisesti ahdistuneita siitä roolista, johon heidän käyttäytymistään pyritään pakottamaan. Vaatteensa ja ulkonäkönsä voi helposti vaihtaa vastaamaan muiden odotuksia ja mieltymyksiä, omia mielihalujaan ei.” (ÄITI7)

”Jos nainen tai mies hallitsee keskimääräisesti jonkin asian vastakkaista sukupuoltaan paremmin, ei voi tarkoittaa sitä, että ko. henkilö on siinä asiassa parempi vain koska edustaa kyseistä sukupuolta. Voisiko se kenties ehkäpä johtua kasvatuksesta ja ympäristön asettamista paineista ja kannusteista?” (MIES15)

Kasvattajat ovat huolissaan siitä, että ympäristön asenteet tuottavat ahtaita tyttö- ja nykyisin erityisesti poikarooleja, joihin eri sukupuolta olevat lapset yritetään istuttaa. Äidin mukaan lapset ahdistuvat usein siitä roolista, johon heidän käyttäytymistään pyritään suuntaamaan ja jopa pakottamaan. Äidin mukaan vaatteet ja ulkonäön vielä pystyy muokkaamaan muiden odotuksia vastaavaksi, mutta omia mielihaluja ei. Mieskasvattaja on sitä mieltä, että kasvatus ja ympäristön asettamat paineet ja kannusteet suuntaavat eri sukupuolia tiettyihin tyttö- ja poikamuotteihin.

”*Olen todellakin huolissani poikien syrjinnästä etenkin, kun olen pienen pojan äiti. Itse näen, että juuri lasten sukupuolittunut kohtelu on suuri este poikien menestymisen tiellä, sillä heille asetettu sukupuolirooli on liian kapea. Ensinnäkin pojilta ei vaadita niin paljon kuin tytöiltä. Ilman itsekuria ja ahkeruutta ei menestytä. Huonon käytöksen suvaitseminen on tie syrjäytymiseen. Toisekseen poikien oletetaan olevan kirjallisesti huonompia. Kolmas ongelma on se, että poikien oletetaan olevan kilpailullisia ja räväköitä. Suurin osa pojista ei ole tätä (kuten ei ole oma poikanikaan) ja heidän on vaikea päästä tällaisella tavalla toimivaan ryhmään mukaan. Jos poikia kannustetaan vilkkauteen, kokevat herkemmät pojat olevansa outoja ja erilaisia. Myös kovuutta ja kilpailua korostava poikakulttuuri syrjäyttää poikia.”* (ÄITI7)

Äiti on huolissaan pienen poikansa syrjinnän vuoksi. Hänen mukaansa pojilta ei vaadita yhtä paljon ahkeruutta kuin tytöiltä, poikien oletetaan olevan kirjallisesti huonompia ja toisaalta kilpailuhenkisiä ja räväköitä. Herkempien poikien on vaikeaa päästä mukaan ryhmään, jossa vaaditaan räväkkyyttä ja kilpailuhenkeä. Äiti kokee, että poikakulttuuri syrjii herkkiä poikia, joita on paljon ja siksi herkät pojat kokevat olevansa erilaisia sen vuoksi, että ”ihannepojasta” on tuotettu kulttuuriimme maskuliininen, urheilullinen, voimakas hahmo. Äiti haluaa puolustaa herkkiä runopoikia, koska kokee pojan roolin liian kapeaksi, johon moni poika ei koe kuuluvansa.

”Tyttöjen mahdollisuudet sukupuoliroolinsa puitteissa ovat laajentuneet, mutta poikien eivät. Mistä ihmeestä tämä johtuu? ”Feministit” selittävät tätä sillä, että naismaisuutta pidetään

alempiarvoisena ja heikkouden ja huonouden merkkinä miehissä. Keskustelun kommentit, että naismaiset miehet eivät pääse naimisiin tuntuisivat todistavan tämän puolesta. Naismaiset miehet todellakin ovat haluttuja. Ettekö ole kuulleet, kuinka kova vienti on herkillä, pitkätukkaisilla runopojilla, jotka tykkäävät polttaa kynttilöitä, kuunnella modernia musiikkia ja keskustella filosofiasta?" (ÄITI7)

Äiti ihmettelee, mistä johtuu, että tyttöjen roolimahdollisuudet ovat vapautuneet, mutta poikien eivät? Poikien rooli on yhä edelleen tiukan maskuliininen. Mies puolustaa miesten ja poikien kapeaa roolia:

"*Miehen rooli on kapea ihan hyvästä tai ainakin ymmärrettävästä syystä. Jos nimittäin poika oppii tyttömäiseksi ja naiselliseksi, hänen täytyy erittäin todennäköisesti vanhempana taistella itsensä eroon tuosta roolista, jos haluaa solmia parisuhteen naisen kanssa. Nainen, joka esimerkiksi haluaa miehensä pukeutuvan naisellisiin vaatteisiin, on äärimmäisen harvinainen ilmiö. Toivottavasti lapsettomiksi jäävät ne, jotka kannustavat poikia "tyttöistymään", esimerkiksi pukeutumaan tyttöjen vaatteisiin tai muuten käyttäytymään tyttömäisesti. Homoseksualismi sen sijaan ei kuulu tähän argumenttiin mitenkään."* (MIES3)

"*Luulen, että joidenkin naisten on vaikea ymmärtää pojan roolin kapeutta ja sen yhteiskunnallisia syitä, koska tytöillä roolipaineet ovat niin selvästi vähäisemmät varsinkin juuri vastakkaisen sukupuolen roolien omaksumisen suhteen."* (MIES3)

Miehen mielestä poikarooli on kapea "ymmärrettävästä syystä". Jos poika oppii tyttömäiseksi, hänen mielestään miehen pitää aikuisena "taistella itsensä eroon naisellisesta roolista". Mies perustelee asiaa sillä, että feminiiniset miehet eivät ole naisten mielestä kiinnostavia ja liian feminiiniset miehet eivät pääse naimisiin.

"Miehen rooli on paikoin tosiaan kapeampi kuin naisten, mutta olen eri mieltä syistä (kuin MIES3). *Huomattavasti naisia enemmän miehet painostavat miehiä tiettyihin lokeroihin. Jos mies kulkee naisten vaatteissa perjantai-iltana kaupungilla, niin kumman luulet aggressiivisemmin älisevän tästä, naisten vai miesten? Jos heteromies meikkaa poski- ja huulipunalla, niin keneltä luulet hänen saavan enemmän "vitun homo"-kommentteja, miehiltä vai naisilta? "* (MIES19)

"Kyse ei myöskään ole siitä, että naisellisen heteromiehen tulisi löytää nainen, joka haluaa miehensä pukeutuvan naisellisiin vaatteisiin, vaan että naisellisen heteromiehen tulisi löytää nainen, joka ei välitä siitä, miten hänen miehensä pukeutuu.

Kyse on nimenomaan siitä, että opittaisiin eroon normeista, joilla ei ole väliä. Jos jatkuvasti tykitetään sukupuoliroolimalleja, joissa miehet ovat vain sellaisia ja sellaisia ja naiset toisenlaisia, niin totta kai moni alkaa pitää sellaisia malleja ainoina käsityksinä miehisyydestä ja naisellisuudesta." (MIES19)

Mies on yhtä mieltä siitä, että miehen rooli on kapeampi, mutta hän on eri mieltä, kuin (MIES3) kapean miesroolin syistä. Mies perustelee mielipidettään sanomalla, että hänen mielestään muut *miehet* painostavat miehiä tiukkaan miesrooliin. Hän uskoo, että feminiinisesti itseään ilmaisevan miehen tulisi löytää nainen, joka ei välitä siitä, miten mies pukeutuu.

"Jos yhteiskunnassa olisi normina, ettei sukupuolirooleja aleta ulkoapäin määritellä lapsille, vaan he saavat itse etsiä ja kasvaa siihen, olisi myös huomattavasti enemmän naisia, joille ei olisi merkitystä sillä, miten heidän miehensä pukeutuvat, eikä jotain vaatetusta enää assosioitaisi vain miesten tai naisten jutuksi. Ja jos katsoo esim. ala- ja nuorisokulttuureja, niin on hyvin paljon miehiä, joiden tyylissä on paljon ns. naisellisuutta. Katso vaikka Michael Monroeta ja muita glamrokkareita kajaaleilla ja turkiksilla, hopparipoikia, joiden korvissa kimaltelevat suuret timanttikorut tai hippimiehiä, jotka kulkevat kesähelteellä ilmavasti hameessa. Kun itse olin 14-vuotias, olisi ollut ajattelematonta, että sen ikäinen poika pitäisi korvissaan suuria kimaltelevia timanttikoruja ilman, että leimautuisi homoksi tai naiselliseksi. Nykyään miesten timanttikoruja ei pidetä enää erityisen naisellisina nuorison parissa. Näin tapahtuu, kun normit rikkoutuvat." (MIES19)

Miehen mielestä on tärkeää, että ihmiset oppisivat eroon normeista, joilla ei ole väliä. Hän toivoo, ettei yhteiskunnassa määriteltäisi sukupuolirooleja lapsille, vaan lapset saisivat itse etsiä roolinsa ja kasvaa sukupuoleen. Näin suvaitsevaisuus, esimerkiksi ulkonäköasioissa, lisääntyisi niin naisten kuin miestenkin joukossa, eikä tiettyä tyyliä assosioitaisi joko miesten tai naisten jutuksi. Nuorisokulttuurit ja rokkitähdet ovatkin edelläkävijöitä, kun he uskaltavat tuoda meikit ja timanttikorvikset myös miesten käyttöön, jolloin niitä ei pidetä enää pelkästään naisten yksinoikeutena. Mies toteaa, että näin käy, kun normit rikkoutuvat.

"*Miehenä ja feministinä haluan pitää huolen poikalasten oikeuksista siinä missä tyttölastenkin. Tyttöjen/naisten rooli on perinteisesti ollut kapeampi kuin poikien/miesten ja tähän epäkohtaan feministit ovat puuttuneet jo yli sadan vuoden ajan. Tämän vuoksi kehitystä onkin tapahtunut jo paljon ja tapahtuu edelleen. Tyttöjen roolivaatimukset ovat vapautuneet huomattavasti ja he saavat usein tehdä "poikamaisia" asioita niin halutessaan leimautumatta negatiivisesti."* (MIES20)

”Tämä on hyvä asia; mutta vain puolittaista edistystä; poikien roolivaatimukset eivät ole vapautuneet samaa vauhtia, jos ollenkaan. Tässä suhteessa pojat eivät ole tasa-arvoisessa asemassa tyttöjen kanssa.” (MIES20)

Feministimies on huolissaan pojista. Hän toteaa, että vaikka tyttöjen rooli perinteisesti on ollut kapeampi, edistystä on tapahtunut feministien ansiosta. Tyttöjen ja naisten roolit ovat vapautuneet, mutta poikien roolivaatimukset ovat jopa tiukentuneet. Pojat eivät ole tasa-arvoisessa asemassa, koska poikia kontrolloidaan ja asetellaan yhä perinteiseen miehen rooliin.

”Ratkaisu ei missään nimessä saa olla tyttöjen roolin kaventaminen, sillä tasa-arvo ei ole aina toiselta pois. Pikemminkin kyse on feministien ja konservatiivien kamppailuista ja molemmilla puolilla on sekä naisia että miehiä. Yhtä lailla nainen kuin mieskin voi kasvattaa tyttölapsia tiukkaan tytön rooliin ja poikalapsia tiukkaan pojan rooliin tai vaatia näiden roolien mukaista toimintaa myös kumman tahansa sukupuolen aikuisilta. Kumpaakaan sukupuolta ei ole järkevää syyllistää ja molemmat sukupuolet hyötyvät kun sekä miehet että naiset emansipoituvat eli vapautuvat pakkorooleistaan. Kyllä minun identiteettini heteromiehenä kestää sen, ettei aina tarvitse käyttäytyä ”maskuliinisesti” vain siksi, että niin kuuluu tehdä kun on munat.” (MIES20)

Mies toteaa, että tasa-arvo ei ole toiselta pois. Kun tyttöjen rooli on muuttunut vuosien saatossa sallitumpaan, poikien rooli on vastaavasti muuttunut kapeammaksi. Tytöt ovat päässeet yliopistoon ja halutessaan asepalvelukseen, heillä on oikeus päättää pukeutumisestaan ja harrastuksistaan. Samaan aikaan poikien ulkonäköä ja harrastuksia ja leluvalintoja tarkkaillaan.

Kyse on miehen mukaan *feministien* ja *konservatiivien* kamppailusta ja molemmissa ryhmissä on joukossa naisia ja miehiä. Molemmat sukupuolet osaavat halutessaan olla konservatiivisia tai he voivat oppia vapautumaan pakkorooleistaan. Sen vuoksi kumpaakaan sukupuolta ei tulisi yksin syyllistää konservatiiviksi tai feministiksi. Aineistoni osoittaa sen, että naisia syyllistetään helpommin feministeiksi ja miehiä konservatiiveiksi, vaikka todellisuudessa molemmissa ryhmissä on todennäköisemmin yhtä paljon kumpiakin.

Heteronormatiivinen sukupuoliusko ja homopelko

Heteronormatiivinen sukupuoliusko ja homoseksuaalisuuden pelko tuottavat huolipuhetta pojista. Perinteistä heteronormatiivista sukupuoliroolikäsitystä legitimoidaan myös biologian ja suku-

puolijärjestelmän kautta. Seuraavassa katkelmassa näkyy, kuinka luonnollistettu sukupuolijako on. Jostain tuntemattomasta alkuperästä (essentiasta) kumpuava luonnollistettu sukupuoli vaikuttaa kasvattajien käsityksiin.

”Tasa-arvoa ei voi koskaan saavuttaa, koska miehet ja naiset on erilaisia ja sen erilaisuuden pohjalta tulee roolit eri sukupuolille. Kun nämä roolit poistetaan, ihmisten maailmankuva kieroutuu.” (MK10)

Kasvattaja epäilee, ettei tasa-arvoa voi koskaan saavuttaa (siinä hän saattaa olla oikeassa), mutta hänen perusteensa tulevat essentiallisesta sukupuolikäsityksestä. Hän toteaa, että: ”miehet ja naiset *on* erilaisia” ja jatkaa sukupuoliroolien rakentuvan tämän ilmeisesti biologisen tai ruumiillisen, olemuksellisen erilaisuuden kautta. Kasvattaja väittää, että ”erilaisuuden pohjalta” tulee roolit eri sukupuolille. Kasvattaja myös pelkää, että jos sukupuoliroolit poistetaan, ihmisten maailmankuva kieroutuu. Tiukat heteronormatiivisen sukupuolijärjestelmän mukaiset roolit saattavat tuoda turvaa kasvattajalle ja niissä pysytteleminen varmistaa sen, että hänen maailmankuvansa on tasapainossa, tosin sen kustannuksella, että perinteisiä sukupuolirooleja pidetään ”oikeana” vaihtoehtona eikä muunlaisille vaihtoehdoille anneta tilaa.

Kasvattaja (MK10) ymmärtää tasa-arvon samanlaisuudeksi ja koska miehet ja naiset ovat erilaisia, hänen mielestään tasa-arvo (eli samanlaisuus) ei voi koskaan toteutua. Nainen kirjoittaa vastineen, jossa hän perustelee omaa tasa-arvonäkemystään.

”Tasa-arvo ei tarkoita tasapäistämistä, kuten sinä (MK10) ymmärrät. Todellinen tasa-arvo tarkoittaa sitä, että sukupuolen perusteella ei automaattisesti enää luokitella ihmistä tietynlaiseksi l. maskuliiniseksi (miessukupuoli) tai feminiiniseksi (naissukupuoli) ja pidetä tästä yleisenä pidetystä normista poikkeavia omituisina. Todellinen tasa-arvo tarkoittaa sitä, että yksilö muodostuu ilmentämistään ominaisuuksista, enemmän tai vähemmän sukupuoleensa sidotuista, eikä häntä sijoiteta tiettyyn muottiin tai rooliin pelkästään ulkoisten ominaisuuksiensa perusteella. Yksilön oikeus olla juuri sellainen kuin luonnostaan on, on todellista tasa-arvoa. Enemmistö väestöstä ehkä ilmentääkin ominaisuuksia normin mukaisesti, mutta poikkeuksia ei pitäisi pakottaa tuohon muottiin väkisin.” (NAINEN16)

Seuraavassa esimerkissä kasvattajan erilaisuuden pelko, joka mahdollisesti liittyy pelkoon heteronormatiivisen sukupuolijärjestelmän tuhoutumisesta ja homouden pelkoon, ilmenee erityisenä huolena pojista. Tytöistä hän ei ole lainkaan huolissaan.

”Poikien ritarileikit tuskin johtuvat rooliodotuksista. Arvelen tiettyjen tutkimustulosten perusteella, että pojat ajaa sotaleikkeihin sun muihin miehuuskokeisiin perinnöllinen alttius. Meillä apinoilla on nimittäin sellainen työnjako, että miehet suojelevat naisia ja lapsia oman henkensä uhalla.” (MIES3)

”Tytöille voisi varmaan markkinoida ritarimaisempia leluja, tyttöritari on ihailun kohde. Jos sen sijaan mainostoimisto saa pojan rakastamaan tytöksi pukeutumista, siitä voi seurata elinikäistä onnettomuutta. Siltä osin pitää olla varovainen.” (MIES3)

Mies *epäilee*, että poikien ritarileikit *tuskin* kuitenkaan johtuvat rooliodotuksista, joita pojille tuputetaan. Hänen mielestään pojat *ajaa* sotaleikkeihin perinnöllinen alttius. Pojilla *on* hänen mielestään perimässään alttius leikkiä pyssyleikkejä. Puheenvuorossa näkyy kiinnostavalla tavalla se, että biologiaan ja essentialliseen ”sukupuoliuskoon” luottava mies ehdottaa, että tytöille voisi markkinoida enemmän ”ritarimaisempia leluja”. Samalla hän oikeuttaa tyttöjen leluiksi kuitenkin ”tyttöritari”-lelut, joka on hänen mielestään tyttöjen ihailun kohde.

Seuraavaksi mies huolestuu pojista: ”Sen sijaan, jos mainostoimisto saa pojan rakastamaan tytöksi pukeutumista, siltä osin tulee noudattaa varovaisuutta, sillä *pojan liiaksi* feminiinisyyteen menevästä roolista voi hänen mukaansa seurata ”elinikäistä onnettomuutta”. Mies pelkää poikien feminiinisten leikkien tuovan vaikeuksia. Jälleen kerran tämäkin esimerkki tuo esiin pienten poikien ahtaamman sukupuolitetun roolin.

”Kun katselen lasten leikkejä pihapiirissämme, näen selvästi, että vaikka näitä ”sukupuolirooleja” rikotaan jonkin verran, niin yleensä (ei siis aina) tytöt haluavat leikkiä omia leikkejään ja pojat omia leikkejään. Syyt tähän ovat ilmeisiä. Tyttöjen ja poikien kehittyminen on hyvin erilaista ja tutkitut erilaisuudet kaikessa toiminnassa tulevat jo loistavasti esiin tämän ikäisillä. Samasta syystä poikani luokan sisällä on tiettyjä eriytyviä toimia varten tehty jako poikiin ja tyttöihin. Ei vaikkapa aakkosjärjestyksessä, mikä olisi voinut olla toinen tapa.” (ISÄ7)

Isä pohtii tyttöjen ja poikien kehittymistä ja toteaa sen olevan erilaista. Hänen mielestään ”tutkitut erilaisuudet” tulevat loistavasti esiin lapsuusiässä, tosin hän ei mainitse mihin ”tutkimuksiin” viittaa. Isän näkemyksen mukaan sukupuolirooleja rikotaan leikeissä ”jonkin verran”, mutta ”yleensä (ei siis aina)” tytöt haluavat leikkiä omia leikkejään ja pojat omia leikkejään. Syynä tähän kasvattaja pitää ”erilaista kehittymistä” ja perustelee tätä ”tutkituilla erilaisuuksilla”, jotka kumpuavat ilmeisesti biologiasta tai erilaisesta ruumiillisuudesta. Isä vaikuttaa tyytyväiseltä tähän ”*luonnollistettuun*” erilaisuuteen, jonka hän haluaakin pysyvän totutunlaisena.

Pelot, jotka liittyvät poikien feminiiniseen käyttäytymiseen, leluihin tai leikkeihin saattavat johtua siitä, että suomalaisessa yhteiskunnassa elää sitkeästi erilaisuuden pelko. Pelätään esimerkiksi homoseksuaaliksi leimautumista.

”Suomessa osa ihmisistä potee yhä homopelkoisuutta, vaikka ilmapiirin muutos on jo havaittavissa. On vaikea sanoa, onko ilmapiirin muutoksessa kysymys suvaitsevaisuuden vai välinpitämättömyyden lisääntymisestä, teeskentelystä vai poliittisesta korrektiudesta. Usein heteroseksuaalisilla vanhemmilla on pelkoja siitä, että heidän lapsensa on homoseksuaalinen.” (Vilkka 2010, 68–69.) Tästä johtuen myös monet homot ja lesbot pelkäävät kertoa vanhemmilleen ja ystävilleen seksuaalisesta suuntautumisestaan.

Homofobinen suhtautuminen tarkoittaa homoseksuaalisuuden sairaanloista pelkoa. Siihen voi johtaa esimerkiksi pelko, että itsellä on homoseksuaalisia taipumuksia. Nämä ihmiset hakevat oikeutusta omille uskomuksilleen ja uskonnollisille näkemyksilleen tarkoituksellisesti valituilla tieteellisillä näkökannoilla ja tuloksilla. He välttävät valitsemansa tiedon kanssa ristiriidassa olevia tietoja. Tällainen suhtautumistapa on ongelmallinen etenkin, jos se siirtyy tekoihin kanssakäymisessä toisten kanssa kuten perheessä tai työyhteisössä. (mt.)

Ympäristön syyt pelkoihin ja asenteisiin ovat moninaisia. Taustalla saattavat vaikuttaa muun muassa yleinen yhteiskunnan ilmapiiri tai perheen uskonnollinen tausta. Taustalla on myös tietämättömyyttä homoseksuaalisuudesta. Homopelkoisuutta pitävät yllä myös omat henkilökohtaiset toiveet ja pelot, kuten oman lapsen menetyksen pelko tai pelko, että omat unelmat vanhempana ja unelmat omasta elämänkaaresta eivät toteudu. Yhteiskunnan homopelkoinen ilmapiiri saa ihmiset toimimaan usein toisin kuin hän sisäisesti kokee. (mt.) Homopelkoisuus rajoittaa monen ihmisen elämää. Se rajoittaa homoseksuaalin elämää, koska hän ei pysty elämään avoimesti omana itsenään. Kuitenkin se rajoittaa myös heteroiden elämää, jos he ylläpitävät rajoittavia käytäntöjä esimerkiksi poikalasten kasvatuksessa tai yhteiskunnan sisällä yleensä.

Feminismin pelko

”Mitä te oikein pelkäätte, jos poika hoitaa nukkea ja tyttö leikkii autoilla?” (NAINEN4)

”Minä en pelkää tuossa mitään. Mielestäni on jopa normaalia, että poika leikkii halutessaan nukeilla ja tyttö halutessaan autoilla ja päinvastoin. Enkä pelkää sitäkään, että jos tytölle ei sitä

autoa tyrkytetä. Kuten en koe pelkääväni sitäkään, että pojallekaan sitä autoa ei tyrkytetä, mikäli eivät sitä halua. Mutta väitän silti, että 12-vuotias ei koe sukupuolisyrjintää, mainonnan suhteen siinä määrin, että tästä kehottamatta mainitsisi. Se mua ehkä 'pelottaa', mistä nämä 12-vuotiaat ovat moisia ajatuksia päähänsä saaneet." (MIES4)

Nainen kysyy, mitä pelkäätte, jos poika leikkii nukella ja tyttö autoilla? Mies vastaa, ettei hän pelkää, jos poika leikkii nukella ja tyttö autoilla, hän pitää näitä leikkejä "ihan normaalina", mutta hän kertoo *pelkäävänsä* kuitenkin sitä, *mistä* lapset ovat saaneet päähänsä valittaa sukupuolisyrjinnästä. Hänen mukaansa lapset eivät kykene itsenäisesti siihen, vaan taustalla on hänen mielestään feminismiä harjoittava opettaja. Miestä ajatus feminismistä pelottaa. Jos ruotsalaislapset osaavat kritisoida lelujen sukupuolijakoa, kohta Suomeakin uhkaa feminismi ja pelko sukupuolirajojen katoamisesta.

"Pitäisivät feministit huolen tyttölapsista ja heidän oikeuksistaan ja jättäisivät pojat rauhaan." (MK14)

Kasvattajaa huolettaa feminismin pelko. Hän ei halua feministien "pelastavan poikalapsia", koska pelkää, että pojista kasvaa liian feminiinisiä. Feminismin pelko suomalaisessa yhteiskunnassa johtuu usein siitä, ettei tiedetä, mitä feminismi on. Erilainen ja vieras pelottaa ja monesti ihmisillä saattaa olla vääränlaisia käsityksiä. Moni kasvattaja uskoo, että sukupuolisensitiivisyyttä ei tarvita kasvatuksessa. Kuvitellaan kaikkien olevan tasa-arvoisia, tasa-arvon luullaan jo toteutuneen. Myös pelko yhteiskunnan moniarvoistumisesta saattaa aiheuttaa sen, että halutaan palata perinteisiin arvoihin ja rooleihin.

Epäilyä ja syyttelyä

Feminismin ja erilaisuuden pelko näkyy kasvattajien välillä epäilyinä ja syyttelyinä. Suomalaiskasvattajat epäilevät ruotsalaisten kuudesluokkalaisten kykyä kritisoida lelukatalogin ahtaita sukupuolirooleja ja valittaa asiasta mainosasianmiehelle. Kasvattajat syyttävät feministejä lasten manipuloinnista ja epäilevät valituksen taustalla olevan feministiopettajan. Feministien lisäksi ruotsalaisia mollataan avoimesti. Tämänkaltainen toiminta on kasvattajien mielestä tyypillistä juuri ruotsalaisille.

”Maailmassa on vielä toivoa, kun lapset osaavat pitää paremman maailmankuvan puolta. Jos jo pienenä lapsena osaa ajatella kriittisesti, mitä heistä isona tuleekaan!” (MIES8)

”Paitsi, että kyseessä on enemmänkin koulun päätöksellä tehty ”valistussuunnitelma, joka on kuitenkin suhtkoht helppoa ajaa läpi ala-asteikäisille lapsille.” (MK11)

Kun mies kirjoittaa iloitsevansa ruotsalaislasten kritiikistä lelukuvaston sukupuolittumista kohtaan, hänen kommenttinsa saa epäilyjä siitä, että taustalla vaikuttaa feministiopettaja ja lasten vanhemmat.

”Aika perinpohjaisen alhaista toimintaa valjastaa viattomat lapset oman poliittisen/ideologisen propagandansa välineeksi.” (MK12)

”Aloite on varmasti tullut heidän vanhemmiltaan. Vaikea uskoa, että 12-vuotiaat kiinnittäisivät huomiota kaiken maailman epäolennaisuuksiin.” (MK6)

”En voi uskoa silmiäni. Joku feministi on laittanut sanat noiden lasten suihin.” (MIES7)

”En usko, että kuudesluokkalaiset ovat oma-aloitteisesti kimpaantuneet moisesta. Asetan hypoteesin, että taustalla on näiden lasten äärifeminismiä harjoittava opettaja tai muu aikuinen. Uskallanpa vielä väittää, että kyseinen valitus on tehty kouluajalla, koulutehtävänä jollain yhteiskuntaopin tunnilla.” (MK13)

Suomalaiskasvattajat epäilevät, osaavatko 12-vuotiaat ruotsalaislapset olla kriittisiä ja valittaa lelumainoksen sukupuolittumisesta. Heidän mielestään taustalla vaikuttaa joko feministikasvattaja, opettaja tai lasten vanhemmat. Lasten mahdollista omaa kriittistä ajattelua ei huomioida, vaan oletetaan kritiikin tulleen aikuisten kautta. Lapsista tehdään viattomia uhreja, joita on pakotettu mukaan.

”Lyön vaikka vetoa, että se ”oma” mielipide ja sen ilmaisu hyväksytään vain silloin kuin se on ”oikea” mielipide eli sama kuin opettajalla. Vai julkaistaisiinko esimerkiksi myös tästä asiasta eri mieltä olevin lasten tiedote?” (MIES9)

”Se, että joku femakko kokee mainonnan jonkinlaiseksi, ei ole muiden ongelma, varsinkaan 12-vuotiaiden lapsien.” (MIES4)

”Näyttää siltä, että jotkut ovat johdatelleet lapsia.” (MK9)

Feminismin pelko ilmenee usein feminismin väheksymisenä ja mollaamisena. Toisinaan se yltyy naisvihaksi, erityisesti feministinaisiin kohdistuvaksi syyttelyksi. Taustalla lienee yleinen luulo feministien miesvihasta ja pelko sukupuoliroolien häviämisestä.

”Moni varmaan muistaa 1980-luvun, kun Suomessa leikkiaseet kiellettiin pojilta ja poikia rohkaistiin leikkimään nukeilla. Sitten 1990-luvun alussa päiväkotien henkilökunta alkoi huolestua poikalasten naisellisesta käyttäytymisestä. Siihen loppui leikkiaseisiin liittyvä hulluttelu Suomessa. (MIES10)

Ruotsi on käytännön esimerkki siitä, mihin heidän toimintamallinsa johtaa. Siellä ei enää ole miehiä ja naisia, vaan ainoastaan sukupuolettomia nyhveröitä ja hysteerisiä feministejä. Kasvatettakoon Suomessa miehiä ja naisia – ei yksisukupuolisia.” (MIES10)

”Tähän on tultu: Tytöt ärsyyntyvät siitä, että heidät esitetään prinsessoina ja pojat siitä, että heitä pidetään supermiehinä. Kun on kyse ruotsalaisista, tytöt pitää esittää supermiehinä ja pojat prinsessoina.” (MIES11)

Mikä sitten feminismissä pelottaa? Pelko liittyy suomalaisuuden ja ruotsalaisuuden eroihin. Ruotsissa feminismi saa tilaa ja sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta on enemmän kokemusta. Myös tasa-arvoajattelu on Ruotsissa pitemmällä. Feminismin pelko liittyy erityisesti poikalasten kasvatukseen. Suomalaiskasvattajat pelkäävät, että pojista tehdään tyttöjä. Feminismin luullaan poistavan sukupuolijaon kokonaan, jolloin kaikki olisivat sukupuolettomia.

”Pojille prinsessamekkoja ja poneja? Miksei poika saa olla enää rauhassa poika? Yrittävätkö naisjärjestöt saada poikalapsista aikaan sukupolvellisen naismaisia lampaita?” (MK14)

”Toiminta Ruotsissa on jotain aivan muuta kuin huolta lasten tasa-arvosta. Kyse on puhtaasti äärifeministisen liikkeen taistelusta, jossa pyritään vääristellen osoittamaan nimenomaan naisten, syrjintää. ” (ISÄ7)

Osa suomalaiskasvattajista on varma, että lelukuvastosta valittaneiden kriittisten ruotsalaislasten taustalla vaikuttaa feministiopettaja, joka tuputtaa lapsille omaa maailmankuvaansa. Pelko koskee erityisesti suomalaisia poikia, joista pelätään tulevan naismaisia feminismin vaikutuksesta. Feministejä syytetään siitä, etteivät pojat saa olla rauhassa poikia, pojat eivät saa leikkiä rauhassa autoilla ja muilla pojille *kuuluvilla* leluilla ja olla tavallisia poikamaisia poikia, vaan feministit haluavat tehdä heistä naismaisia lampaita. Lisäksi feministien väitetään leimaavan tytöt, tyttöjen lelut ja kaikki naisellinen vähempiarvoiseksi.

Miksi feministejä syytetään? Heitä pelätään, mutta toisaalta heitä puolustetaankin. Entä tuputtavatko feministikasvattajat todella pojille feminiinisiä leluja? Onko feministit oikeastaan *leimattu* keskustelussa tuputtajiksi, samoin kuin heteromiehet leimataan pelkääjiksi? Naisjärjestöjä syytetään poikien feminiiniseksi muuttumisesta. Lampaat vertautuvat naiselliseen, jota pojat eivät saa olla. Poikien tulee saada olla rauhassa poikia, heistä tulee miehiä, eikä lampaita. Luullaan, että feminismi tekee pojista naisia. Luullaan myös, että kaikki pikkupojat ovat tai haluavat tulla maskuliinisiksi. Pelätään naisten tekevän pojista feminiinisiä, erityisesti pelätään feministinaisia.

”Koska tulisi sellainen tasa-arvon vaatija, että pojat sais rauhassa olla kiinnostuneita autoista ja ritareista ja tytöt prinsessoista, vauvoista ja hevosista, kun kerran haluavat. Juu tiedän, kaikki eivät halua. Suuri osa kumminkin haluaa, (mutta sekin pitää kai sitten kieltää.) (MIES12)

”Minkä takia nämä feministit leimaavat tyttöjen kiinnostuksen kohteet vähempiarvoiseksi? Vain prinsessoja tms. miksi femareiden mielestä naisellinen on automaattisesti huonompi? (MIES12)

”Sukupuoleen sidottuja rooleja pidetään vähempiarvoisina kuin muka vapaasti tehtyjä valintoja.” (MK3)

Joillakin kasvattajilla on sellainen käsitys, että feministit haluavat kieltää pojilta autoleikit ja tytöiltä nukkeleikit. Jostain syystä nämä kasvattajat, jotka eivät feminismiä tarkemmin tunne, kuvittelevat, että ihmisistä haluttaisiin tehdä sukupuolettomia. He saattavat ymmärtää feministisen kasvatuksen virheellisesti sukupuolineutraaliksi kasvatukseksi. Feministejä syytetään myös siitä, että feministit heidän mielestään leimaavat feminiiniset ”tyttöjen jutut” vähempiarvoiseksi ja kevyemmiksi. Näin ei kuitenkaan ole.

”Ketään ei saisi lokeroida etukäteen johonkin valmiiseen rooliin, jonka nimi on ”tyttö” tai ”poika” ja sitten odottaa hänen toimivan sen lokeron puitteissa. Tämä on feminismin perusajatus.” (MK15)

Feministikasvattajat kertovat ja perustelevat, millaista kasvatusta feminismin mukaan sanotaan tasa-arvoiseksi ja oikaistaan niitä väärinkäsityksiä, joita feministisestä kasvatuksesta on:

”Ei sitä poikien autoleikkiä ja tyttöjen nukkeleikkiä kukaan kiellä. Koko ajatus on se, ettei anneta kuvaa, että pitää käyttäytyä vain tietyllä tavalla, vaan että voi valita.” (MK16)

”Ei se ”vain” tarkoittanut, että prinsessat ovat huonompia, kuin jotkin muut hahmot, vaan että lelukuvastossa tytöt oli esitetty ainoastaan prinsessoina, eikä lainkaan muina hahmoina.” (MK16)

”…Ideaalitilanteessa yksilö saisi tehdä sitä mitä tahtoo ja mikä itselle tuntuu luontaisimmalta, olisi se sitten vallitsevien stereotypioiden mukaista tai vastaista.” (NAINEN5)

Feminismin pelko on turhaa. Feminismin tavoitteena ei ole poistaa sukupuolia. Naiset ja miehet voivat rauhassa toteuttaa itseään omassa sukupuolessaan. Sen sijaan feminismi sallii myös muun laiset olemisen tavat. Kaikkien ei tarvitse välttämättä mahtua sukupuolimuotteihin, vaan jokaiselle sallitaan oma yksilöllinen tapansa elää. Feminismi puolustaa vähemmistöjen asemaa ja tuo sukupuolta esiin, jotta sukupuoleen liittyvät eriarvoisuutta tuottavat mekanismit nähdään ja niihin voidaan puuttua. Feminismi tarkoittaa naisten ja miesten sekä kaikkien ihmisten välistä tasaarvoa, myös heidän, jotka eivät koe omakseen naisen tai miehen sukupuolta.

”Feministisen liikkeen perusajatus on erilaisuuden hyväksyminen. Siis se, että naista tai miestä ei pakoteta tiettyyn rooliin, joka hänelle muka sukupuolensa perusteella määräytyy (kuten esim. tämä, että tytöt ovat prinsessoja ja pojat ritareita), vaan jokaisella yksilöllä olisi aidosti mahdollisuus olla sitä, mitä hän haluaa olla.

Tämä ei tarkoita sitä, että prinsessuus olisi lähtökohtaisesti jotenkin alempiarvoista, vaan sitä, että se on usein ulkopuolelta annettu rooli, jonka toteuttaminen ei lähde itsestä, vaan sosiaalisesta paineesta. Sama juttu sen poikien ritarileikin kanssa.” (MK15)

Eli mitä tässä pitäisi pelätä? – kysyy (isä4)

”Jos poika leikeissään pukeutuu hameeseen ja tyttö uljaaksi ulaaniksi, niin so what?” (ISÄ4)

Moni kasvattaja on sitä mieltä, että aikuisen mielipide suuntaan tai toiseen ei muuta lapsen identiteettiä. Lasta ei saa eikä voi ohjata mihinkään rooliin, vaan lasten on annettava itse löytää sukupuolensa. Kuten isä alla olevassa puheenvuorossa toteaa: aikuisten valinnat eivät muuta lasta miksikään, eikä kasvattajalla ole mahdollisuutta valita lapsen sukupuolta. Tiettyyn sukupuolimuottiin ei voi kasvattaa ketään.

”Lapset leikkiessään muodostavat omaa maailmankuvaansa. Sitten iän mukana leikit muuttuvat, kunnes eivät enää ole leikkejä. Eikäkä näihin lasten leikkeihin tarvita aikuisia tuputtelemaan omia niitä ja näitä roolikuviaan. Eiköhän suurin osa lapsista ajan mittaan sen oman, tuputtamattoman ja ikioman roolinsa löydä.” (ISÄ4)

”Jos joku poika sitten haluaa lapsuuden jälkeen olla uljas uros tai kuljeskella hameessa tai tyttö haluaa olla jatkossa ihan nätti nainen, niin annettakoon heille valinnan vapaus. Eivät nämä ole meidän vanhempien valintoja, eikä meidän tuputukset puoleen tai toiseen tätä valintaa miksikään muuta.” (ISÄ4)

”Ongelma… eivät olekaan lapset, vaan aikuiset, joilla on tarve tuputtaa omaa.. – edistyksellistä, demokraattista, kritisoivaa jne. – maailmankuvansa leikkiville lapsille, jotka eivät edes tiedä minkälaista maailmankuvaa heidän pitäisi kritisoida. Minä antaisin lasten löytävän nuo kritiikin aiheet ihan itse.” (ISÄ4)

Vapauden sallimista vai tuputusta?

”Mielestäni lapset leikkivät omia leikkejään ilman, ettei heille tarvitse tuputtaa yhtään mitään, pikemminkin katsoa sen verran perään, ettei tule vahinkoja.” (ISÄ4)

”Tässä ruotsalaistapauksessa ei ollut ideana PAKOTTAA poikia prinsessoiksi ja tyttöä sotureiksi, vaan antaa jokaiselle valinnanvapaus olla sitä mitä haluaa. Mutta helpompaahan se on alkaa taas kerran syytellä naisia kaikesta pahasta ja sokaistua omasta vihasta. Mitä te oikein pelkäätte, jos poika hoitaa nukkea ja tyttö leikkii autoilla?” (NAINEN4)

Feministikasvattajia tai yleensä ottaen ”tuputtajia” puolustellaan, *ettei ketään haluttu pakottaa* sukupuolirooleihin, vaan ideana feminismin ihanteen mukaisesti on se, että *jokaisella on vapaus* valita joko perinteinen tai toisenlainen tapa. Ne lapset, jotka haluavat leikkiä perinteisen sukupuoliroolijaon mukaisia leikkejä ovat siihen täysin oikeutettuja, mutta kaikkien ei ole niin pakko tehdä. Lapset, joita perinteinen jako ei miellytä, saavat rauhassa tehdä toisin ja hyväksytysti hakea omaa paikkaansa. Osa lapsista on poikatyttöjä ja tyttöpoikia, joilla on oikeus valita omanlaisensa tapa leikkiä ja kasvaa. Ei ole myöskään tarpeen syyttää feministejä tai muita kasvattajia tuputuksesta tai pakottamisesta. Toisaalta myös kukaan kasvattaja ei saa pakottaa tai tuputtaa omaa käsitystään, vaan lapset ansaitsevat vapauden leikkiä, kuten haluavat.

”Oma siskoni oli pienenä ns. poikatyttö, leikki enimmäkseen poikien kanssa, pelasi pallopelejä, eikä pahemmin perustanut nukkekodeista tai prinsessaleikeistä. Hänestä on tullut tasapainoinen ja itsenäinen nuori nainen, ei vähiten tasapainoisen ja rakkaudentäyteisen lapsuuden ansiosta.” (NAINEN3)

”Onneksi täällä kommentoijat eivät olleet minun kasvattajiani: sain leikkiä pienenä poikapuolisten kavereiden kanssa pikkuautoilla ja pukeutua siniseen ja vihreään, koska en vain pitänyt pinkistä väristä. Ja nukkeleikit, joista monet tytöt näyttivät pitävän, olivat minusta tylsiä. Ja kaikki tämä ihan omasta mielestäni, ei kenenkään aikuisen tuputtamana, niin kuin uskon ruotsalaislastenkin tapauksessa hyvin voineen asian olla.” (NAINEN5)

”Eivät ne lapset elä jossain ”tuputusvapaassa maailmassa”, vaan tämä Ruotsin juttu oli juuri reaktio tuputusta vastaan. Mikä siinä on niin vaikeaa?” (ISÄ3)

Kriittiset ja ahdasmieliset

Suomalaiskasvattajat kehuvat ruotsalaisia koululaisia kriittisiksi ja toteavat samalla muiden suomalaiskasvattajien olevan ahdasmielisiä, koska he epäilevät ruotsalaislasten kykyä kritiikkiin. Feministikasvattajat puolustavat ruotsalaislapsia ja ovat samalla pahoillaan siitä, että suomalaiset ajattelevat yhä toisin. Suomi on heidän mukaansa takapajula, edelleen patriarkaalinen yhteiskunta, jossa konservatiiviset ajattelutavat ovat vallalla. Ahdasmielisyydestä syytetään erityisesti miehiä, vaikka todellisuudessa sekä miehiä että naisia kuuluu konservatiivisesti ajatteleviin.

”Ei ole ollenkaan harvinaista, että jo alle 10-vuotiaat alkavat huomata ja suuttua siitä, että heidät puristetaan sukupuolimuotteihin.” (MK17)

”Varmasti itse ilman opettajan apua he tuon epäkohdan huomasivat ja valittivat. Mahtava maa tuo Ruotsi. Siellä on kaikki kunnossa.” (MK18)

”Kyllä 12-vuotiaat voivat hyvinkin olla yhteiskunnallisesti ja sukupuolisesti tiedostavia, itsenäisesti ajattelevia ihmisiä. Ei kaiken tarvitse tulla opettajilta ja vanhemmilta.” (ÄITI8)

”Keskimäärin 12-vuotias tunnistaa erittäin hyvin esimerkiksi sukupuolirooleihin sidotut epäoikeudenmukaiset rakenteet.” (ISÄ3)

”Olipa ihana uutinen, hyvä Ruotsi!”

”Mahtava uutinen! Kiinnitin itsekin jo pienenä huomiota samaan asiaan, mutta aloitekyky ei riittänyt niin pitkälle, että olisin valittanut johonkin siitä.” (NAINEN1)

”Hyvä aloite 12-vuotiailta. Osoittaa kypsyyttä, itsenäisyyttä, aloitekykyä ja demokraattista mielenlaatua.” (MIES13)

Kasvattajat pohtivat ruotsalaislasten tekemää valitusta ToysRUs-lelufirman esitteestä. Heidän mielestään Ruotsi on mahtava maa, siellä lapsetkin osaavat jo 12-vuotiaina olla kriittisiä ja huomaavat mainosten sukupuolittuneet ja yksipuoliset tarjonnat. Ruotsin rinnalla keskustellaan, *miksi* suomalaiset ajattelevat, että lapset eivät kykenisi samaan. Keskustelussa ollaan myös sitä mieltä, että suomalaisissa kouluissa lapsia ei opeteta olemaan kriittisiä ja mediakasvatuskin jää usein vähiin.

”Kotona jupisin viime vuonna saman puljun lelukuvastosta samasta syystä, mutta jupina jäi neljän seinän sisään. Olisi pitänyt antaa palautetta. Kuvastosta ei kerta kaikkiaan löytynyt leluja, joita ei ole suuntaamalla suunnattu jommallekummalle sukupuolelle.” (ÄITI4)

”Vaikka yhtä hyvin aloitteentekijänä olisi voinut olla lasten vanhemmat. Lelukuvastot ja lastenvaatemainokset ovat kamalia. Ja valinnanvapaudesta ei voi puhua, jos mainoksessa sanotaan ”reippaan pojan paita”, jolloin tyttö ei oikeasti halua sitä enää itselleen. Lasten mainokset ovat ihan älyttömän sukupuolisidonnaisia ja olen ihmetellyt jo pitkään, miksei siihen ole puututtu. Tässä nostan hattua ruotsalaisille – oli sitten asian takana lapset tai aikuiset.” (NAINEN7)

Kasvattajien mukaan ei voi puhua *valinnanvapaudesta,* jos mainoksessa lukee ”reippaan pojan paita”. Tyttö ei halua itselleen pojille *luokiteltua* paitaa. Lasten mainokset ovat kasvattajan mielestä ”ihan älyttömän sukupuolisidonnaisia”. Nainen ihmettelee, miksei mainoksiin ole puututtu. Hän sanoo ”nostavansa hattua ruotsalaisille”, koska asia nousi esiin.

”Ruotsissa pitkän ajan asuneena täytyy sanoa, että Ruotsalaislapset ovat kriittisempiä kuin suomalaiset, siellä koulussa ja kotona lapsia kannustetaan ilmaisemaan oma mielipiteensä. Suomessa kotona ja koulussa omien mielipiteiden ilmaisua pidetään negatiivisena häiriköintinä. Uskon, että 12-vuotiaiden luokka on luultavimmin toiminut omin päin, tällaisesta toiminnasta on siellä paljon esimerkkejä ja esikuvia. Esimerkiksi Ruotsin TV:n REA-ohjelma on nuorten oma ohjelma, jossa ryhmä noin 12-vuotiaita lapsia ruotii heitä kiinnostavia asioita: tutkii mainoksia lasten näkökulmasta, pistää kunnan koulutoimenjohtajia tiukoille koulujen epäkohdista, testaa vaatteita ja harrastusvälineitä jne.” (MK19)

Kasvattaja pohtii, kuinka ruotsalaislapset osaavat olla kriittisempiä, kuin suomalaislapset. Hänen mielestään Suomessa lasten ”omien mielipiteiden ilmaisua pidetään negatiivisena häiriköintinä”

niin kouluissa kuin kotonakin. Kasvattaja uskoo, että ruotsalaislasten luokka on toiminut itsenäisesti, Ruotsissa pitkään asuneena hän tietää, että tällaisesta toiminnasta on siellä paljon esikuvia.

”Peräänkuulutan samaa valinnanvapautta ja vaihtoehtojen paljoutta kuin muutamat muutkin kommentoijat. Lapset olivat tässä oikealla asialla. Kyllä 12-vuotiaaltakin näitä pohdintoja irtoaa.” (NAINEN8)

”Seuraavan lauseen lukeminen riittää: ”Heidän mielestään mainokset olivat vanhanaikaisia ja kumpaakin sukupuolta loukkaavia.” Mikä tässä uutisessa oli taas niin kamalaa?” (MIES14)

Feministit ja konservatiivit

Kun kasvattajat syyttelevät muita suomalaisia ahdasmielisiksi ja konservatiiveiksi, he tekevät samalla eroa meihin ja heihin, toisinajatteleviin. Näin kasvattajista muodostuu kaksi eri lailla ajattelevaa puolta konservatiiviset kasvattajat ja feministikasvattajat. Toisia suvaitaan, mutta heidän kanssaan ollaan eri mieltä.

”Uutisen lapsilla tuntuu olevan paljon parempi medialukutaito kuin esimerkiksi ko. artikkelin lukeneilla keskustelupalstan kirjoittajilla.”

”Ja naurettavaa, että täällä epäillään 12-vuotiaiden käsityskykyä.” (MK20)

Kasvattajan mukaan on naurettavaa epäillä 12-vuotiaiden ”käsityskykyä”. Kasvattajien mielestä ”meillä Suomessa” kannattaisi kehittää niin lasten kuin aikuistenkin kriittisyyttä ja medialukutaitoa.

”*Enemmänkin kannattaisi kehittää kriittisyyttä ja medialukutaitoa lapsesta lähtien kuin kieltää kaikki mikä ei omaan filosofiaan satu sopimaan****.*** *Silloin jokaisen pienen epäkohdan ei tarvitse järkyttää omaa maailmankuvaa niin rankasti. Kaikki lapset voivat ihan vapaasti leikkiä nukeilla tai autoilla omien mieltymystensä mukaan. Jos tietty valinta jotain kummastuttaa, niin mitä väliä.”* (MIES16)

Kasvattajat ovat tuohtuneita, koska jotkut keskustelijat näkevät uutisen ja lasten valitukset feministien aikaansaamana. Ruotsissa asiat ovat heidän mielestään paremmin, kuin koti-Suomessa, jossa pelätään sukupuoliroolien murenemista. Eräs kasvattaja toteaakin, että ”Suomi on edelleen patriarkaalinen yhteiskunta, jossa lapsien ja naisten tulisi vaieta.”

”Kaikki halutaan nähdä feministien touhuna. Voi, voi teitä miesparat, jotka pelkäätte näitä sukupuoliroolien kaatumisia. Todella hyvä, että 12-vuotiaat nuoret osaavat ajatella omilla aivoillaan.” (NAINEN6)

”Minua ottaa todella paljon päähän nuo vanhoilliset idiootit, joiden mielestä kyseinen uutisoitu tapaus on jotain feministien pelleilyä. Kuten eräs kirjoittaja totesikin, kaikilla lapsilla on aivot. Suomessa niiden käyttämiseen ei kuitenkaan rohkaista, kuin korkeintaan matemaattiseen päättelyyn. Hienoa, että Ruotsissa tällaisiin asioihin puututaan…” (MIES17)

”Suomi on edelleen patriarkaalinen yhteiskunta, jossa lapsien ja naisten pitäisi vaieta. Monien kommenttien mukaan heillä ei voi olla omia mielipiteitä. Modernissa yhteiskunnassa (Ruotsi) lapset elävät informaation keskellä ja hakevat myös sitä aktiivisesti. Heillä on myös ihan varmasti kypsyys muodostaa omia mielipiteitään, jotka eivät välttämättä sovi kaikkien maailmankuvaan. Se heille sallittakoon, ilman että heitä ja heidän ajatuksiaan halvennetaan ja väheksytään.” (NAINEN9)

”Näkee hyvin, miten paljon suomalaiset 12-vuotiaat ovat ruotsalaisia tovereitaan perässä kriittisen ajattelun saralla..” (MK21)

”Vähän sääliksi käy noita asiaa kauhistelleita ja masentaa kasvattaa noita kahta lasta siihen yhteiskuntaan.” (ISÄ3)

”Suomalainen tosimiesjuntti ei osaa muuta kuin haukkua feministejä, koska pelkää…sääliksi käy heidän perheitään.” (NAINEN6)

”Tietysti lapset huomaavat tällaiset jutut, hyvä että nostivat esille. Ei kantsi aliarvioida – niin no tietysti on maailmankuva, jossa naisten ja lasten pitäisi pitää suunsa kiltisti aina kiinni, mutta oikeassa elämässä myös lapset ajattelevat ja ilmaisevat itseään.” (ISÄ5)

”Taitavat keskustelijat olla niin vanhanaikaisia ja ahdasmielisiä, etteivät halua lasten ajattelevan itse.” (NAINEN11)

”Oikeasti. Vau! Valveutuminen on täällä joidenkin mielestä tasa-arvopelleilyä? Pitääkö normeihin kangistua? Ihminen kasvaa biologiseen sukupuoleen, mutta ei sosiaaliseen sukupuoleen. Mitä ihmisen jalkojen välistä löytyy ei kerro vielä mitään mistä hän voisi ”luonnollisesti pitää”. Tämä siis lainausmerkeissä siksi, että luonnollisuus on usein perusteena sukupuoliroolien mukaiselle toiminnalle.” (MIES15)

”Puheenvuorot, joissa haukutaan feministejä ym. soopaa ovat surullista jatkoa kokemuksilleni ja osoittavat millainen junttila Suomi miesten ja naisten tasa-arvon suhteen asenteiden tasolla vielä on!” (NAINEN10)

Kasvattajat syyttelevät keskusteluun osallistuneita suomalaisia ”ahdasmielisiksi ja junteiksi”, vanhoillisiksi ja feminismiä pelkääviksi miehiksi. Suomi nähdään patriarkaalisena yhteiskuntana, jossa lasten ei uskota voivan ottaa kantaa lelujen sukupuolittumiseen. Ruotsi nähdään tasa-arvoisempana, mikä varmaan on tottakin. Toisten kasvattajien syyttely ei kuitenkaan auta. Kuten feministimies totesi, kysymys on feministien ja konservatiivien kamppailusta ja molemmilla puolilla on todellisuudessa sekä naisia että miehiä.

6. Yhteenveto ja pohdinta

Tutkimukseni osoittaa, miten sukupuolittunutta lapsuutta normaalistetaan varhaiskasvatuksen käytännöissä. Tutkimukseni vastaa myös kysymykseen miten leluja ja leikkejä kontrolloidaan ja miksi?

Tutkimustulosten perusteella kasvattajat käyttävät *valtaa*, tuottaessaan tavallista lapsuutta. Tavallinen määrittyy negaation kautta. Se jää jäljelle kun epätavallinen suljetaan pois torjumalla ja estämällä. Epätavallinen sisältää kuitenkin *mahdollisuuden* toistaa toisin, venyttää sukupuolen rajoja ja rikkoa normeja. Lapsuutta halutaan ”normaalistaa”, koska pelätään erilaisuutta ja epänormaalia. Lapsille kerrotaan, minkälaisia tytöt ja pojat ovat ja mitä heillä on tapana tehdä. Aineisto vahvistaa käsitystä siitä, että kasvattajat sallivat vaihtelevasti eri asioita lapsille. Jonkun mielestä *tietynlainen* oleminen, leikkiminen ja harrastaminen ovat *ominaisempia* tietylle sukupuolelle. Perinteisesti pojille tarjotaan autoja ja tytöille nukkeja. Toiset haluavat antaa lasten itse valita leikkinsä ja harrastuksensa.

Aineiston mukaan erilaisuus ja toisenlainen pelottaa kasvattajia ja siksi he käyttävät valtaa normalisoidakseen lapsuutta tavalliseksi. Pelko rajoittaa erilaisuuden hyväksymistä, samoin pelko pakottaa, se painostaa tekemään asiat *tietyllä tavalla*, kuten asiat on tapana tehdä.

Aineisto vahvistaa käsitystä siitä, että tyttöjä ja poikia rajoitetaan eritavoin. Tytöille sallitaan toisaalta maskuliinisempaa käyttäytymistä, kun taas poikien feminiininen käytös on tiukasti rajattua. Toisaalta pojat saavat enemmän tilaa ja ääntä varhaiskasvatuksen instituutioissa ja myös kotona heille usein sallitaan sitä. Poikien jopa odotetaan olevan maskuliinisia, poikamaisia ja vähän villejäkin ja jos he eivät luonnostaan ole tietyllä tavalla poikamaisen reippaita, heitä rohkaistaan siihen ja toivotaan heidän muuttuvan sellaisiksi. Tytöille sallitaan nykyään paljon poikamaisuutta, mutta lopulta heistä toivotaan kasvavan kunnon naisia, jolloin liian maskuliininen naiseus ei ole suotavaa. Sukupuolen normalisoiminen asettaa siis muottiin molempia sukupuolia. Etenkin pojat saattavat kokea kovia paineita oikeanlaiseen sukupuoleen kasvamisessa elleivät he ole kiinnostuneita autoista tai mistään, mistä heidän oletetaan kiinnostuvan.

Tutkimustulosten perusteella pelko tuottaa erilaisia keinoja, joiden kautta oikeanlaista lapsuutta kontrolloidaan. Huolipuhe rajoittaa, jolloin vain tietynlaiset lelut hyväksytään poikien leluiksi. Toisaalta malli painostaa leikkimään tietyllä tavalla. Pojille kerrotaan, että tietyt lelut ovat tyttöjen leluja ja tietynlaiset tavat tyttömäisiä juttuja, joita ei kannata kokeilla. Feminiininen arvotetaan keskimäärin matalammaksi ja vähempiarvoiseksi, tyttöjen asiat ovat lällyjuttuja, äklöpinkkiä ja hömppää. Pelkääjän paikalla on vanhempi heteromies ja syytettynä tuputuksesta feministikasvattaja, vaikka yhtälailla monenlaiset kasvattajat saattavat pelätä erilaisuutta ja myös tavalliset heteromiehet painostavat lapsia valitsemaan tietynlaisia leluja.

Ennakkoluulot johtuvat usein tietämättömyydestä. Aineisto vahvistaa käsitystä siitä, että feminismin pelkoa ja homopelkoisuutta esiintyy kasvattajien keskuudessa. Aineistossa esiintyvä huolipuhe ja pelkopuhe tuottavat ohjeita siitä, millainen on hyväksyttävää toimintaa. Tavallinen tyttö ja tavallinen poika määrittyvät kasvattajien vallan tuotteina ja kasvattajat käyttävät valtaa sen suhteen, millainen käytös kuuluu tavalliselle lapselle. Lapsuuden normalisoimiseen kuuluu myös normaali perhe ja normaali koti, jotka määrittyvät eritoten ammattikasvattajien puheissa.

Tulosten perusteella lasten leluja arvotetaan sen mukaan, katsotaanko niiden olevan soveliaita tytöille ja pojille, mutta myös muiden kriteerien kautta. Leluja mollataan ja samaan aikaan puolustetaan. Kasvattajat pohtivat kuluttamista ja lastenkulttuurin mainontaa. Mainonnan sukupuolittuminen tuottaa keskustelua siitä, millainen mainonta on järkevää. Ollaan huolissaan menevätkö lelut enää kaupaksi, jos sukupuolirajoja aletaan poistaa. Aineisto vahvistaa käsitystä siitä, että *luonnollistetut* rajat ovat tärkeitä heteronormatiiviselle sukupuoliuskolle. Toisaalta kannetaan valtavaa huolta siitä*, miten* sukupuolittuneet mainokset rajoittavat ja painostavat lasten leluvalintoja. Lapset eivät uskalla poiketa tavanomaisista säännöistä, joiden noudattamista erityisesti vertaisryhmä kontrolloi. Lasta saatetaan kiusata, jos hän valitsee sukupuolelleen epätyypillisemmän lelun.

Pikkumiehiä ja poikatyttöjä

Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisemassa neuvolaoppaassa kirjoitetaan lännenmiehistä ja nukkeäideistä. Neuvolasta vanhemmille jaettavassa oppaassa kerrotaan, millaisia leikki-ikäiset pojat ja tytöt *ovat* ja mitkä asiat heitä keskimäärin kiinnostavat. Vanhempia kannustetaan antamaan *tietynlaisia* virikkeitä lapsilleen ja ohjataan pikkutyttöjä nukkeäideiksi ja – poikia lännen-

miehiksi. Oppaassa ei kuitenkaan kerrota, että kaikki tytöt eivät ole kiinnostuneita nukeista ja kaikkia poikia lännenmiestouhut eivät kiinnosta, vaikka leikki-iässä perinteiset sukupuoliroolit ovatkin korostuneimmin esillä, kun lapset kokeilevat erilaisia rooleja leikkien kautta.

Nykyisin tyttöjen annetaan melko vapaasti venyttää sukupuolensa rajoja, joka merkitsee sitä, että tytöt saavat olla enemmän poikamaisia, leikkiä poikamaisia ja villejä leikkejä. He voivat vapaasti ajella autoilla, kiivetä puuhun ja osallistua aktiivisesti sekä pelata vaikka jalkapalloa. *Historia* kuitenkin osoittaa, että aina näin ei ole ollut. Ei tarvitse mennä kovin paljon ajassa taaksepäin, jotta nähdään, miten esimerkiksi tyttöjen pukeutuminen oli kontrolloitua. Tytöillä oli mekot ja letit. Aineistoni kertoo naisista, jotka kokivat tytön roolinsa ahdistavana, kun eivät sopineet kiltin ja kauniin prinsessan rooliin. Tyttöjen ei annettu leikkiä poikien leluilla, tehdä puukäsitöitä tai pelata jalkapalloa. Kiltin tytön *kuului* auttaa äitiä ja housuja käytettiin ainoastaan hiihtäessä.

Tutkimustulosten perusteella nykyiset tyttöpojat ovat entisajan poikatyttöjä siinä mielessä, että heidän kokemuksensa ovat samanlaisia. Aineisto vahvistaa käsitystä siitä, että poikien olemista rajoitetaan ja heille hyväksytään vielä nykyään enimmäkseen maskuliinisia ja poikamaisia harrastuksia ja leikkejä. Balettia tai kilpatanssia harrastavat pojat ovat yhä vähemmistöä ja he saavat kuulla negatiivista palautetta feminiinisiksi *luokitelluista* harrastuksistaan. Poikien ei aina edes anneta valita harrastuksiaan, vaan heitä *painostetaan* valitsemaan miehisiä lajeja. Pienten poikien halutaan olevan pikkumiehiä, joten heiltä *odotetaan* miehistä käyttäytymistä. Tämä *oletus* kaikkien poikien halusta olla miehiä, saatetaan tulkita käytännössä niin, että pojista aletaan ”kasvattaa” miehiä jo 2-vuotiaina. Pojat ohjataan leikkimään autoilla ja kaivinkoneilla. Pojat puetaan harmaaseen ja tummansiniseen ankeaan poikienpuseroon, pikkupoikaa neuvotaan olemaan itkemättä ja vältetään kaikkia tyttömäistä leluja, harrastuksia ja vaatteita.

Kun pikkupoikia maskuliinistetaan, kerrotaan pojalle, mikä *kuuluu* tytöille, ettei poika vahingossakaan kiinnostu feminiinisistä asioista. On kovaa ja karua olla pieni poika, jos pakotetaan ahtaaseen muottiin maskuliiniseksi mieheksi. Moni poika siihen luontevasti mukautuu, mutta eivät kaikki pojat. Siksi olisi tärkeää huomata *tapa*, jolla pojista yritetään *tehdä* maskuliinisia. Elleivät he halua olla sellaisia, heillä on valtavat *paineet* tulla *oikeanlaisiksi*, koska tyttöpojat eivät saa samanlaista *arvostusta* kuin maskuliinisesti käyttäytyvät pojat ja poikatytöt. Poikatyttöjä saatetaan ihannoida, heillä on monia esikuvia, kuten Peppi Pitkätossu ja moni muu sankarityttö. Sen sijaan tyttöpojista ei julkisuudessa ole luotu kovin ihannoitua kuvaa. Nykyisin pyritään vasta tuomaan esille tietoa erilaisista pojista ja tytöistä. Poikien tulisi saada ilmentää monenlaisia tunteita ja kokeilla monenlaisia leikkejä ja aktiviteetteja, koska miehetkin ovat muuttuneet ajan ku-

luessa yhä moninaisempaan suuntaan. Maskuliinisuus on sallittua, mutta niin on myös feminiinisyys. Ketään poikaa ei tulisi pakottaa vain maskuliiniseen.

Aineisto vahvistaa käsitystä, että ankeat ja ahtaat sukupuoliroolit rajoittavat siis molempien sukupuolten olemista. Erityisesti ne rajoittavat sellaisten lasten olemista, jotka eivät sulaudu, sopeudu ja koe omakseen kumpaakaan sukupuolta, vaan tuntevat kuuluvansa kolmanteen sukupuoleen.

Tutkimukseni vahvistaa käsitystä siitä, että kasvattajan ja vertaisten *valta* ja epänormaalin *pelko* tuottavat lelujen ja leikkien *arvottamista*, josta johtuu *paine* leikkiä oikein ja oikeanlaisilla leluilla. Lapsia painostetaan leikkimään omalle sukupuolelle tyypillisesti kuuluvilla leluilla. Painostukseen osallistuvat niin yhteiskunta (päiväkoti, neuvola, koulu) kuin myös vertaiset, jotka pilkkaavat, kiusaavat, määräävät ja näyttävät oikeaa tapaa toimia. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset, jotka tiedostamattaan ja osin tiedostetusti ohjaavat lapsia sukupuolenmukaiseen toimintaan laulujen, leikkien, satujen ja muun ohjatun toiminnan avulla osallistuvat vahvasti lastenkulttuurin sukupuolittamiseen. *Vapaus tehdä toisin* ja omien erilaisten valintojen tekeminen ja erilaisilla leluilla leikkiminen sallitaan vaihtelevasti. Kotona lasten sallitaan melko pitkälti leikkiä myös epätyypillisillä leluilla, mutta erityisesti poikien vertaisryhmässä, koulussa ja päiväkodissa paine leikkiä oikein korostuu. Normista poikkeavia lapsia kiusataan avoimesti, josta johtuu, että harva lapsi uskaltaa poiketa normista. Lapset oppivat mediasta ja vertaisryhmästä hyvin äkkiä, millaisilla leluilla heidän tulee leikkiä, tullakseen hyväksytyiksi. Aikuiset arvottavat myös lasten leluja, esimerkiksi feminiinisiä leluja arvotetaan vähempiarvoisiksi ja pojille kerrotaan, mitkä lelut ovat tyttömäisiä, jotta pojat osaavat välttää niitä. Poikia rohkaistaan maskuliinisiin leikkeihin ja harrastuksiin, kasvattamalla heitä pikkumiehiksi. Pojille sallitaan harvoin feminiinisiä kiinnostuksenkohteita ja hoivaleikkejä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE) on ottanut kantaa uudistuvaan varhaiskasvatuslakiin ja kiinnittää lausunnossaan huomion erityisesti varhaiskasvatuslain merkitykseen sukupuolten tasa-arvon edistämisessä. Varhaiskasvatuslakiin on kirjattava sukupuolitietoisen varhaiskasvatusympäristön rakentaminen. Varhaiskasvatusta järjestävän toimintayksikön tilojen ja välineiden on oltava sellaiset, etteivät ne pönkitä sukupuolistereotypioita, vaan tukevat lasten kasvua ilman sukupuolistereotypioiden asettamia rajoituksia. Tämä toteutuu, kun varhaiskasvattajien perusopintoihin ja täydennyskoulutukseen sisällytetään tasa-arvo- ja sukupuolitietoisia opintojaksoja. TANE kannattaa varhaiskasvatuksen saattamista toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman piiriin. Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma tukee myös varhaiskasvatuslain tavoitetta vahvistaa lapsen

mielipiteen huomioimista varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Sillä, että kasvattajia koulutetaan kiinnittämään huomio sukupuoleen, on merkittävä vaikutus uuden tasa-arvoisemman pedagogiikan kehittämisessä. Totutuista ajattelutavoista tietoiseksi tulemista edistää työyhteisön ulkopuolinen asiantuntija. Kehittämistyön lopullinen tavoite on saada sukupuolisensitiivisyys osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa ja päiväkotihenkilökunnan koulutusta.

Tulevaisuudessa haluaisin työskennellä sukupuolentutkimuksen asiantuntijatehtävissä varhaiskasvatuksen suunnittelussa tai tasa-arvotehtävien parissa. Työkokemukseni on varhaiskasvatuksen käytännön työstä, joten haluaisin päästä kehittämään sukupuolisensitiivistä ja tasa-arvoista varhaiskasvatusta. Odotankin joko lähitulevaisuudessa hallitusohjelmaan kirjatut hienot kehittämissuunnitelmat alkavat näkyä oikeasti kentällä? Asenteiden muuttaminen ja muuttuminen on hidasta, mutta lainsäädäntö ja varhaiskasvattajien kouluttaminen olisi tärkeä alkuaskel. Aikuiset pitäisi saada ymmärtämään, miksi sukupuolisensitiivisyys on tavattoman tärkeää päiväkotien ruohonjuuritasolla. Päiväkotien turhista sukupuolisäännöistä ja sukupuolisensitiivisyys idean väärinymmärryksistä olisi päästävä eteenpäin.

Aineisto vahvistaa käsitystä siitä, että suomalaisessa tasa-arvokasvatuksessa on kaksi eritavoin ajattelevaa kasvatusnäkemystä, enimmäkseen piilossa toimivat feministit ja sukupuoliuskoiset konservatiivit. Molemmilla puolilla on naisia ja miehiä. Minua jäi askarruttamaan tutkimuksessa ilmennyt feminisminpelko Suomessa, josta on käyty viime aikoina kiivastakin keskustelua. Erityisen hämmästyttävää on se, että naiset haluavat sanoutua irti feminismistä. Mitä he pelkäävät? Millä tavoin Suomessa vallitseva feminismin pelko, joka tulosten perusteella johtuu usein feminismin väärinymmärryksestä ja toisinaan näkyvä avoin feminismivihamielisyys, vaikuttavat siihen, että tasa-arvon eteneminen ja sukupuolisensitiivisen kasvatuksen ymmärtäminen ja valtavirtaistaminen eivät ole edenneet? Hallitusohjelmaan ja varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjatut päätökset tasa-arvosta ja sukupuoliherkkyyden huomioimisesta nähdään tärkeänä satsauksena lasten tulevaisuuteen. Silloin ei tarvittaisi enää sukupuolittuneesta työmarkkinajakaumasta johtuvia, ammatinvalintaa ohjaavia iskulauseita, vaan työmarkkinat olisivat vapautuneet konservatiivisista sukupuolinäkemyksistä. Miksi Suomessa ei kyettäisi katsomaan asioita vapaammin, kun Ruotsissa on jo pitkät perinteet vastaavista asioista. Ennakkoluulot pitää ensin haudata ja ottaa asioista oikeasti selvää.

Jatkotutkimuksen aiheeksi ehdottaisin suomalaisen feminismin tutkimista. Miksi se on väärinymmärrettyä, parjattua ja vihattua? Feminismille on ehdotettu nimeksi myös muun muassa ekvalismia, mutta eihän nimi muuta feminismin tarkoitusta, korkeintaan poistaisi kirouksen sa-

nan yltä, että sitä uskalletaan avoimemmin käyttää julkisuudessa. Haluaisin myös tuloksia siitä, vaikuttaako feminisminpelko siihen, ettei tasa-arvoinen varhaiskasvatus ole vakiinnuttanut vielä asemaansa koko Suomessa? Tasa-arvokoulutukset ja – kokeilut ovat tapahtuneet pääsääntöisesti Helsingissä ja muualla pääkaupunkiseudulla, mutta Oulun tai Lapin ihmiset eivät ole saaneet koulutusta tai asennekasvatusta. Kuinka paljon asenteet feminismiä kohtaan hidastavat tasa-arvoisen ja sukupuolisensitiivisen pedagogiikan käyttöönottoa varhaiskasvatuksessa? Entä kuinka vaikuttavat yksittäisten kasvattajien väärinymmärretyt sukupuolisensitiivistä tai feminististä kasvatusta koskevat uskomukset? Koulutuksella ratkaistaisiin ainakin se, että oikea tieto sekä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta että feminismistä leviäisi.

Ei ole samantekevää minkälaisia asenteita leikki-ikäiset lapset imevät julkisessa ja yhteiskunnan ylläpitämissä varhaiskasvatusinstituutioissa. Yhä törmää hyvin konservatiivisiin asenteisiin, joita kasvattajat välittävät lapsille arjessa. Millaisen kuvan antaa se, kun varhaiskasvattajat eivät kohtaa sateenkaariperheitä luontevasti tai että kasvattajat *olettavat* kaikki heteroperheiksi ja puhuvat äidistä ensisijaisena vanhempana. Ammattikasvattajat saattavat suosia kotiäitejä, vastustaa naispappeja tai syrjiä seksuaalivähemmistöjä. Olisi tärkeää saada tasa-arvoista varhaiskasvatusta päiväkoteihin. On surullista, jos lapsia ahdetaan tiukkoihin rooleihin ja lasten olemista rajoitetaan, koska pelätään erilaisuutta. Tärkeintä olisi saada sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvo kirjattua uuteen varhaiskasvatuslakiin, muutoin päiväkotien tapaisuudet eivät muutu. Seuraava muisto on lapseni ensimmäisestä tarhapäivästä:

Yksivuotias tyttäreni kävi tutustumassa päiväkotiin. Mieleeni on jäänyt erään päiväkodissa työskennelleen lastentarhanopettajan lausahdus: *”Hänkö on niitä autotyttöjä?”* Päiväkodin tutustumispäivänä tyttöni juoksi päiväkodin käytävillä leikkiauton kanssa. Hänellä oli myös mekko, jossa on auton kuvia. En tiedä, oliko mekko vai autoleikki syy, miksi 1-vuotias sai nimen *autotyttö*. Myöhemmin 2.5-vuotiaana, tytär kiinnostui edelleen autoista, mutta nyt myös muista leluista.

Opiskelupaikkakunnallani Rovaniemellä sattui tapaus, jonka haluan nostaa esiin lopuksi. Molemmat lapseni ovat vuorollaan olleet mukana Rovaniemellä ja vierailleet joulupukin luona. Viimeksi sattui niin, että joulupukki piti kummallisena lapseni esittämää lahjatoivetta. Lapseni toivoi joulupukilta pitkiä hiuksia, mutta joulupukki luuli tummansiniseen pukeutunutta tyttöä ilmeisesti pojaksi ja ehdotteli tilalle junarataa, autoa ja lentokonetta. Lapsi jäi miettimään, miksei joulupukki innostunut pitkistä hiuksista. Joulupukin *oletus* lapsen sukupuolesta ja siihen liitetyistä asioista, kuten tietynlaisista hiuksista ja leluista, saa miettimään lapsuuden sukupuolittumista.

Lähteet:

Aarnos, Eila (2010): Kouluun lapsia tutkimaan: havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Osa 2: Useaan aineistonkeruuseen perustuvat tutkimusotteet.* Jyväskylä: PS-kustannus. 172–188.

Alasaari, Nea (2013): *Lasten leikkiä Sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen.* Pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto: Nais- ja sukupuolentutkimuksen maisteriohjelma. Historian, kulttuurin ja taiteiden laitos.

Alasuutari, Maarit & Karila, Kirsti 2009: Lapsuuden ja lapsen tulkinnat lapsikohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Teoksessa: Lapsuus*, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta.* (Alanen, Leena & Karila, Kirsti toim.) Tampere: Vastapaino, 70–88.

Alasuutari, Pertti (1995): *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Arpo, Robert (2005): *Internetin keskustelukulttuurit: tutkimus internetkeskusteluryhmien viesteissä rakentuvista puhetavoista, tulkinnoista ja tulkinnan kehyksistä kommunikaatioyhteiskunnassa.* Joensuun yliopisto.

Autere, Hanna & Karvinen, Marita 2012: Miten tukea lasta, joka ilmaisee sukupuoltaan epätyypillisesti? *Lastentarha.* 5/2012. Helsinki: Lastentarhanopettajaliitto.

Bayne, Emma 2009: Gender pedagogy in Swedish Pre-Schools: An Overwiew. *Gender Issues.* 26 (2), 130–140.

de Beauvoir, Simone 2009: *Toinen sukupuoli*. *Osa I Tosiasiat ja myytit*. Suomentanut: Iina Koskinen, Hanna Lukkari ja Erika Ruonakoski. Helsinki: Tammi. Ranskankielinen alkuteos *Le deuxieme sexe* ilmestyi Ranskassa 1949.

Bjerrum-Nielsen, Harriet & Rudberg, Monica 1991: *Historien om flickor och pojkar. Könssocialisation I ett utvecklingspsykologisk perspektiv.* Lund: Studentlitteratur.

Bredesen, Ole 2004: *Uudet pojat ja uudet tytöt – uusi pedagogiikka?* Cappelen Oslo: Akademisk Forlag. Käännetty teksti: Kristiina Antinjuuri.

Butler, Judith 1993: *Bodies that matter. On the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.

Butler, Judith 2006: *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.

Butler, Judith 1999: *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.

Butler, Judith 1997: Excerp from Gender Trouble. In Diana Tietjens Meyers (eds.) *Feminist Social Thought: A Reader*. New York: Routledge, 113-128.

Davies**,** Bronwyn 1993: *Shards of glass. Children reading and writing beyond gendered identities.* New Jersey: Hampton Press.

Denzin N.K. & Lincoln Y.S. (toim.) (2000): Handbook of qualitative research. Toinen laitos. Thousand Oaks: SAGE.

Derrida, Jacques (1988): *Positioita*. suom. Outi Pasanen. Helsinki: Gaudeamus.

Ehn, Billy 1983: *Ska vi leka tiger? Daghemsliv ur kulturell synvinkel*. Stockholm: Liber Förlag.

Giddens A. (1984): *The constitution of society. Outline of theory of saturation.* Cambridge: Polity Press.

Gordon, T., Lahelma, E., Hynninen, P., Metso, T., Palmu, T. & Tolonen, T. (2000): Koulun arkea tutkimassa – kokemuksia kollektiivisesta etnografiasta. *Naistutkimus – kvinnoforskning* 1.

Groskop, Viv 2009: *Feminist books for five-year-olds.* http://www.guardian.co.uk/lifestyle/2009/dec/04/feminist-books-five-year-olds/

Grönfors, Martti 2010: Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodin valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle.* Osa 1: Yksittäiset aineistonkeruumenetelmät. Jyväskylä: PS-kustannus. 154–170.

Hine, Christine (2000): *Virtual Ethnography.* London: Sage Publications.

Huhta, Liisa & Meriläinen, Rosa 2009: *Feministin käsikirja*. Ajatus Kirjat. Gummerus: Jyväskylä.

Hujala-Huttunen, Eeva & Nivala, Veijo 1997: *Yhteistyö päivähoidossa: kasvatuksen lapsikohtainen suunnittelu yhteistyössä vanhempien kanssa*. Oulu: Varhaiskasvatus 90.

Hujanen, Jaana (2009): Kohti osallistuvaa mediayhteisöä. Teoksessa: Sirkku Kotilainen (toim.) *Suhteissa mediaan.* Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 99. 41–53.

Huuska, Maarit 2002: Transihmiset- Sukupuoleltaan moninaiset työelämässä. Teoksessa: *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä.* (Lehtonen, Jukka toim.) Helsinki: STAKES: Raportteja 269.

Huuska, Maarit 2013. Asiantuntijana Suvi Vihavaisen artikkelissa: Poikaa voi tukea menemään mekossa päiväkotiin. *Helsingin Sanomat* 25.6.2013.

Härkönen, Ulla; Lappalainen, Sirpa; Nummenmaa, Anna Raija; Ylitapio-Mäntylä, Outi ja Lehtonen, Jukka 2011: Varhaiskasvatus ja sukupuolittunut lapsuus. Teoksessa: *Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen.* (Lehtonen, Jukka toim.) Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa -projektin julkaisu. Helsingin yliopisto, 79–90.

Härkönen, Ulla (ym.) 2011: Varhaiskasvatus ja sukupuolittunut lapsuus. Teoksessa: *Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajakoulutukseen.* (Lehtinen, Jukka toim.) Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajakoulutuksessa-projektin julkaisu. Helsingin yliopisto.

Ilkka, Heli 2009: Hyvälle tyypille hyvä lelu. *Meidän perhe* 11. Helsinki: Sanoma Magazines, 40–43.

Julkunen, Raija 2010: *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit.* Tampere: Vastapaino.

Jämsä, Juha 2008: Suomalaiset sateenkaariperheet. Teoksessa: *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. (Jämsä, Juha, toim.) Jyväskylä: PS-kustannus.

Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula 2007: *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa.* Suomi eteenpäin ilman syrjintää julkaisu, Helsinki: Työministeriö.

Kalliala, Marjatta 1999: *Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Lasten leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos.* Helsinki: Gaudeamus.

Karvinen, Marita 2010: Sateenkaaren värit koulussa – suvaitsevaisuudesta yhdenvertaisuuteen. Teoksessa: *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa.* (Suortamo, Markku; Tainio, Liisa; Ikävalko, Elina; Palmu, Tarja ja Tani, Sirpa toim.) Jyväskylä: PS-kustannus, 111–131.

Kirves, Laura & Stoor-Grenner, M. 2010: *Kiusaavatko pienetkin lapset?* Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Kiviniemi, Kari (2010): Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Osa 1. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat.* Jyväskylä: PS-kustannus. 70–85.

Kuosmanen, Paula 2007: Päivähoito – montako äitien- ja isäinpäiväkorttia yksi lapsi voi tehdä? (62–71) Teoksessa: *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. (Kuosmanen Paula & Jämsä, Juha toim.) SEIS. Suomi eteenpäin ilman syrjintää -julkaisu. Helsinki: Työministeriö.

Lappalainen, Sirpa 2006: *Kansallisuus, etnisyys ja sukupuoli lasten välisissä suhteissa ja esiopetuksen käytännöissä.* Kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 205. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Lappalainen, Sirpa 2007: Rajamaalla. Etnografinen tarina kenttätyöstä lasten parissa. Teoksessa: Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus.* Tampere: Vastapaino. 65–88.

Laukkanen, Marjo 2007: *Sähköinen seksuaalisuus. Tutkimus tyttöydestä nettikeskusteluissa.* Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Lego- kuvasto heinäkuu-joulukuu 2012.

Lehtinen, Anja-Riitta 2009: Lapset toimijoina päiväkodin vertaissuhteissa. Teoksessa: *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta.* (Alanen, Leena & Karila, Kirsti toim.) Tampere: Vastapaino, 138–155.

Lehtonen, Jukka 2010: ”Kaikki kuvatkin on sellaisia: isä, äiti ja lapsi”- heteronormatiivisuus eri kouluasteilla. Teoksessa: *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa* (Suortamo, Markku; Tainio, Liisa; Ikävalko, Elina; Palmu, Tarja ja Tani, Sirpa toim.) Jyväskylä: PS-kustannus, 87–109.

Lehtonen, Jukka 2002: Työntekijöiden moninaisuus ja työelämän heteronormatiivisuus. Teoksessa: *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. (Lehtonen, Jukka toim.) Helsinki: STAKES: Raportteja 269.

Lehtonen, Jukka 2005: Heteroita oomme kaikki. Kasvatuksen heteroseksuaalinen normi. Teoksessa: *Kenen kasvatus. Kriittinen kasvatuspedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus.* (Kiilakoski, Tomperi, Vuorikoski toim.) Tampere: Vastapaino, 62–86.

Lenz Taguchi, Hillevi 2010: Swedish gender-pedagogy work in early childhood education: From compensatory work to norm.critical pedagogy and a vision of an intra-active pedagogy of equality. Luento TASUKO-seminaarissa Helsingin yliopistossa 19.2.2010.

Leppänen, Taru 2005: Lastenmusiikkikulttuuri, sukupuoli ja seksuaalisuus. Teoksessa: *Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta.* (Saarikoski, Helena toim.) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 234–253.

Liljeström, Marianne 1996: Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa: Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.) 1996: *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.

Lipponen, Ulla 2005: Sairaala-roolileikki. Havaintoja tyttöjen ja poikien yhteisleikin muotoutumisesta Teoksessa: *Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta.* (Saarikoski, Helena toim.) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 153–176.

Löfström, Jan 1999: *Sukupuoliero agraarikulttuurissa. ”Se nyt vaan on semmonen.”* Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

MacNaughton, G. 2005: Doing Foucault in early education studies. Applying poststuctural ideas. London: Routledge.

Matikainen, Janne 2008a: *Verkko kasvattajana. Mitä aikuisen tulisi tietää ja ajatella verkosta.* Helsinki: Yliopistopaino: Palmenia.

Matikainen, Janne 2008b: Sosiaalinen media – millaista sosiaalisuutta. *Tiedotustutkimus* 31 (4), 24–41.

Metso, Tuija 2004: *Koti, koulu ja kasvatus. Kohtaamisia ja rajankäyntejä.* Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Mietola, Reetta & Lappalainen, Sirpa. 2005: ”Hullunkurisia perheitä” Perheen saamat merkitykset kasvatuksen kentällä. (112–121) Teoksessa: *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus.* (Kiilakoski, Tomi; Tomperi, Tuukka ja Vuorikoski, Marjo toim.) Tampere: Vastapaino.

Moilanen, Kaisu (2014): Yök prinsessaleikeille – Helsingin päiväkodit treenaavat tasa-arvoa. *HS.* 19.9.2014.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka (2010): Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Osa 1. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat.* Jyväskylä: PS-kustannus. 46–69.

Mustanoja, Maria 2007: *Pojat on poikia, vai ovatko? Lasten sukupuolen moninaisuus äitiensä kertomana.* Lapin yliopisto. Pro gradu-tutkielma. Kasvatustiede.

Naisasialiitto Unionin jäsentiedote 3/12. Unioni: Pääsihteeriltä: Tasa-arvokasvatuksella väkivaltaa vastaan. Viinikka, Lotta. *Tulva,* 2012:3

Naskali, Päivi 2003: Dekonstruktio uusien kysymysten avaajana kasvatustieteessä ja yliopistopedagogiikassa. *Kasvatus 34* (1), 18–29.

Naskali, Päivi 2010: Kasvatus, koulutus ja sukupuoli. Teoksessa: Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen.* Tampere: Vastapaino, 277–291.

Niikko, Anneli 2010: Dekonstruktio kvalitatiivisessa tutkimuksessa: piilomerkitysten ja ristiriitojen etsintää ja tulkintaa. Teoksessa: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Osa 1. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat.* Jyväskylä: PS-kustannus. 86–103.

Nummenmaa, Anna Raija 2011: Varhaiskasvatus ja sukupuolittunut lapsuus. Teoksessa: *Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen.* (Lehtonen, Jukka toim.) Tasa-arvo ja sukupuolitietoisuus opettajakoulutuksessa -projektin julkaisu. Helsinki: Helsingin yliopisto, 83–84.

Ojala, Hanna; Palmu, Tarja; Saarinen, Jaana 2009: Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa: *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa.* Toimittaneet: Hanna Ojala, Tarja Palmu ja Jaana Saarinen. Tampere: Vastapaino.

Ojala, Ulla 2011: ”Omaksi itsekseen” Sukupuoliroolit päiväkodissa voimissaan. *Opettaja* 25/2011 (23.6.2011.)

Ojakangas, Mika 1997: *Lapsuus ja auktoriteetti. Pedagogisen vallan historia Snellmannista Koskenniemeen.* Helsinki: Tutkijaliitto.

Paechter, Carrie 2007: Being boys, being girls: Learning masculinities and femininities. Berkshire: Open University Press.

Paju, Elina 2004: Salaiset leikit – lasten leikkien ruumiillisuus. Teoksessa: *Leikin pikkujättiläinen.* (Piironen, Liisa toim.) Helsinki: WSOY.

Paju, Elina (2013): *Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa.* Episteme-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.

Palonen, K. (1988): Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon. Tampere: Vastapaino.

Piironen, Liisa 2004: *Leikin pikkujättiläinen.* Helsinki: WSOY.

Pimenoff, Veronica 2006: Transsukupuolisuus. Teoksessa: *Seksuaalisuus.* (Apter, Dan; Väisälä, Leena ja Kaimola, Kari toim.) Helsinki: Duodecim, 164–172.

Pulkkinen, Tuija 2000: Judith Butler. Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Teoksessa: Anneli Anttonen & Kirsti Lempiäinen & Marianne Lilljeström (toim.) *Feministejä. Aikamme ajattelijoita.* Tampere: Vastapaino, 43–60.

Reisby, Kristen 1999: Sukupuoliherkkä pedagogiikka. (15–34) Teoksessa: *Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä.* (Arnesen, Anne-Lise toim.) Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksen julkaisuja 17. Helsinki: Yliopistopaino.

Repo, Laura 2013: *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy.* Jyväskylä: PS-kustannus.

Robinson, K. H. & Diaz, C.J. 2006: *Diversity and difference in early childhood education. Issues for theory and practice.* Berkshire: Open Uninversity Press.

Rosenay, P. M. (1992): *Post-modernism and the social sciences*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Rossi, Leena-Maija 2010: Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa: *Käsikirja sukupuoleen.* (Saresma, Tuija; Rossi, Leena-Maija ja Juvonen, Tuula toim.) Tampere: Vastapaino, 21–38.

Rossi, Leena-Maija 2003: *Heterotehdas. Televisiomainonnasta sukupuolituotantona.* Helsinki: Gaudeamus.

Rossi-Salow, Minna 2012: Tasa-arvoinen kasvatuskumppanuus ja vertaistuki. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.)*Villit ja Kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille.* Jyväskylä: PS-kustannus. 159–174.

Salo, U-M. 2006: *Haluaisin tavata teidän ylhäisyytenne.* Helsinki: WSOY.

Salo, U-M 1999: *Ylös tiedon ja taidon ylämäkeä. Tutkielma koulun maailmoista ja järjestyksistä.*. Acta Universitatis Lapponiensis 24. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Salonen, Marko 2011: Sukupuoliansassa. teoksessa Marko Salonen ja Atte Oksanen (toim.) *Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa.* Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Salmivalli, Christina 2008: *Kaverien kanssa – vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus: luvut 13 ja 14.

Sassi, Sinikka (2009): Mitä kuuluu yleisölle verkkoviestinnän aikakaudella? Teoksessa: Sirkku Kotilainen (toim.) *Suhteissa mediaan.* Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 99. 21–40.

Savolainen, P. (1991): Kvalitatiiviset tutkimustavat suomalaisessa kasvatustieteessä. *Kasvatus 22* (5-6), 451–458.

Silverman, Daniel (1988): Laadullisen tutkimuksen kuusi sääntöä – postromanttinen näkökulma. *Sosiologia 25,* 257–268.

Sinkkonen, Jari 1990: *Pienistä pojista kunnon miehiä.* Juva: WSOY.

Sintonen, M. 1985: *Separating problems from their backgrouds: A questiontheoretical proposal.* Communication& Cognition 18, 25-49.

Stakes 2005: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2. tarkastettu painos. Oppaita 56. Helsinki: Stakes. http://varttua.stakes.fi

Strandell, Harriet 1995: *Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä.* Helsinki: Gaudeamus.

Strandell, Harriet 1994: *Sociala mötesplatser för barn. Aktivitetsprofiler och förhandlingskulturer på daghem*. Helsinki: Gaudeamus.

Strandell, Harriet 1993: Yhdessä ja erikseen – sukupuoli lasten päiväkotimaailmassa. Teoksessa: *Tieteen huolet, arjen ihmeet.* (Korvajärvi, Päivi; Nätkin, Ritva ja Saloniemi, Antti toim.) Tampere: Vastapaino, 23–43.

Strandell, Harriet 2000: What Is the Use of Children's Play. Preparation or Social Participation? Teoksessa: *Early Childhood Services. Theory, Policy and Practice.* (Penn, Helen toim.) Buckingham: Open University Press, 147–157.

Sulkunen, Pekka 1990: Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta.* Helsinki: Gaudeamus, 264–285.

Syrjäläinen, Eija & Kujala, Tiina 2010: Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. (25–39) Teoksessa: *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa.* (Suortamo, Markku; Tainio, Liisa; Ikävalko, Elina; Palmu, Tarja ja Tani, Sirpa (toim.) Jyväskylä: PS-kustannus.

Tainio, Liisa (toim.) 2007: *Vuorovaikutusta luokkahuoneessa. Näkökulmana keskustelunanalyysi.* Helsinki: Gaudeamus.

Tainio, Liisa 2009: Puhuttelu luokkahuoneessa. Teoksessa: *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa.* (Ojala, Hanna; Palmu, Tarja ja Saarinen, Jaana toim.) Tampere: Vastapaino, 157–186.

Tainio, Liisa; Palmu, Tarja & Ikävalko, Elina 2010: Opettaja, oppilas ja koulun sukupuolistunut arki. Teoksessa: *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa.* (Suortamo, Markku; Tainio, Liisa; Ikävalko, Elina; Palmu, Taja ja Tani, Sirpa toim.) Jyväskylä: PS-kustannus.

TANEn hallitusohjelmatavoitteiden toteutuminen hallitusohjelmassa. Luonnos 12.8.2011. Helsinki: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta: TANEn hallitusohjelmatavoitteet 2011–2015.

Tasa-arvoasian neuvottelukunta: TANEn hallitusohjelmatavoitteet 2015–2019.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto varhaiskasvatuslakia koskevan lainsäädännön uudistamistyöryhmän raportista 21.5.2014. www.tane.fi

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan seminaari. *Varhaiskasvatus ja perusopetus edistämään tyttöjen ja poikien tasa-arvoa.* 27.10.2011. Helsinki: säätytalo.

Tasa-arvokasvatuksen kehittäminen päiväkodeissa-hanke. *Naisasialiitto Unioni*. www.naisunioni.fi

Tasa-arvotiedonkeskus Minna. www.minna.fi

Tasa-arvo työnä – kurssi 2011: Helsinki: *Hilmaverkosto*. (Syys-lokakuu 2011.)

Teräs, Tiina 2010: *Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa*. Helsingin yliopisto: Käyttäytymistieteiden tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu-tutkielma. Kasvatustiede.

Thorne, Barrie 1989: The Social Contruction of Gender in Children's Worlds. Teoksessa: *Etnographic Approaches to Children's Worlds and Peer Cultures.* (Berentzen, Sigurd ed.) Trondheim: The Norwegian Centre for Child Research, Report no 5, 139-173.

Thorne, Barrie 1993: *Gender play. Girls and boys in school.* Buckingham: Open University Press.

Tomperi, Tuukka, Vuorikoski, Marjo ja Kiilakoski, Tomi 2005: Kenen kasvatus? (7-21)Teoksessa: *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisin tekemisen mahdollisuus*. Tampere: Vastapaino.

Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön Julkaisuja: 2010:8, sivut 36, 115.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Helsinki: Stakes.

Vilkka, Hanna 2010: *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Venhola, Mika 2001. *Intersukupuolisuus*. www.transtukipiste.fi/intersukupuolisuus

Vihavainen, Suvi 2013: Asiantuntija: Poikaa voi tukea menemään mekossa päiväkotiin. *Helsingin Sanomat* 25.6.2013.

http://www.hs.fi/Kotimaa/Asiantuntija+Poikaa+voi+tukea+menem%C3%A4%C3%A4n+mekossa+p%C3%A4iv%C3%A4kotiin/a1372126251277

Vihavainen, Suvi 2013: Asiantuntija: Poikaa voi tukea menemään mekossa päiväkotiin. *Helsingin Sanomat* 25.6.2013.

Vilenius-Hernesniemi, Suvi 2013: *"Poikakin voi olla prinsessa" Sukupuolen tekeminen ja muutoksen mahdollisuus tasa-arvoisessa kasvatuksessa.* Tampereen yliopisto: Pro gradu-tutkielma. Sukupuolentutkimus.

Vuori, Jaana 2001: *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa.* Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Vuorikoski, Marjo 2005: Onko naisen tiedolle sijaa koulutuksessa? Teoksessa: *Kenen kasvatus? Kriittinen kasvatuspedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus.* (Kiilakoski, Tomperi, Vuorikoski toim.) Tampere: Vastapaino, 31–61.

Vuorikoski, Marjo 2003: Opettajan yhteiskunnallinen valta ja vastuu. Teoksessa: *Opettajan vaiettu valta.* (Vuorikoski, M.; Törmä S. & Viskari, S. toim.) Tampere: Vastapaino, 17–53.

Vuorisalo, Mari 2009: Ken leikkiin ryhtyy – Leikki lasten välisenä sosiaalisena ilmiönä päiväkodissa. Teoksessa: *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta.* (Alanen, Leena & Karila, Kirsti toim.) Tampere: Vastapaino, 156–181.

Vuorisalo, Mari 2013: *Lasten kentät ja pääomat. Osallistuminen ja eriarvoisuuksien rakentuminen päiväkodissa.* Jyväskylän yliopisto. Akateeminen väitöskirja.

Vuorisalo, Mari 2013: Lapset ja päiväkodin eriarvoistava arki – bourdieulaisia havaintoja esiopetusvuodesta. *Kasvatus.* 44 (4) *Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja.* Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. 449–453.

Värtö, Petteri (2000): *"Mies vastaa tekosistaan… siinä missä nainenkin"; Maskuliinisuuksien rakentuminen päiväkodissa*. Väitöskirjatutkimus. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 79.

Wahlström, Kaisa 2003: *Flickor, pojker och pedagoger. Jämnställdhetspedagogik i praktiken.* Kristianstad: Ur.

Wikipedia

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2009: Hoivaa, opettajuutta ja johtajuutta. Lastentarhanopettajan liikettä päiväkodissa. Teoksessa: *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa.* (Ojala, Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana toim.) Vastapaino: Tampere.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2009: *Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä.* Acta Universitatis Lapponiensis 171. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2009: Tyttöä ja poikaa kasvattamassa. *Kide* 2009:1. Lapin yliopisto.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2012: Tasa-arvo ja sukupuoli varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmissa. Teoksessa: *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille.* PS-kustannus: Jyväskylä. 55–68.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2012: Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa: *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille.* Jyväskylä: PS-kustannus. 71–90.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2011: Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa: *Varhaiskasvatuksen käsikirja.* (Hujala, Eeva ja Turja, Leena toim.) Jyväskylä: PS-kustannus, 274–284.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2012: Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille.* Jyväskylä: PS-kustannus, 15–29.